

HEINÄHATTU JA VILTTITOSSU -SARJAN
HENKILÖNNIMET

Lotta Korpimäki
pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
Suomen kieli
Joulukuu 2010

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Lotta Korpimäki	
Työn nimi – Title <i>Heinähattu ja Vilttitossu</i> -sarjan henkilönimet	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2010	Sivumäärä – Number of pages 100 sivua liitteineen
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimuksen kohteena ovat Sinikka ja Tiina Nopolan kirjoittamassa <i>Heinähattu ja Vilttitossu</i> -kirjasarjassa esiintyvät henkilönimet ja niihin rinnastuvat eläinten, kuvitteellisten hahmojen ja lelujen nimet. Tutkimuksessa käsitellään nimien keskeisyyttä, rakennetta, funktioita, käyttöä ja henkilöiden nimeämistä. Aineisto koostuu yhteensä 153 nimestä.</p> <p>Aineiston nimet voi jakaa keskeisyyden mukaan neljään pääryhmään: päähahmojen nimiin, avustavien hahmojen nimiin, satelliittihahmojen nimiin ja kulissihahmojen nimiin. Keskeisiä nimiä eli päähahmojen ja avustavien hahmojen nimiä on huomattavasti vähemmän kuin perifeerisiä nimiä eli satelliitti- ja kulissihahmojen nimiä. Päähahmot esiintyvät tekstissä usein pareittain (<i>Helga ja Halise Alibullen</i>). Päähahmojen satelliittihahmoja tarkastellessa voi havaita, että toisella päähahmolla on aina enemmän satelliittihahmoja.</p> <p>Henkilönimet ovat rakenteeltaan joko pelkkiä etunimiä (<i>Kuovi</i>), sukunimiä (<i>Koistinen</i>), niissä on käytetty koko nimiformulaa (<i>Glory Huttunen</i>) tai ne ovat epävirallisia lisänimiä (<i>Tiirikka-Taina</i>). Nimet voivat olla suomalaisia (<i>Terho Paukkunen</i>), vierasperäisiä (<i>Adam Rubens</i>), suomalaisen ja vierasperäisen nimen yhdistelmiä (<i>Allison Grönberg-Kokkinen</i>) tai seipitettyjä (<i>Buda Pörkölt</i>). Eläinten nimissä on rakenteeltaan tyypillisiä eläinten nimiä (<i>Misu</i>), mutta myös epäkonventionaalisia, vierasperäisiä nimiä (<i>Helmut</i>). Kuvitteellisten hahmojen nimet (<i>Karoline Puistolaakso</i>) ja lelujen nimet (<i>Orvokki-nalle</i>) muistuttavat pääasiassa konventionaalisia ihmisten nimiä.</p> <p>Nimien funktioita analysoidessa selvisi, että nimillä on identifioivan funktion lisäksi sosiaalisia, deskriptiivisiä, assosioivia ja humoristisia funktioita. Nimillä voidaan siis paitsi yksilöidä henkilö myös esimerkiksi viestiä sosiaalisesta asemasta (<i>Marilyn Grönberg-Paukkunen</i>), iästä (<i>Signe</i>), ulkonäöstä (<i>Isonapa</i>) tai herättää assosiaatioita (<i>Nestor</i>) ja tuoda tekstiin humoristisuutta (<i>Carl-Gustaf Mäkäräinen</i>).</p> <p>Tutkimus osoitti, että nimien rakenne, keskeisyys ja funktiot liittyvät usein yhteen. Esimerkiksi satelliitti- ja kulissihahmot on nimetty usein vain pelkillä etunimillä ja nimet sisältävät ainoastaan humoristisen funktion. Kaikkia kirjasarjan henkilöitä ei ole nimetty. Esimerkiksi <i>vaari</i> ja <i>opettaja</i> ovat jääneet nimettömiksi, sillä he esiintyvät tekstissä ainoana roolinsa tai ammattinsa edustajina. Muuten nimivarianttien käyttö vaihtelee ja riippuu paljolti nimen käyttäjistä. Esimerkiksi <i>Heinähattu ja Vilttitossu</i> kutsuvat vanhempiaan joskus vain <i>isäksi</i> ja <i>äidiksi</i>, toisinaan etunimien (<i>Hanna, Matti</i>). Jotkut nimet toistuvat aineistossa useampia kertoja eri henkilöihin tai hahmoihin viitattaessa (<i>Adam</i>).</p> <p>Kirjasarjassa keskustellaan paljon henkilöiden nimistä ja joidenkin henkilöiden nimien valinnasta (<i>Petteri</i>). Tämä viestii, että henkilöiden nimeäminen on kirjailijoille tärkeää. Sama käy ilmi Sinikka ja Tiina Nopolan haastattelusta, jossa he kertoivat joidenkin kirjasarjan henkilöiden nimien synnystä ja valintaperusteista. Nopoloille oli <i>Heinähattu ja Vilttitossu</i> -sarjan henkilöiden nimeämisessä tärkeää esimerkiksi nimien rytmi ja sointi, pituus, harvinaisuus ja nimiin sisältyvä komiikka. Joillakin kirjasarjan nimillä on myös esikuva kirjailijoiden lähipiirissä.</p>	
Asiasanat – Keywords Nimistöntutkimus, henkilönimitutkimus, lastenkirjallisuus, nimien keskeisyys, nimien rakenne, nimien käyttö, nimien funktiot, nimeäminen	
Säilytyspaikka – Depository Fennicum	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimuksen taustaa.....	1
1.2. Tutkimuskysymykset.....	2
1.3. Kirjallisuusnimistö nimistöntutkimuksen osa-alueena.....	4
2. KIRJAT JA KIRJAILIJAT.....	9
2.1. Kirjailijat Sinikka ja Tiina Nopola.....	9
2.2. <i>Heinähattu ja Vilttitossu</i> -kirjat lastenkirjallisuuden perinteessä.....	12
3. NIMIEN KESKEISYYS.....	17
3.1. Hahmojen keskeisyys.....	17
3.2. Keskeiset nimet.....	19
3.2.1. Päähahmojen nimet.....	19
3.2.2. Avustavien hahmojen nimet.....	20
3.3. Perifeeriset nimet.....	24
3.3.1. Satelliittihahmojen nimet.....	24
3.3.2. Kulissihahmojen nimet.....	31
4. NIMITYYPIT.....	35
4.1. Nimien luokittelusta.....	35
4.2. Ihmisten nimet.....	36
4.2.1. Etunimi.....	36
4.2.2. Sukunimi.....	38
4.2.3. Etu- ja sukunimi.....	40
4.2.4. Epävirallinen lisänimi.....	42
4.3. Eläinten nimet.....	45
4.4. Muiden hahmojen nimet.....	48
4.3.1. Kuvitteellisten hahmojen nimet.....	48
4.3.2. Lelujen nimet.....	50
5. NIMIEN KÄYTTÖ.....	51
5.1. Nimettömät henkilöahmot.....	51
5.2. Eri nimivarianttien käytöstä.....	52
5.3. Nimien toistuminen.....	55
6. NIMIEN FUNKTIOT.....	56
6.1. Nimet ja mielikuvat.....	56
6.2. Henkilönnimien funktioita.....	58
6.3. Identifioiva funktio.....	59
6.4. Sosiaalinen funktio.....	60
6.4.1. Sosiaalinen asema.....	60
6.4.2. Ikä.....	65
6.5. Deskriptiivinen funktio.....	67
6.6. Assosiativinen funktio.....	71
6.7. Humoristinen funktio.....	74
6.8. Johtopäätöksiä.....	79

7. TIETOISUUS NIMENVALINNASSA.....	81
7.1. Keskusteluja nimistä.....	81
7.1.1. Pojan nimi.....	82
7.1.2. Kissan nimeäminen.....	89
7.1.3. Rubensin veljekset.....	91
7.2. Kirjailijat nimenantajina.....	93
8. PÄÄTÄNTÖ.....	95
LÄHTEET.....	96
LIITE 1. Ihmisten nimet.....	99
LIITE 2. Muiden hahmojen nimet.....	100

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Nimillä on suuri merkitys kulttuurissamme. Nimet ja nimien käyttö ovat keskeisiä apuvälineitä paitsi itsemme myös toisten identifioimisessa, ja nimien avulla voi yrittää hahmottaa ja ymmärtää maailmaa. (Bertills 2003b: 393.) Nimet eivät ole yhdentekeviä, vaan tarkemmin analysoituina ne saattavat olla hyvinkin merkityksellisiä.

Luonnollisesti oma nimi on jokaiselle hyvin tärkeä. Muun muassa käyttäytymistieteissä on todettu oman nimen arvo: oma nimi on keskiössä esimerkiksi psykologi Anne Treismanin teoriassa mentaalista sanakirjasta, aivojen semanttisesta tunnistusjärjestelmästä, jossa ovat edustettuna meille tärkeät asiat. Treismanin teorian mukaan tunnistamme nimemme, vaikka tarkkaavaisuutemme olisi keskittynyt johonkin muuhun. (Laakso ym. 2000: 26–27.) Erityisesti lapset tuntuvat kiinnittävän huomiota nimiinsä, ja ne selvästi kiinnostavat heitä. Nimi ja oma persoona saatetaan kokea yhdeksi ja samaksi. Myös lastenkirjallisuudessa esiintyvät nimet kiehtovat lapsia: saduissa ja loruissa mainitut henkilönnimet muodostavat helposti lukijalle mielikuvan nimenkantajasta ja voivat jättää lasten mieliin muistijäljen. (Raivo 2001: 1, 7.)

Lastenkirjallisuuden nimistö on muistissa myös vanhempana: uskoakseni on paljon muitakin aikuisia kuin minä, joita lastenkirjallisuudesta tutut nimet *Uppo-Nalle*, *Onneli ja Anneli* tai *Herra Huu* muistuttavat välittömästi lapsuuden onnellisista satuhetkistä. Ilman hauskoja nimiä sadut eivät välttämättä olisi tallentuneet muistiin. Samanlaisia muistikuvia liittyy myös Sinikka ja Tiina Nopolan luomiin *Heinähattu ja Vilttitossu* -sarjan henkilönnimiin, joiden taustoja selvitän tässä pro gradu -tutkielmassani. Muistan, kuinka hassuilta ja eriskummallisilta esimerkiksi kirjasarjassa esiintyvät poliisien nimet, *Isonapa* ja *Rillirousku*, lapsena kuulostivat ja kuinka pullantuoksuinen ja pehmeä vaikutelma *Alibullenin neideistä* välittyi jo pelkän nimen perusteella.

Toisinaan kirjallisten hahmojen nimet voivat jäädä myös askarruttamaan lapsia. Ovatko *Isonapa* ja *Rillirousku* poliisien oikeat nimet? Miksi *Heinähattua* ja *Vilttitossua* kutsutaan kyseisillä, hieman omituisilla nimillä? Onko sellaista etunimeä kuin *Halise* todellisuudessa olemassa? Kirjalliset hahmot voivat parhaimmillaan toimia vahvoina identifikaatiokohteina lapsille ja nuorille, joten on tärkeää, miten kirjallisia hahmoja esitetään, kuvataan ja miltä ne näyttävät – näistä seikoista voi päästä selville analysoimalla hahmojen nimiä. Nimien taakse

voi kätkeytyä monia tehtäviä ja tulkintoja, jotka ovat useilla eri tasolla tekstissä. (Bertills 2003b: 397).

Päädyin tutkimaan *Heinähattu ja Vilttitossu* -sarjan nimistöä paitsi kirjasarjaan liittyvien muistojeni tähden, osittain houkuttelevan aineiston vuoksi; *Heinähattu ja Vilttitossu* -kirjoissa on paljon moniulotteisia ja hauskoja nimiä, joissa on runsaasti analysoitavaa. Valitsin tutkimusaiheen myös siksi, että kaunokirjallisuudessa esiintyviä henkilönnimiä on tarkasteltu suomalaisessa nimistöntutkimuksessa aiemmin verrattain vähän (Ainiala – Saarelma-Maunumaa 2006: 105). Esimerkiksi lastenkirjallisuudessa esiintyvistä henkilönnimistä on tehty vain yksi väitöskirja ja muutamia opinnäytteitä.

1.2. Tutkimuskysymykset

Tutkimusaiheenani ovat *Heinähattu ja Vilttitossu* -kirjasarjassa esiintyvät ihmishahmoihin viittaavat henkilönnimet. Sivuan analyysissäni myös eläinten ja kuvitteellisten hahmojen nimiä niiltä osin, kun nämä nimet täydentävät kuvaa henkilönnimistöstä. Tutkimuskohde on mielekäs, sillä kirjalliset nimet kantavat yksilöimisen ja identifioimisen lisäksi monia muita funktioita niiden esiintymisympäristöstä johtuen: ne esiintyvät kirjallisessa kontekstissa ja viittaavat fiktiiviseen hahmoon (Bertills 2003b: 394).

Tavoitteenani on valottaa *Heinähattu ja Vilttitossu* -sarjan henkilönnimien sisältämiä tasoja mahdollisimman monipuolisesti: analysoida nimien keskeisyyttä, rakennetta, käyttöä ja funktioita. Luon katsauksen myös kirjoissa esiintyviin nimiin liittyviin keskusteluihin ja mainintoihin ja pohdin näiden keskustelujen merkitystä. Aineistoni koostuu 118 henkilönnimestä, 28 eläimen nimestä ja seitsemästä muusta nimestä (kuvitteellisten hahmojen ja lelujen nimet). Olen luokitellut nimiksi sellaiset erisnimet eli propriit, jotka selvästi viittaavat johonkin henkilöön, eläimeen tai muuhun nimettyyn hahmoon. Analyysin ulkopuolelle ovat jääneet sellaiset universaalit nimet, jotka ovat tunnettuja muista yhteyksistä ja vain lainattu kirjoihin, esimerkiksi *Donatello*, *Rossini*, *Puccini* (HeViRu 2001: 36). Nimen tulee olla luonnollisesti myös kirjoitettu isolla alkukirjaimella, jotta sen voi luokitella erisnimeksi. Näin ollen aineistostani rajautuvat pois esimerkiksi kirjoissa esiintyvät appellatiivit *vaari*, *mummi*, *pikku-taata* ja *pomo*, vaikka niitä käytetään osittain proprien tavoin. Analyysissä ei ole myöskään huomioitu nimissä esiintyvää kielellistä leikittelyä eli nimiväännöksiä, joita kirjoissa on jonkin verran. Tällaisia nimiväännöksiä on mainittu

esimerkiksi *Heinähattu ja Vilttitossu rosvojahdissa* -kirjassa. Esimerkiksi Isonapa ja Vilttitossu muuntelevat Torsti Tattarin ja hänen perheenjäsentensä nimiä:

– Jaaha, sanoi Isonapa. – Minä ajattelinkin, että kyllä se on... Torsti Tattari. Eikun Karsti Tokkari, tarkoitan... Katti Tattari, ei vaan Tatti Kakkari... Annetaan pojan ihan rauhassa miettiä omaa nimeään.

Isonapa meni lähemmäksi Torstia.

– Muistaisitko sinä äidin tai isän nimen?

– Varmaan Titta ja Totti Kakkari! Vilttitossu huusi. – Ja pikkuveli on Topi Kakkari ja koira on..

(HeViRo 1995: 53.)

Luvussa kolme tarkastelen hahmojen nimien keskeisyyttä kirjoissa ja esittelen, millaisia alaryhmiä hahmojen nimistä voi muodostaa. Mitkä nimet ovat keskiössä, mitkä taka-alalla? Liittyykö hahmon nimen keskeisyys jotenkin nimen rakenteeseen tai funktioihin? Käytän analyysissani apuna Maria Nikolajevan (2002) luokittelua hahmojen keskeisyydestä.

Neljännessä luvussa esittelen, millaisia nimityyppisiä kirjasarjassa esiintyy: muodostuuko nimistä selkeitä ryhmiä, joilla on jotain yhteistä. Jos yhtäläisyyksiä on, millaisia ne ovat? Voiko nimien rakenteen perusteella päätellä nimistä kenties jotakin? Vertailen myös aineistoni henkilönnimien rakennetta autenttisten henkilönnimien rakenteeseen.

Kirjoissa kaikkia hahmoja ei ole nimetty. Esimerkiksi poliisiaseman ylikonstaapelin tai alakoulun opettajan nimi jätetään kertomatta. Toisaalta taas jotkut tarinassa nopeasti vilahtavat sivuhenkilöt, esimerkiksi poliisikunnan edustajat, ovat saaneet nimen. Pohdin, millä perusteella toiset hahmoista on nimetty, mutta toisten nimitiedot jätetty vain yleisluontoisen appellatiivin varaan. Mitä nimettömyys tai nimellisyys voi kertoa henkilön roolista kirjoissa tai muiden henkilöiden suhtautumisesta häneen? Tarkastelen nimien käyttöä viidennessä luvussa.

Henkilönnimillä on merkityksensä siinä, millainen mielikuva nimenkantajasta lukijalle jää: kirjallisuudessa esiintyvät henkilönnimet eivät ole yhdentekeviä, vaan niilläkin voidaan omalla tavallaan kuvata henkilöä ja luoda mielikuvia (Tikkala 2008: 18). Toisinaan kirjallisuuden henkilönnimet voivat olla semanttisesti läpinäkyviä, merkitykseltään suhteellisen selkeitä. Tällöin henkilöhahmon nimessä ja ominaisuuksissa on selviä yhteyksiä. Esimerkiksi *Nalle Puh* -kirjoista tutun *Ihaa*-aasin (alkuperäiskielellä englanniksi *Eyore*) nimi vaikuttaisi merkitykseltään melko selvältä; nimi lienee onomatopoeettinen ja jäljittelee aasin ääntelyä. Kaikki nimet eivät kuitenkaan aukea lukijalle näin helposti.

Kirjallisuuden henkilönnimillä voidaan ulkoisten ominaisuuksien tai luonteenpiirteiden lisäksi kuvata myös nimenkantajan sosiaalista statusta (Bertills 2003b: 394). Jotkut nimet saattavat herättää lukijassa vaikutelman ylemmästä sosiaalisesta statuksesta: tällaisia voivat olla esimerkiksi vierasperäiset ja harvinaiset nimet. Sosiaalinen status voi heijastua jopa eläinten nimissä: koiran nimet *Picasso* ja *Rekku* herättänevät erilaisia mielikuvia koiran omistajan tai nimenantajan sosiaalisesta asemasta. Kirjallisuusnimien erityispiirteenä onkin, että nimillä voidaan esimerkiksi kuvailla nimenkantajan luonteenpiirteitä tai auttaa tutustumaan hahmoon ja tarinaan (Bertills 2003b: 394). Tutkielmani kuudennessa luvussa esittelen aineistoni nimien merkitystasoja mahdollisimman monipuolisesti analysoimalla nimien sisältämiä funktioita, tehtäviä. Nähdäkseni nimien merkitys mielikuvien luojina korostuu *Heinähattu ja Vilttitossu* -kirjoissa, sillä henkilöitä ei juurikaan kuvailla sanallisesti ja myös visuaalinen kuvitus on melko vähäistä.

Aineistossani on joitakin keskusteluja ja mainintoja nimistä. Esimerkiksi Heinähatun ja Vilttitossun pikkuveljen nimeämisestä keskustellaan pitkään, ja pojan nimi jopa vaihdetaan kahteen kertaan. Kirjasarjassa on myös muita tilanteita, joissa nimenvaihtoa pohditaan: esimerkiksi kissan nimen päättäminen ei ole konstaapeli Isonavalle ja Rillirouskulle kovin helppoa. Lukijalle tulee nimikeskusteluista vaikutelma, että kirjailijatkin ovat henkilöhahmojensa tapaan keskustelleet nimistä pitkään ja nimeäminen on ollut harkittua. Tarkastelen nimiin liittyviä keskusteluja ja mainintoja tarkemmin luvussa seitsemän.

On huomioitava, että kirjailija nimeää teoksensa henkilöhahmot omien näkemystensä ja teoksen kirjallisten vaatimusten mukaisesti. Kirjailijan on otettava huomioon myös lukija, joka tulkitsee nimimaailmaa omasta näkökulmastaan. (Ainiala ym. 2008: 334). Nimenvaiennassa ja nimen muodostamisessa on väistämättä kirjailijan kielellisen ja kulttuurisen tiedon ja kokemuksen merkkejä (Bertills 2003b: 394.) Jotta tutkimukseni olisi mahdollisimman perusteellinen, haastattelin Sinikka ja Tiina Nopolaa selvittääkseni, millaisia mielikuvia ja merkityksiä he haluavat kirjasarjan henkilönnimillä lukijoilleen välittää.

1.3. Kirjallisuusnimistö nimistöntutkimuksen osa-alueena

Olemassaolomme yhtenä perusedellytyksenä on tuntee sellaisen ihmisten, paikkojen, rakennusten ja esineiden nimet, jotka ympäröivät meitä joka päivä. Jos tiedämme nimet, ymmärrämme enemmän paitsi nimenkantajista, kulttuurista ja alkuperästä, ehkäpä myös ihmisten käyttäytymisestä ja luonteenpiirteistä. (Bertills 2003b: 393). *Nimistöntutkimus* eli

onomastiikka on kielitieteen ala, joka on keskittynyt tutkimaan erisnimiä (Ainiala ym. 2008: 12). Perinteisesti nimistöntutkimuksessa on tutkittu paikannimiä ja henkilönnimiä (Bertills 2003a: 1). Nimellä on kaksi merkitystä: se voi olla yksilöivä *erisnimi* eli *propri* tai viitata lajinsa edustajaan, toimia *yleisnimenä* eli *appellatiivina*. Nimistöntutkimuksessa nimellä tarkoitetaan aina erisnimeä, ja yleisnimistä puhutaan selvyuden vuoksi nimityksinä. (Ainiala ym. 2008: 12). Tieteenalana nimistöntutkimus on nuori; se kehittyi 1800-luvulla palvelemaan kielihistorian, historian ja arkeologian tutkimusta. Nimistöntutkimukselle onkin tyypillistä tieteidenvälisyys: kielitieteilijöiden lisäksi nimet kiinnostavat esimerkiksi maantieteilijöitä, kirjallisuustieteilijöitä, psykologeja ja tilastotieteilijöitä. Nimissä voi olla säilyneinä sanoja, jotka ovat jo kadonneet kielestä. Nimien avulla voidaan myös saada vihjeitä kadonneiden kansojen asuinpaikoista. (Ainiala ym. 2008: 14–15).

Nimet ovat olennainen osa elinpiiriämme, ja niiden tutkimisella on merkitystä paitsi nimistöntutkimuksen myös esimerkiksi kulttuurin- ja historian tutkimuksen kannalta – nimet liittyvät kiinteästi kulttuuriin, sillä ne syntyvät ihmisen, kieliyhteisön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Kaikissa maailman kulttuureissa nimellä on tärkeä merkitys ihmisen identiteetin määrittäjänä. Joissakin kulttuureissa nimen ja nimenkantajan uskotaan ikään kuin olevan yhtä, nimen kuvastavan henkilöä. On myös kulttuureja, joissa nimen ajatellaan vaikuttavan henkilön persoonallisuuteen ja nimellä voi olla maagisia voimia. Länsimaissa nimen ei uskota määräävän nimenkantajan identiteettiä eikä rajaavan hänen käyttäytymistään, mutta meidänkin ajattelussamme on merkkejä nimeen liittyvistä uskomuksista. (Ainiala ym. 2008: 14–15, 19). Nimet kertovat, keitä me olemme, ja ne seuraavat meitä koko elämämme ajan. Nimi ei ole yleensä vaihdettavissa, emmekä voi menettää nimeämme. (Bertills 2003b: 393.)

Henkilönnimien tutkiminen on kiinnostavaa, sillä oma nimi liittyy läheisesti ihmisen identiteettiin. Voidaan jopa sanoa, että ihmisen nimi ja hänen identiteettinsä kuuluvat erottamattomalla tavalla yhteen. (Ainiala ym. 2008: 162.) Eero Kiviniemen mukaan oman nimen kertominen riittää ainakin aluksi vastaukseksi yhteen maailman vanhimmista kysymyksistä ”Kuka sinä olet?”. Kaikissa tunnetuissa kulttuureissa ihmislapselle on annettu jonkinlainen nimi ennen tai jälkeen syntymää. Oma nimi on ihmiselle usein läheisin ilmaus kielessä, sillä se on yleensä yksi lapsen ensimmäiseksi oppimista sanoista. (Kiviniemi 2006: 13–14.)

Kirjallisuusnimistön tutkimus on painottunut henkilönnimiin, mutta jonkin verran on tutkittu myös kirjallisuudessa esiintyviä paikannimiä ja muuta nimistöä (Ainiala ym. 2008: 333). Kirjallisuudessa esiintyvän henkilönimistön tutkimus on antoisaa, sillä kirjailija on

nimenantajana eri asemassa kuin ihmiset tavallisesti: kirjailija tietää, millaisen henkilön hän esimerkiksi luo, joten voi antaa tälle sopivan, karakterisoivan nimen. (Metsämuuronen 1991: 1.) Kirjallisuusnimistön tutkimuksella tarkoitetaan yleensä kaunokirjallisuuden nimistön tutkimista, vaikka erisnimiä esiintyy myös tietokirjallisuudessa. Tutkimuksen painottuminen kaunokirjallisuuden erisnimiin selittyy sillä, että tietokirjallisuuden nimet esiintyvät ei-fiktiivisissä teksteissä, joissa niiden tehtävä on viitata reaali maailman tarkoitteisiin samaan tapaan kuin kielessä muutoinkin. Kaunokirjallisuudessa esiintyville nimille puolestaan on tyypillistä, että niitä ei voi tulkita ainoastaan viittaussuhteestaan käsin, sillä nimet esiintyvät fiktiivisessä tekstissä. (Ainiala ym. 2008: 332.) Kirjallisuuden nimistön tutkimuksen vahvasta asemasta kansainvälisesti kertoo esimerkiksi se, että kirjallisuuden nimistö on ICOS:n (International Council of Onomastic Sciences) nimistökonferenssissa esillä omana osaluueenaan (Ainiala – Saarelma-Maunumaa 2006: 105).

Kirjallisuudessa esiintyvät nimet voidaan jakaa karkesti kahteen pääluokkaan: *fiktiivisiin* ja *ei-fiktiivisiin* eli *autenttisiin nimiin*. Fiktiiviset nimet viittaavat tarkoitteisiin, jotka ovat olemassa vain kirjailijan ja lukijan mielikuvituksessa. Tällaisia tarkoitteita ovat kirjailijan teosta varten luomat kuvitteelliset henkilöahmot, esimerkiksi Tove Janssonin luoma *Muumipeikko*. Kirjallisuudessa esiintyvä nimi on fiktiivinen myös silloin, kun reaalinimellä sattuu olemaan jokin toinen tarkoite, johon viitataan samalla nimellä. (Ainiala ym. 2008: 333.) *Heinähattu ja Vilttitossu* -kirjojenkin *Matti Kattilakoski* kuulostaa reaali maailman nimeltä, mutta on kuitenkin fiktiivinen nimi viitatessaan lastenkirjoja varten keksittyyn nimeen *Matti Kattilakoski*.

Ei-fiktiivisillä nimillä puolestaan tarkoitetaan nimiä, jotka viittaavat todellisen maailman ihmisiin, esimerkiksi julkisuuden henkilöihin. Useille romaaneille on tavanomaista, että päähenkilö lähipiireineen edustaa fiktiivistä maailmaa, mutta tarinan laajempi ympäristö muistuttaa reaali maailman ympäristöä. Leena Lehtolaisen *Maria Kallio* -dekkareiden tapahtumat esimerkiksi sijoittuvat Espooseen, joka kuvataan reaali maailman kaltaisena, mutta kirjasarjan henkilöt ovat täysin fiktiivisiä. Kaunokirjallisuudessa esiintyvää nimistöä voi luokitella suhteessa reaali maailman nimiin esimerkiksi seuraavasti:

1. Autenttiset nimet eli nimet, joilla on reaali maailmassa olemassa oleva tarkoite, johon niillä teoksessakin viitataan.
2. Realistiset mutta epäautenttiset nimet, jotka ovat mahdollisia reaali maailmassa mutta viittaavat fiktiivisiin tarkoitteisiin.
3. Keinotekoiset nimet eli kirjailijan itsensä luomat nimet, jotka viittaavat fiktiivisiin tarkoitteisiin ja jollaisia ei esiinny reaali maailman nimistössä.

4. Lainanimet eli muusta kirjallisesta perinteestä lainatut fiktiivisiin tarkoitteisiin viittaavat nimet, joita ei esiinny reaali maailman nimistössä.
(Ainiala ym. 2008: 334.)

Kirjallisuusnimistön tutkimukseen ei ole olemassa valmista lähestymistapaa (Raivo 2001: 1), joten tutkijalla on melko vapaat kädet aiheensa suhteen. Tutkija voi käyttää apunaan perinteisessä nimistöntutkimuksessa saavutettua tutkimustietoa (Tikkala 2008), sillä kirjallisuuden henkilönnimistön analysoiminen on jonkin verran samankaltaista kuin autenttisten henkilönnimien tutkimus. Hyödynnän tutkimuksessani perinteisestä henkilönnimitutkimuksesta saatua tietoa suomalaisten etu- ja sukunimien rakenteesta, etymologiasta, yleisyydestä ja nimeämisperusteista (Kiviniemi 1982, 2006; Vilkuna 1990; Närhi 1996; Mikkonen–Paikkala 2000). Keskeinen apuvälineeni on Väestörekisterikeskuksen Nimipalvelu -tietokanta, jonka avulla selvitän nimenkantajien lukumääriä tiettyinä vuosikymmeninä.

Pelkkä nimistöntutkimuksen näkökulma ei kuitenkaan riitä kirjallisuusnimistön tulkinnassa (Bertills 2003a: 4), sillä tutkimuskohde on monitahoisempi. Kirjallisuusnimistöä tulkitessa tutkija saattaa tarvita esimerkiksi kirjallisuustieteen, käänntieteen, kulttuurin- tai historian tutkimuksen näkökulmia (Ainiala ym. 2008: 333). Nimien keskeisyyttä tarkastellessani tukeudun Maria Nikolajevan (2002) esittelemään teoriaan hahmojen keskeisyydestä lastenkirjallisuudessa. Nimien funktioita käsitellessäni perustan analyysini aiemmalle tutkimustiedolle kirjallisuusnimien funktioista (Ainiala ym. 2008: 339; Pernu 2010). Haastattelen myös kirjailijoita muodostaakseni syvemmän käsityksen kirjasarjan henkilöiden ja muiden hahmojen nimeämisperusteista.

Suomessa kirjallisuusnimistön tutkimus on ollut vielä suhteellisen vähäistä: alalta on valmistunut ainoastaan yksi väitöskirja ja joitakin opinnäytteitä. Tutkimuksessa on käsitelty romaaneissa, sarjakuvissa, novelleissa ja lastenkirjallisuudessa esiintyviä nimiä. Sanna Torvikoski on esimerkiksi selvittänyt Eeva Joenpellon, Frans Eemil Sillanpään ja Mika Waltarin teosten henkilönnimistöä, Elina Jalli aapisissa esiintyviä henkilönnimiä, Päivi Lahtinen vanhojen suomalaisten koululaulujen sisältämiä nimiä, Saila Metsämuuronen pakinoitsija Ollin pakinakokoelmien henkilönnimiä, Mikko Mentula fantasiakirjallisuuden nimistöä ja Maria Raivo Kirsi Kunnaksen lastenkirjoissa esiintyviä nimiä. (Ainiala ym. 2008: 344–347). Tutkielmani taustakirjallisuutena olen lukenut esimerkiksi Yvonne Bertillsin väitöskirjaa (2003), Saara Tikkanen tutkimuksia (2005, 2008) sekä Anu Pernun (2010) ja Maria Raivon (2001) pro gradu -tutkielmia. Pernu on tarkastellut novelleissa esiintyvien henkilönnimien funktioita ja käyttöä, Bertills muumikirjojen, *Koiramäki*-sarjan ja *Nalle Puh*

-kirjojen henkilönimiä käännöksineen ja Tikkala Anni Swanin, Kersti Bergrothin, Rauha S. Virtasen ja Anni Polvan tyttökirjojen hahmojen nimiä yhteiskunnallisen aseman välittäjinä.

2. KIRJAT JA KIRJAILIJAT

2.1. Kirjailijat Sinikka ja Tiina Nopola

Tutkimusaineistonani ovat Sinikka (s. 1953) ja Tiina (s. 1955) Nopolan vuosina 1989–2006 kirjoittamat *Heinähattu ja Vilttitossu* -lastenkirjat. Alunperin sisarusten tarkoituksena oli kirjoittaa vain yksi lastenkirja, mutta idea vei mukanaan: Nopolat halusivat selvittää, mitä Heinähatulle ja Vilttitossulle tapahtuu jatkossa (Nopolat 2010). Sarjassa on ilmestynyt tähän mennessä yhteensä kaksitoista kirjaa. Jatkoakin on mahdollisesti luvassa (Nopolat 2010). Käytän kirjoista seuraavia lyhenteitä:

Heinähattu ja Vilttitossu (1989), lyhenne HeVi
Heinähattu, Vilttitossu ja vauva (1990), HeViVau
Heinähattu, Vilttitossu ja vaari (1991), HeViVaa
Heinähattu ja Vilttitossu loman tarpeessa (1992), HeViLo
Heinähattu ja Vilttitossu joulun jäljillä (1993), HeViJo
Heinähattu ja Vilttitossu rosvojahdissa (1995), HeViRo
Heinähattu, Vilttitossu ja iso Elsa (1997), HeViEl
Heinähattu, Vilttitossu ja Littoisten riiviö (1999), HeViLi
Heinähattu, Vilttitossu ja Rubensin veljekset (2001), HeViRu
Heinähattu, Vilttitossu ja tanssiva konstaapeli (2003), HeViTa
Heinähattu, Vilttitossu ja kielletty kampela (2005), HeViKi
Heinähatun ja Vilttitossun kaksitoista kuuta (2006), HeViKa

Kaikki kirjat on kuvittanut Markus Majaluoma. Varsinaisen lastenkirjasarjan lisäksi Sinikka ja Tiina Nopola ovat tehneet *Heinähatun ja Vilttitossun ystäväkirjan* (2009), jossa on ystäväisivujen lisäksi myös hieman tekstiä ja tarinointia sarjan päähenkilöistä.

Sarjan kirjat ovat komediaallisia tarinoita, joissa kuvataan Kattilakosken perhettä. Keskiössä on alle kouluikäinen, omatoiminen, itsepäinen ja aktiivinen sisaruspari, Heinähattu ja Vilttitossu. Tyttöjen äiti Hanna on kotiäiti, vaikka monesti korostaakin opiskelleensa humanististen tieteiden kandidaatiksi. Matti-isä on epäkäytännöllinen tutkija, joka työskentelee päivät pitkät. Lisäksi perheeseen kuuluu poikalapsi, jota kutsutaan yleensä vain *Petteriksi* tai *pojaksi*. Kirjojen keskeiseen henkilökaartiin kuuluvat ydinperheen lisäksi hassut

ja lempeät Alibullenin neidit, poliisit Rillirousku ja Isonapa sekä vaari, Matin isä. (Grünn 2001: 238).

Kattilakosket asuvat omakotitalossa kylän tai pienen kaupungin laitamalla. Perheen vanhemmat edustavat jonkinlaista paluu luontoon -ajattelua: perheellä ei ole televisiota, ruokavalio on kasvispainotteinen, vaatteet ovat käytännöllisiä ja talo on täynnä tarpeellisia ja epäkäytännöllisiä tavaroita. Tyttärille, Heinähatulle ja Vilttitossulle, vanhempien tiedostava elämäntyyli on toisinaan liikaa. Tällöin he pakenevat naapuriin Alibullenin neitien luo katsomaan televisiota, syömään herkkuja ja juttelemaan. (Grünn 2001: 238.) Merkilliset Alibullenin neidit muistuttavat Marjatta Kurenniemen *Onneli ja Anneli* -teosten naapurinneitejä. (Huhtala–Juntunen 2004: 120–121.)

Nopolat kertovat, että heidän kirjojensa dialogit syntyvät yhdessä keskustellen ja sanaillen (Sarkonen 2007). Sisäiset monologit tai kuvaukset kirjailijat kuitenkin tekevät erillään, jotta kohtauksiin tulisi riittävästi intensiteettiä. He kertovat, että monesti heitä on pyydetty lisäämään teoksiinsa ns. suvantopaikkoja:

Sinikka:

– Kirjoissamme on paljon dialogia.

Tiina:

– Se johtuu siitä, että teemme ne puhumalla. Meille on sanottu, että pitäisi lisätä suvantopaikkoja, mutta ei siitä tule mitään, jos kirjoitamme yhdessä.

Sinikka:

– Sisäinen monologi tai kuvaukset ovat hitaita tehdä yhdessä, eikä niihin saa intensiteettiä, jos kohtausta pallottelee yhdessä. Ne on jommankumman luonnosteltava yksin.

Tiina:

– Ensimmäiseen kirjaan tuli pyydettyä tällainen suvantopaikka. Se kuuluu näin: ”Oli lämmin ja valoisa kesäilta. Heinäsirkat sirittivät heidän kulkiessaan Sireenikujaa kotiinpäin.” Sitten tulee taas repliikki.

Sinikka:

– Ja tämän tekeminen kesti kauan! Käytännössä istumme ihan vieretysten, ollaan istuttu jo 15 vuotta. Joskus tulee sekunnin masennus, tuntuu, että tämä on ihan kauheata elämää. Elämä menee tuon kanssa istumiseen, emmekä kehity ihmisinä emmekä kirjoittajina. Alunperin minä olin se, joka kirjoitin koneella, koska olen käynyt Hämeen Konttoriopiston kymmensormijärjestelmäkurssin. Nyt Tiina on halunnut ruveta kirjoittamaan ja on tehnyt parin viimeisen kirjan fyysisen työn. Joskus pääsen hätiin. Hävitin viimeksi puoli sivua, kun Tiinan kirjoittaminen oli mielestäni liian hidasta ja yritin auttaa sorkkimalla näppäimistöä.

(Havaste 2004: 61–62.)

Työnteko sujuu yleensä sovussa. Vain kerran Nopolat ovat riidelleet, ja silloinkin kyseessä oli, mikäpä muukaan, kuin nimi.

Tiina:

– Riitoja ei oikeastaan tule työtä tehdessä. Vain kerran on riideltä, kun keksimme Risto Rappääjään ja kauheaan makkaraan sivuhenkilön nimeltä Reino Rubinstein. Sinikka sanoi, että kylläpä minä keksinkin hyvän nimen. Minä sanoin, että minähän sen keksin. Sinikka:

– Suutuin ihan hirvittävästi. Minähän sen keksin! Vuosien kauna purkautui, heitin käsikirjoituspaperit parvekkeelle ja huusin, etten kirjoita tuon dementikon kanssa enää riviäkään.

(Havaste 2004: 63.)

Nopolat mainitsevat kirjallisiksi vaikuttajikseen Astrid Lindgrenin, Kirsi Kunnaksen sekä iskelmäsanottajat Saukin ja Reino Helismaan. Myös kotimaiset komediaklassikkoelokuvat ovat heidän mukaansa mahdollisesti vaikuttaneet alitajuisesti heidän tuotantoonsa: niiden farssimaiset käänteet muistuttavat heidän kirjojensa juonenkulkua. (Heikkilä-Halttunen 2004: 343–345).

Kirjojen tarinoiden ideat syntyvät tavallisesti arkisissa tilanteissa. Sytykkeinä ovat usein kirjailijoiden omat kokemukset tai lasten jutut. Esimerkiksi *Heinähatun ja Vilttitossun kaksitoista kuuta* -kirjassa on kohtausta, jossa Heinähattu ja Vilttitossu kohtaavat luistelukentällä Keikkulan kaksoset, joiden kanssa Vilttitossu ajautuu riitaan (HeViKa 2006: 20–23). Kohtauksen pohjana on kirjailijoiden oma lapsuudenkokemus Pyynikin luistinradalta (Sarkonen 2007). Kirjoissa on myös kohtauksia, joita kirjailijat eivät aluksi ole tunnistaneeet omiksi muistoikseen, esimerkiksi *Heinähattu, Vilttitossu ja Littoisten riiviö* -kirjan juoksukilpailukohtausta, jossa Vilttitossu huijaa Heinähattua. Kirjailijoille selvisi vasta myöhemmin, että tällainen vääryys todella oli tapahtunut heidän lapsuudessaan: Tiina oli huijannut. (Havaste 2004: 57.)

Toisinaan joidenkin kirjojen koko teema saattaa pohjautua kokonaan kirjailijoiden omaan elämään. Näin on esimerkiksi *Heinähattu, Vilttitossu ja vauva* -kirjassa, jonka aihe syntyi siitä, että Sinikka sai vauvan. Sinikka Nopola korostaa, että kirjoilla on oltava jonkinlainen tunneside todellisuuteen – keksimällä keksimisestä ei välttämättä seuraa hyvää:

Sinikka:

– Toisen kirjan aihe tuli siitä, että minulle syntyi se vauva, joka on nyt neljätoista.

Tiina:

– Heinähattu, Vilttitossu ja vaari taas sai aiheensa siitä, että Sinikan vauva oli valtavan kiintynyt meidän isään.

Sinikka:

– Meillä oli olevinaan hieno oivallus, että kun meidän isä soitti trumpettia, hämättäisiin lukijoita. Heinähatun ja Vilttitossun isä soitti haitaria. Myöhemmin emme ole ottaneet aiheita enää niin läheltä, sillä kirjailijan työssä hauskinta on kuvittelu. Jos lähtee

keksimällä keksimään, saattaa tulla vähän falskia. Tunneside omaan todellisuuteen on hyvä olla. Se todellisuuspiste voi olla vaikka pallomeri.
(Havaste 2004: 55.)

HeVi-kirjojen tyttöpari kuvastaa Sinikka ja Tiina Nopolan luonteita ja sisarussuhdetta lapsena: Sinikka Nopola myöntää olleensa pikkutyttönä kuin kiltti ja tunnollinen Heinähattu, Tiina Nopola kuin vilkas ja mukavuudenhaluinen Vilttitossu (TV2:n Punainen lanka 27.12.2005). Myös kirjoittaessa Sinikka eläytyy Heinähätun ja Tiina Vilttitossun rooliin (Havaste 2004: 63). Muihinkin Kattilakosken perheenjäsenten luonteisiin on lainattu aineksia Nopoloiden lapsuudenkodista, jossa oli samantyyppinen perhedynamiikka kuin Kattilakoskilla:

– Jälkeenpäin olemme huomanneet, että Heinähatuissa ja Vilttitossuissa on meidän perheemme dynamiikka. Ammatit ovat toiset, mutta lapsuuden perheessä on temperamenttinen äiti ja vähän lakonisempi humoristi-isä sekä kaksi tyttöä. Toinen oli villimpi, normaalilapsi kuten Tiina oli. Toinen oli sitten kiltti.
(Havaste 2004: 53–54.)

Heinähattu ja Vilttitossu -kirjojen pohjalta on tehty mm. elokuva (2002), joulukalenteri (1994) ja lukuisia teatteri- ja oopperaesityksiä, jotka Nopolat myös kirjoittavat itse. Kirjoja on käännetty lukuisille kielille: mm. ruotsiksi, norjaksi, venäjäksi ja japaniksi. (Nopolat 2010.) Heinähätun ja Vilttitossun seikkailujen lisäksi Nopolat ovat tunnettuja mm. *Risto Räppääjä* - ja *Rauhallinen Erkki* -lastenkirjoista, joiden henkilönnimistöissä olisi varmasti lisää tutkittavaa. Molemmat sisaruksista ovat kirjoittaneet myös yksin: Sinikka esimerkiksi hämäläisromaaneja, näytelmiä, kuunnelmia ja komediasarjoja, Tiina puolestaan *Siiri*-lastenkirjasarjan (Sarkonen 2007).

2.2. Heinähattu ja Vilttitossu -kirjat lasten- ja nuortenkirjallisuuden perinteessä

Lasten- ja nuortenkirjallisuudella tarkoitetaan, kuten sanakin ilmaisee, lapsille ja nuorille suunnattua kirjallisuutta. Käsite *lastenkirjallisuus* kattaa noin alle 9-vuotiaille tarkoitettun kirjallisuuden. Lastenkirjallisuuden alalajeja ovat mm. kaikkein pienimpien lasten käyttöön soveltuvat *lasten katselukirjat*, esikouluikäisiä lukemaan aktivoivat *aapisikäisten kirjat* ja *lastenromaanit*. Jälkimmäinen alalaji on syntynyt täyttämään tyhjiötä, joka aiemmin oli

lastenkertomuksen ja varhaisnuorten romaanin välillä. (Lappalainen 1979: 15–16.) HeVi-kirjat ovat nähdäkseni juuri lastenromaaneja; ne sijoittuvat lasten katselukirjan ja varhaisnuorten romaanien välimaastoon.

Suomalainen lasten- ja nuortenkirjallisuus alkoi muuttua toisen maailmansodan jälkeen. 1960-luvulla ja 70-luvun alkupuolella vallinnut suomalaisen kulttuurin voimakas yhteiskunnallistaminen ja vasemmistolaistuminen vaikutti myös lastenkirjallisuuteen: ongelmia nostettiin esiin ja taburajoja siirrettiin. 1970-luvun puolivälissä perinteiset sadut tulivat jälleen suosituiksi ja fantasia ja saturoomaani palasivat asemiinsa. 1980- ja 1990-luvuilla lastenkirjoissa leikittiin intertekstuaalisuudella, ja 1980-luku oli erityisesti kirjojen kuvituksen kulta-aikaa. 1990-luvun talouslama vaikutti kuvakirjan taantumiseen, mutta vuosituhaten vaihteen lähestyessä lastenkirjallisuus alkoi taas nousta. Uusi lastenkirjallisuus irroitteli anarkistisesti, toisaalta mukaan tuli myös scifin ja satufantasian yhdistelmä. Myös huumori ja maaseudun kuvaaminen lastenkirjallisuudessa lisääntyivät. (Huhtala–Juntunen 2004: 113–114.)

HeVi-sarjassa voi havaita mainittua anarkismia: tämä ilmenee esimerkiksi aikuisuuden parodiointina. (Huhtala–Juntunen 2004: 120.) Pro gradu -tutkielmassaan sarjan henkilökuvausta analysoinut Koskinen (2008) on havainnut, että kirjoissa aikuinen toimii mustavalkoisemmin kuin lapsi: äiti voi olla kylmä ja tunteeton suorittaja ja isä kammioonsa vetäytyvä ja avuton mies. Kattilakosken perheen vanhempien kuvaaminen neuroottisina ja epävarmoina kasvattajina ravistelee perinteistä lastenkirjallisuuden koti-idylliä. (Koskinen 2008: 75–76.)

Sarja täyttää myös muita uudemman lastenkirjallisuuden tuntomerkkejä: kirjojen juonenkäänteet tapahtuvat maaseudulla ja huumori on hersyvää. Koskinen toteaa, että kirjoissa toteutuvat hyvän lastenkirjan vaatimukset: niissä on erilaisia tasoja, jotka kiinnostavat monenikäisiä lukijoita. Kirjat on suunnattu selkeästi lapsille, mutta niitä voivat lukea myös aikuiset, jotka saattavat havaita kirjoissa erilaista sisältöä kuin lapset. Teos saattaa viihdyttää aikuista lukijaa esimerkiksi ironisella otteellaan. (Koskinen 2008: 1.)

Erityisen tyypillistä kirjasarjalle on erilaisten ongelmatilanteiden avoin pohdinta ja ihmissuhteiden käsittely: kirjoissa sivutaan mm. uuden perheenjäsenen saapumista, sisarkateutta, vaivalloista vaaria, vanhemmuutta ja koulukiusaamista huumorin keinoin. Huomionarvoista on myös, että Heinähatulla ja Vilttitossulla on alle 10-vuotiaiksi työtöiksi poikkeuksellisen luja tahto; he uskaltavat uhmata vanhempiansa sääntöjä ja toiveita. Tytöt mm. vaativat kirjasarjan ensimmäisessä osassa seuraavaa: ”Ei me haluta yrttiteetä, me

halutaan kahvia, kaljaa ja kakkuja!” (Huhtala–Juntunen 2004: 121; Koskinen 2008: 75–76; Neimala 2001: 108.)

HeVi-kirjojen merkitystä suomalaisessa lastenkirjallisuuden kaanonissa kuvaa paljon esimerkiksi se, että kirjasarjan ensimmäinen osa, *Heinähattu ja Vilttitossu* (1989), mainitaan Julia Ecclesharen toimittamassa *1001 children’s book you must read before you grow up* -teoksessa (2010) seitsemän muun suomalaisen lastenkirjan lisäksi (Heikkilä-Halttunen 2010). Nähdäkseni HeVi-kirjat ovat jo nyt klassikkoja suomalaiskotien lastenhuoneiden kirjahyllyissä. Esittelen seuraavaksi lyhyesti *Heinähattu ja Vilttitossu* -sarjassa ilmestyneet kirjat ja niiden keskeiset tapahtumat.

Heinähattu ja Vilttitossu (1989)

Kirjasarjan ensimmäisessä osassa Heinähattu ja Vilttitossu eivät halua asua kotona, koska siellä syödään kasvisruokaa ja juodaan yrttiteetä eikä Kattilakoskilla ole televisiota. Tytöt lähtevät selvittämään, ovatko asiat muualla paremmin. Matkalla he tutustuvat mm. Elvis Staraan ja kyläyhteisön poliiseihin. Koti-ikävä yllättää lapset, ja he palaavat poliisien kyydissä takaisin kotikadulle, Sireenikujalle.

Heinähattu, Vilttitossu ja vauva (1990)

Heinähattu ja Vilttitossu kuulevat, että perheeseen on tulossa vauva. Vilttitossu ei ole kovin innoissaan tilanteesta, varsinkaan bakteerikammoisen Hanna-äidin pestessä hänen Valtterinallensa. Eräänä yönä Vilttitossu päättää päästä vauvasta eroon ja vie sen poliisiasemalle. Vilttitossun äidinvaistot kuitenkin heräävät, ja hän palauttaa vauvan kehtoonsa.

Heinähattu, Vilttitossu ja vaari (1991)

Lasten vaari tulee yllättäen vierailulle. Hän on pakomatalla kotoa mummin ryhdyttyä Knapperware-konsulentiksi. Hanna kyllästyy vaarin vaatimuksiin ja ryhtyy hänkin Knapperware-muoviastioiden myyjäksi. Lisää juonenkäänteitä kirjaan tuovat Kattilakoskien pihalle öisin ilmestyneet kengänkuviot. Isonapa ja Rillirousku saapuvat selvittämään asiaa.

Heinähattu ja Vilttitossu loman tarpeessa (1992)

Kattilakosket viettävät lomaa kotona. He mm. harjoittelevat Matin johdolla vaara- ja poikkeustilanteita varten. Vilttitossu haluaisi tehdä lomalla jotain muuta. Onneksi Hanna Kattilakoski voittaa Kostin valinnan kilpailussa Tukholman risteilyn. Matkan aikana sattuu

kaikenlaisia kammelluksia: perhe järjestää farssin niin laivan seisovassa pöydässä kuin pallomeressäkin.

Heinähattu ja Vilttitossu joulun jäljillä (1993)

Kirjassa kuvataan Kattilakoskien joulun odotusta joulukuun alusta aattoon asti: katsotaan itsenäisyyspäivän juhlia, kirjoitetaan joulupukille ja valmistellaan jouluruokia. Vaarikin on tullut kyläilemään, koska mummi lähti etelään viettämään joulua. Vaari kertoo Heinähatulle ja Vilttitossulle tarinan riihitontusta, jota pitää lepytellä hyvillä herkuilla. Samoihin aikoihin Kattilakoskien kellarista alkaa kadota ruokaa. Asialla on herkuille perso Isonapa eikä ladossa asuva tonttu.

Heinähattu ja Vilttitossu rosvojahdissa (1995)

Heinähattu ja Vilttitossu tutustuvat Alibullenin neideillä kesää viettävään Torsti Tattariin. Neitien tontilla ovat meneillään myös arkeologiset kaivaukset, joiden parissa työskentelee salaperäinen neiti Mykkänen kumppaneineen. Eräänä yönä kaivauksilta katoaa arvokas koru. Ryöstöstä epäillään kaivauksilla kierrellyttä Hanna Kattilakoskea. Onneksi Heinähatun, Vilttitossun ja Torsti Tattarin tutkimuksissa selviää, että ryöstöstä ovat vastuussa oikeat rikolliset Sorkkarauta-Salonen, Kassaholvi-Helvi ja Tiirikka-Taina.

Heinähattu, Vilttitossu ja iso Elsa (1997)

Vilttitossu on aloittanut koulun. Hanna ja Matti toivovat, että Vilttitossusta tulisi samanlainen kiltti koululainen kuin Heinähatusta, mutta huonolta näyttää: Vilttitossu pinnaa koulusta, koska häntä nimitellään. Koulunkäynnin sijaan Vilttitossu keksii ryhtyä koirien ulkoiluttajaksi. Kaikki ei kuitenkaan suju suunnitelmien mukaan, sillä koirat, joita Vilttitossu ulkoiluttaa, eivät olekaan aivan niin herttaisia kuin luulisi. Ongelmia aiheuttaa esimerkiksi Maija Vilttimäen Elsa-koira, joka ei ole kovin tottelevainen. Elsasta on kuitenkin lopulta hyötyä, sillä ilman sen apua ei saataisi kiinni Sorkkarauta-Salosta, joka on taas käynyt varkaisilla.

Heinähattu, Vilttitossu ja Littoisten riiviö (1999)

Heinähatusta tuntuu, että Vilttitossua suositaan heidän perheessään. Vilttitossu voittaa jopa juoksukilpailut huijaamalla, minkä jälkeen Heinähattu päättää alkaa puhumattomaksi. Alibullenin neidit ehdottavat mykän Heinähatun parannuskeinoksi taikina-, kukka- ja

vesiterapiaa. Huumoria tarinaan tuo myös kummallinen Littoisten riiviö, jota Isonapa ja Rillirousku etsivät.

Heinähattu, Vilttitossu ja Rubensin veljekset (2001)

Kattilakosken perhe lähtee lomalle mökille Vihantalammen rannalle. Loma tekee hyvää Hannan ja Matin mielestä erityisesti perheen pojalle, joka lukee liikaa. Mökillä pojalla ei pitäisi olla minkäänlaisia lukuvirikkeitä. Nukuttuaan mökissään yhden yön Kattilakosket huomaavat saaneensa uudet mökkinaapurit, taiteilijoilta vaikuttavat Rubensin veljekset. Oikeasti veljeksiä esittävät Isonapa ja Rillirousku, jotka eivät halua paljastaa Kattilakoskille henkilöllisyyttään.

Heinähattu, Vilttitossu ja tanssiva konstaapeli (2003)

Heinähattu ja Vilttitossu asuvat viikon Alibullenin neideillä, sillä Hanna ja Matti ovat ”Opi hiljentymään” -kurssilla. Vilttitossu riemastuu nähdessään Alibullenin neideistä vanhan kuvan, jossa nämä ovat morsiusneitoina. Vilttitossukin tahtoisi olla morsiusneito – ongelmana vain on keksiä sopiva hääpari. Vilttitossu ryhtyy tuumasta toimeen ja kirjoittaa Heinähatun kanssa kosintakirjeitä Halisen puolesta Isonavalle. Kirjeet on kuitenkin vahingossa osoitettu väärälle poliisille väärältä morsianehdokkaalta.

Heinähattu, Vilttitossu ja kielletty kampela (2005)

Hanna Kattilakoski on saanut mielestään mainion idean, jonka mukaan jokaisen Kattilakosken perheenjäsenen on syötävä vain silmiensä väristä ruokaa. Hannan mukaan Vilttitossun ruokalistalta on kielletty mm. suklaa ja kampela. Kielletystä kampelasta suivaantuneena Vilttitossu päättää pyydystää kampelan Heinähatun avustuksella. Tyttöjen kalastusretki saa vaarallisia käännteitä, kun veneestä putoaa airo ja sisarukset haaksirikkoutuvat pelottavalle saarelle.

Heinähatun ja Vilttitossun kaksitoista kuuta (2006)

Sarjan viimeinen kirja muodostuu kahdestatoista tarinasta, joita on yksi jokaista kuukautta varten. Tarina liittyy aina kyseisen kuukauden tapahtumiin tai juhlapäiviin: esimerkiksi helmikuussa luistellaan, toukokuussa vietetään äitienpäivää ja joulukuussa valmistaudutaan jouluun. Uusina henkilöinä esittäytyvät Keikkulan kaksoiset, joiden kanssa Heinähattu ja Vilttitossu ajautuvat tuon tuosta riitaan. (Lähteenä kirjojen takakansien tekstit.)

3. NIMIEN KESKEISYYS

3.1. Hahmojen keskeisyys

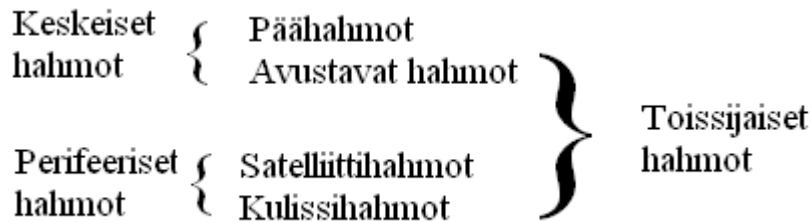
Yksi näkökulma tutkielmassani on nimien esiintyminen tekstissä. Tarkoitukseni on esitellä, millaisiin ryhmiin tai kehiin aineistoni nimet jakautuvat esiintymisyhteyksien perusteella. Mitkä nimet ovat keskiössä, mitkä taka-alalla? Onko tietyillä nimityypeillä ja nimien keskeisyydellä jotakin yhteistä?

Lähestyn nimen keskeisyyttä Maria Nikolajevan (2002) kehittämän kirjallisuustieteellisen teorian pohjalta. Nikolajeva esittelee luokittelun, jonka mukaan lastenkirjallisuudessa esiintyvät hahmot voi jaotella kategorioihin sen mukaan, millainen asema ja tehtävä hahmolla on juonessa. Nikolajeva puhuu keskeisistä hahmoista (*central characters*) ja perifeerisistä hahmoista (*peripheral characters*). Keskeisten ja perifeeristen hahmojen olennainen ero on siinä, että perifeeriset hahmot voidaan poistaa juonesta ilman, että juoni suuresti muuttuu. (Nikolajeva 2002: 112.)

Keskeiset hahmot jakautuvat päähahmoihin (*main characters*) ja avustaviin hahmoihin (*supporting characters*). Juoni ei voi kehittyä, jos jokin keskeisistä hahmoista poistetaan. Päähahmojen lukuun ottamatta muut hahmot, myös avustavat hahmot, ovat Nikolajevan mukaan toissijaisia hahmoja (*secondary characters*). Avustavat hahmot ovat kuitenkin elintärkeitä juonen kannalta. (Nikolajeva 2002: 112.) Tove Janssonin *Taikatalvi*-kirjassa (1958) keskeisiä hahmoja ovat esimerkiksi talvisessa Muumilaaksossa seikkailevat *Muumipeikko*, *pikku Myy*, *Tuu-tikki*, *Hemuli* ja *Surku-koira*. Näistä päähahmoja ovat *Muumipeikko*, *pikku-Myy* ja *Tuu-tikki*, joiden ympärille kerronta pitkälti kietoutuu, muut vain avustavia hahmoja.

Perifeeriset hahmot voidaan jakaa satelliittihahmoihin (*satellite characters*) ja kulissihahmoihin (*backdrop characters*). Satelliitti- ja kulissihahmojen merkityksessä on eroa. Satelliittihahmot eivät ole elintärkeitä juonen kannalta, mutta voivat paljastaa juonesta uusia näkökulmia, toimia toisten hahmojen kontrastihahmoina tai olla tekstissä vain vaihtelun vuoksi. Kulissihahmot puolestaan lisäävät enimmäkseen vain väriä kerrontaan, ja usein niillä on koominen rooli. Niitä voidaan käyttää myös aitouden illuusion luomiseksi. (Nikolajeva 2002: 113–114.) *Taikatalvi*-kirjassa satelliittihahmoja edustanevat talviunta nukkuvat *Muumimamma*, *Muumipappa* ja *Niiskuneiti*, jotka eivät ole kirjassa kovin aktiivisia toimijoita, mutta syventävät käsitystä *Muumipeikon* sukulaisista ja ystävistä. Kulissihahmoja puolestaan

voisivat olla vaikkapa muumien uimahuoneessa asustavat *päästäiset*, joilla ei ole juonessa erityistä merkitystä.

Kuvio 1. Hahmojen keskeisyys.

(Nikolajeva 2002: 112.)

Nähdäkseni Nikolajevan esittelemää luokittelua voi soveltaa kirjallisuuden nimistöntutkimukseen. Olenkin laatinut Nikolajevan teorian avulla oman luokitteluni nimien keskeisyydestä. Termien määrittelyt on toki osin mukailtu ja lainattu Nikolajevalta, mutta niissä on myös sellaista, mikä on mielestäni ominaista erityisesti HeVi-kirjoille.

Keskeiset nimet

Päähahmojen nimet: Nimi mainitaan jokaisessa kirjasarjan osassa tiheästi. Nimenkantajalla on keskeinen rooli kirjan juonessa ja hänestä kerrotaan muutakin kuin nimi. Ilman päähahmojen nimiä kirjoja ei voisi olla tuskin olemassa.

Avustavien hahmojen nimet: Nimeä ei mainita kaikissa kirjoissa, mutta toisinaan se esiintyy todella paljon. Nimenkantaja on tekstissä läsnä ja elintärkeä juonen kannalta, vaikka hän ei olekaan päähenkilö. Nimenkantajaa saatetaan kuvailla enemmänkin kuin nimen avulla.

Perifeeriset nimet

Satelliittihahmojen nimet: Nimen mainitseminen ei ole juonen kannalta ehdottoman tärkeää, mutta se syventää usein käsitystä päänimen kantajasta. Satelliittihahmo on tyypillisesti päähahmon sukulainen tai ystävä, joka mainitaan keskusteluissa. Nimenkantaja ei ole kirjoissa läsnä.

Kulissihahmojen nimet: Nimi on tekstissä vain rekvisiittina tai täytteenä, nimellä ei ole suurta merkitystä juonen kannalta. Kulissihahmon nimi mainitaan esimerkiksi sanomalehdessä tai se tulee esiin hahmojen dialogissa luettelonomaisessa yhteydessä. Kulissihahmo ei ole tekstissä läsnä.

3.2. Keskeiset nimet

Keskeiset nimet ovat joko etu- ja sukunimiä tai epävirallisia lisänimiä. Nimenkantajat ovat selvästikin niin tärkeitä, että heistä halutaan kertoa koko nimi, tai tavallaan jo niin tuttuja, että heitä voidaan kutsua vain epävirallisella lisänimellä. Pelkkä etu- tai sukunimi on liian epämääräinen identifioimaan keskeistä hahmoa.

3.2.1. Päähahmojen nimet

Aineistossani on lopulta vain vähän keskeisiä nimiä. Päähahmojen nimiä, jotka esiintyvät tiheästi ja ovat keskeisessä osassa kirjasta toiseen, on vain kahdeksan. Kiistattomasti tällaisia nimiä ovat *Heinähattu*, *Vilttitossu*, *Hanna Kattilakoski*, *Matti Kattilakoski*, *Helga Alibullen*, *Halise Alibullen*, *Isonapa ja Rillirousku*.

Päähahmojen nimet mainitaan kirjasarjan ensimmäisessä osassa alusta alkaen ikään kuin tärkeysjärjestyksessä. Kirjojen nimikkohenkilöt, *Heinähattu* ja *Vilttitossu*, luonnollisesti esitellään ensin. Jatkossa tyttöjä kutsutaan aina näillä epävirallisilla lisänimillä.

Oli aamu. Vilttitossu heräsi sängyn alta. Hän oli vienyt sinne illalla tyynynsä ja töppösensä. Heinähatun ihmetellessä Vilttitossu oli sanonut: ”Ei lasten tarvitse aina nukkua sängyn päällä. Lapset voivat nukkua myös sängyn alla.”

Vilttitossu mönki tyytyväisenä nukkumapaikastaan.

– Eikö siellä ollut ahdasta? kysyi Heinähattu korjatessaan leluja ja Vilttitossun vaatteita lattialta.

(HeVi 1989: 7.)

Myös vanhempien konservatiiviset nimet, *Hanna* ja *Matti*, tulevat esiin jo ensimmäisillä sivuilla. Hanna ja Matti ovat tämän jälkeen päähahmoja jokaisessa kirjasarjan osassa.

Heinähattu ja Vilttitossu asuivat valkoisen aidan ympäröimässä talossa äitinsä Hannan ja isänsä Matin kanssa. Talo oli sokkeloinen ja täynnä tavaraa. Kotoa löytyi kaikki tarpeellinen, sillä mitään ei saanut heittää pois.

Matti ja Hanna olivat tyytyväisiä, ettei heidän tarvinnut lähteä useinkaan kotoa maailmalle. ”Muut ihmiset käyvät koko ajan hankkimassa jos jotakin, mutta me olemme omavaraisia”, he kehuskelivat.

(HeVi 1989: 9.)

Naapurin neidit, *Helga* ja *Halise Alibullen*, ovat päähahmojen nimiä ensimmäisestä osasta alkaen. Heidän nimiään yhdistää etenkin sama alkukirjain. Neideillä on paikkansa jokaisessa sarjan kirjassa.

Heinähattu ja Vilttitossu olivat lähteneet niin äkkiä, etteivät olleet huomanneet ottaa mukaansa edes evästä. He kulkivat Sireenikujan päähän Alibullenin neitien talolle. Neidit olivat asuneet talossa koko ikänsä. He olivat melkein samannäköisiä ja siksi kai viihtyivät niin hyvin yhdessä.

– –

– Helga, mene avaamaan, Halise-neiti kuului huutavan.

– No hyvänen aika, tekös täällä olette. Halise! Me saimme pikkuvieraita!

(HeVi 1989: 13.)

Isonapaa ja *Rillirouskua* kutsutaan ensimmäisestä kirjasta saakka epävirallisilla lisänimillä. Nimet ovat alun perin Heinähatun ja Vilttitossun keksimät haukkumanimet. Konstaapelit esiintyvät jokaisessa sarjan kirjassa.

Poliisit menivät autoonsa ja nähdessään Heinähatun ja Vilttitossun kääntyvän kotiin päin he huristivat pois. Vilttitossu hyppi ja kiljui kohti autoa:

– Itse olette pikkuväkeä! Senkin rillirousku!

– Ja isonapa! Heinähattu innostui.

(HeVi 1989: 21.)

On huomionarvoista, että päähahmot esiintyvät HeVi-kirjoissa tavallaan pareittain: tytöillä on epäviralliset nimet *Heinähattu* ja *Vilttitossu*, vanhemmilla äänneasultaan suomalaistetut etunimet *Hanna* ja *Matti*, naapurin neitien etunimet, *Helga* ja *Halise Alibullen*, alkavat samalla kirjaimella ja konstaapeleita kutsutaan epävirallisilla lisänimillä *Isonavaksi* ja *Rillirouskuksi*. Nopoloiden mukaan parillisuus johtuu siitä, että he ovat kirjoittajapari (MTV3 2009). Olisi mielenkiintoista tietää, onko päähahmojen parillisuus tyyppillistä muillekin sellaisille kirjoille, joilla on kaksi kirjoittajaa.

3.2.2. Avustavien hahmojen nimet

Toiseen ryhmään, avustavien hahmojen nimiin, kuuluu myös vain vähän nimiä. Nämä nimet esiintyvät vain yhdessä tai muutamassa kirjassa, mutta ovat jossakin kirjassa juonen kannalta niin merkityksellisiä, että ne täytyy luokitella avustavien hahmojen nimiksi, sillä ilman näiden hahmojen mainitsemista juoni ei voi kehittyä.

Heinähatun ja Vilttitossun pikkuveli, *Petteri Kattilakoski*, on vähintäänkin avustavan hahmon nimi. *Petterin* nimen keskeisyyden arvioiminen on haastavaa, sillä nimi esiintyy toisinaan päähahmon nimenä, mutta joskus myös avustavan hahmon nimenä. Nimen luokittelua vaikeuttaa myös se, että *Petteri* ei ole ainut nimi, joka viittaa pikkupoikaan: toisinaan häntä kutsutaan myös *Pojaksi* (propri), *pojaksi* (appellatiivi) tai *Kasimiriksi*.

Heinähattu, Vilttitossu ja vauva -kirjassa (1990) *Petteri*-nimi on kirjan aiheen vuoksi keskeinen, mutta jo sarjan seuraavissa osissa *Petteri* jää taustalle. Samaan poikaan kyllä viitataan, mutta *Petteri*-nimi on jäänyt lähes kokonaan käytöstä.

– Poika on omatoiminen. Kesällä mennään sitten pojan kanssa rantasaunaan ja heitetään löylyä ja vihdotaan. Tällä lailla, vaari sanoi, läpsytteli itseään ja oli heittävinään vettä kiukaalle. Muuta hän ei ehtinyt sanoa. Poika suuntasi suihkun sinne, missä vaari, *Heinähattu* ja *Vilttitossu* seisoivat.
(HeViVaa 1991: 13.)

Nopolat kertovat, että pojasta kirjoittaminen tuntui hieman hankalalta ja heidän oli helpompaa eläytyä *Heinähatun* ja *Vilttitossun* rooleihin. (Nopolat 2010.) Poikaan viitataan monissa kirjoissa ainoastaan viimeisen sivun jälkikirjoituksessa.

PS. Poika on ollut koko tämän tarinan ajan mummolassa. Hän viihtyy siellä paremmin kuin *Kattilakosken* perheessä.
(HeViEl 1997: 97.)

PS. Perheen poika ei ollut näiden tapahtumien aikaan kotimaassa, sillä hänestä on tullut lapsinero. Hän oli matkustanut vaarin ja mummin kanssa Englantiin, lähellä *Oxfordia*, missä järjestettiin varhain kehittyneiden lasten kesäleiri.
(HeViTa 2003: 114.)

Avustavien hahmojen nimiä ovat myös rikollisten köllinimet, *Kassaholvi-Helvi*, *Sorkkarauta-Salonen* ja *Tiirikka-Taina*, sillä muutamissa kirjoissa nämä nimet esiintyvät tiheään ja ovat juonessa monessa kohtaa oleellisia. *Kassaholvi-Helvi* esiintyy *HeVi*-kirjoissa myös peitenimellä *neiti Jane Mykkänen*, joka on avustava hahmo *Heinähattu ja Vilttitossu rosvojahdissa* -kirjassa. Hän esittää arkeologia, joka on soluttautunut kaivostyömaalle.

Äkkiä talon ovi tempaistiin auki. Iso, ruma mies raahasi rimpuilevaa *Torstia* autoon. Perässä tuli ontuva nainen kantaen *Heinähattua*. – *Pirskatti*, pääsi *Isonavalta*.
– *Sorkkarauta-Salonen* ja *Tiirikka-Taina*!
Viimeisenä ovesta tuli lyhyttukkainen nainen, jolla oli tutut piirteet. Hän kantoi painavaa laatikkoa. *Helga* ja *Halise* tarrautuivat toisiinsa. *Isonapa* peräännytti.

- Ei kai se ole... kyllä se on, sanoi Helga. – Neiti Mykkänen!
- Ei ei, ei ole neiti Mykkänen, se-se on Kassaholvi-Helvi, aikamme vaarallisin naisrikollinen, kähisi Isonapa ja osoitti sormella. – Paetkaa henkenne edestä!
(HeViRo 1995: 81.)

Heinähatun ja Vilttitossun mukana rosvojahdissa seikkailee *Torsti Tattari*, mikä on nähdäkseni avustavan hahmon nimi. Torsti Tattarilla on kirjoissa myös vanhempi kaima, joka on Alibullenin neitien lapsuudenystävä, mutta hän on vain satelliittihahmo. Nuorta Torsti Tattaria kuvaillaan, ja tällä on paljon repliikkejä:

Neidit pyysivät Heinähattua sanomaan päivää Torsti Tattarille. He kertoivat, että tämä on nyt se Torsti, jonka isoisän he tunsivat lapsena. Poika on perinyt vaarinsa nimen ja ulkonäön: toinen korva törröttää kuin vanhalla Tattarilla.

--

Vilttitossu käveli Torstin eteen ja katseli hänen hiuksiaan tutkivasti.

– Mitä vahtaat? kysyi Torsti.

Vilttitossu meni lähemmäksi ja tiiraili Torstin sieraimia.

– Ei saa olla niin utelias, sanoi Halise ja veti Vilttitossun sivummalle.

– Oliko räkää? kuiskasi Heinähattu.

– Ei niin paljon kuin luultiin, vastasi Vilttitossu ja katsoi Alibullenin neitejä.

--

Torsti tuijotti olohuoneen sohvalta uhkaavasti Heinähattua ja Vilttitossua.

– Minä olen pomo, ja te tottelette käskyjäni, onko selvä. Ja ihrakuoriaisille ei sitten kannella, muuten minä teen teistä erikeeperiä, senkin limakärsät!

(HeViRo 1995: 5–6.)

Heinähattu ja Vilttitossu rosvojahdissa -kirjassa esiintyy myös *neiti Darling Edelpiltz*, mikä on avustavan hahmon nimi. Rikas perijätär on teoksessa aktiivinen toimija ja hänen nimellään on esimerkiksi sosiaalinen funktio (tarkemmin luvussa 6.4.1).

Pidän avustavina niminä *Rubensin veljeksiä*, *Adam* ja *Kustaa Rubensia*, vaikka nämä nimet ovat esillä vain *Heinähattu*, *Vilttitossu* ja *Rubensin veljekset* -kirjassa. Jo kirjan nimi kertoo, kuinka keskeisistä hahmojen nimistä on kyse. Tosiasiassahan Rubensin veljekset ovat Isonapa ja Rillirousku, jotka esiintyvät valenimillä hämätäkseen Kattilakosken perhettä. Ilman valenimiä *Adam* ja *Kustaa Rubens* tarina ei kulkisi eteenpäin, joten nimet ovat merkityksellisiä:

Rillirousku makasi jähmettyneenä sängyssä. Hän oli vetänyt peiton korviin ja verhot ikkunan eteen. Isonapa oli kertonut hänelle, että heidän on esiinnyttävä koko lomansa ajan Rubensin veljeksinä.

– Minä olen taidemaalari Kustaa Rubens ja sinä säveltäjä Adam Rubens. Saat olla isovelji, jos haluat.

(HeViRu 2001: 39.)

Tulkitsen myös *Elvis Staran* avustavan hahmon nimeksi. Nimi esiintyy vain kirjasarjan ensimmäisessä osassa, mutta *Elvis Stara* on siinä ennemminkin keskeisen kuin perifeerisen hahmon nimi. Heinähattu ja Vilttitossu tutustuvat *Elvis Staraan* eli oikealta nimeltään *Kaleviin* ollessaan karkumatalla kotoa, ja tytöt joutuvat tietämättään Mälkösen perheen muuttoavuksi liftattuaan pakettiauton kyytiin. Jostain syystä Elvis Stara ei paljasta oikeaa nimeään, kunnes hänen äitinsä mainitsee sen:

- Mikä sinun nimesi on? Heinähattu kysyi.
 - Ettekö te tunne? Minähän olen Elvis Stara.
 - Tunnetaanhan me, Heinähattu sanoi. – Hauska tutustua.
 - –
 - Elviksen äiti seisoj kädet lanteilla.
 - Älä sinä sekaannu tähän, hän sanoi ukolle.
 - Kalevi, näytä plikoille minne tavaroita viedään, hän komensi Elvistä.
 - Pankaas töpinäksi.
 - Miksi sinun äitisi sanoo sinua Kaleviksi? Vilttitossu kysyi.
 - Äitini puhuu pehmoisia. Ruvetaanpa sitten töihin, tyttäret.
- (HeVi 1989: 23, 32.)

Avustavien hahmojen nimiä ovat kunnanjohtaja *Terho Paukkunen* ja hänen vaimonsa *Marilyn Grönberg-Paukkunen*. Nimet esiintyvät suhteellisen paljon *Heinähattu, Vilttitossu ja iso Elsa* -kirjassa: nimenkantajat ovat juonessa läsnä ja heillä on dialogissa repliikkejä.

- Mieheni! henkäisi rouva Grönberg-Paukkunen.
 - Hiljentäkää hurtat! kunnanjohtaja komensi.
 - Hurtat, rouva toisti. – Terho, kuinka sinä saatat puhua noin raa’asti meidän lemmikeistämme?
 - –
 - Rouva Grönberg-Paukkunen syöksyi penkomaan mustaa säkkiä. Hän veti säkistä viisihaaraisen kynttelikön, korulippaan, maljakoita sekä hopeisia veitsiä ja haarukoita.
 - Millä minä olisin illalla kattanut Terholle pöydän, jos varas olisi vienyt nämä mukaansa, hän voihki.
- (HeViEl 1997: 84–85.)

Samassa teoksessa esiintyy *Maija Vilttimäki*, joka on tulkittava avustavan hahmon nimeksi. Vilttimäki on teoksessa aktiivinen toimija ja luo kontrastia Marilyn Grönberg-Paukkuseen (tarkemmin luvussa 6.4.1).

3.3. Perifeeriset nimet

Perifeeristen nimien joukossa on kaikkia nimityyppjejä: pelkkiä etunimiä, sukunimiä, etu- ja sukunimien yhdistelmiä ja epävirallisia lisänimiä. Myös kaikki eläinten ja teosten maailmassa kuvitteellisten hahmojen ja lelujen nimet kuuluvat tähän kategoriaan.

Suurin osa HeVi-kirjojen nimistä on juuri perifeerisiä nimiä: aineistoni 153 nimestä (luvussa ovat mukana myös eläinten, kuvitteellisten hahmojen ja lelujen nimet) 130 on perifeerisiä nimiä. Esittelen osan satelliittihahmojen ja kulissihahmojen nimistä seuraavissa alaluvuissa. Nimiä on niin runsaasti, että olisi tarpeetonta käsitellä kaikkia.

3.3.1. Satelliittihahmojen nimet

Satelliittihahmon nimi esiintyy harvoin, mutta nimen olemassaololla on kuitenkin syynsä. Nimen maininta ei ole olennaista juonen kehittymisen kannalta, mutta nimen avulla voidaan välittää jotain tietoa keskeisistä nimenkantajista: heidän luonteestaan, sukulaisuus- ja ystävyysuhteistaan tai menneisyydestään. Satelliittinimet voivat nousta esiin esimerkiksi hahmojen dialogissa tai kertomuksissa, kun he muistelevat menneisyyttään tai ystävyysuhteitaan.

Heinähattuun ja Vilttitossuun liittyviä satelliittihahmojen nimiä ovat *Keikkulan kaksoset*, kiusantekijät *Heinähatun ja Vilttitossun kaksitoista kuuta* -kirjassa. Lisäksi tyttöjen yhteisiä satelliittihahmoja ovat eläinystävien nimet: kottarainen nimeltään *Paavo* ja *Viljasen lehmä*. Nimet ovat esillä useissa kirjoissa ja välillä Kattilakoskien pihapiirissä asustavat eläimet vaikuttavat olevan Heinähatulle ja Vilttitossulle todella tärkeitä.

- Hei sitten, Paavo, Vilttitossu sanoi portille päästyään.
Paavo oli kottarainen ja Heinähatun ja Vilttitossun ystävä.
Sen koti oli pihapuussa. Paavo kurkisteli usein pöntöstä, kun Heinähattu ja Vilttitossu leikkivät kahdestaan pihalla. Heistä tuntui, että Paavo ymmärsi kaikenlaisia iloja ja suruja.
- Ei kai me voida Paavo tänne jättää? Heinähattu kysyi.
- Kyllä Paavo pärjää, sanoi Vilttitossu.
(HeVi 1989: 12.)

Vilttitossulla on eläinten lisäksi omia mielikuvitusystäviään: *Karoline Puistolaakso* ja *Attila*. Vilttitossulla on myös oma lelunalle, *Valtteri*. Lelu on niin tärkeä, että Vilttitossu jopa ehdottaa pikkuveljensä nimeksi *Valtteria*. Koulusta Vilttitossun kaverina mainitaan erityisesti *Kaisa*, joka kyllä välillä kiusaakin Vilttitossua:

- Voitte piirtää mitä haluatte, opettaja sanoi.
 - Mitä Vilttitossu piirtää? Kaisa huusi.
 - Maija Vilttimäen, sanoi Vilttitossu.
 - Et sinä ole nähnyt sitä, Kaisa sanoi.
 - Olenpas, tänäänkin näin sen, sanoi Vilttitossu.
 - Valehtelee! huusi Kaisa. – Vilttitossu on kauhea valehtelemaan.
- (HeViEl 1995: 20.)

Torsti Tattariin liittyvänä satelliittihahmona mainitaan *Könö*, joka oli rotta. Edesmennyt *Könö* oli Torstille selvästikin tärkeä, joten nimi sopii satelliittihahmoksi.

Vaikka mitä minä siellä Rongankadulla enää teen, kun ei ole *Könöä*, hän ajatteli. Pitikö sen jäädä auton alle? Torsti otti taskustaan valokuvan, silitti sitä ja niiskaisi.

(HeViRo 1995: 10.)

Rillirouskun ystävinä esiintyvät satelliittihahmojen nimet *Carl-Gustaf Mäkäräinen*, *Glory Huttunen*, *Konsta Pellinen* ja *Valma-täti*. *Carl-Gustaf Mäkäräinen* on Rillirouskun kurssitoveri, jota Rillirousku ihailee yli kaiken. Hän on Rillirouskun mukaan hyvin esimerkillinen:

- Etkö sinä todellakaan tunne ketään, joka lähtisi kanssasi? Isonapa kysyi.
 - Rillirousku mietti käsi poskella.
 - Yksi tuli mieleeni, Rillirousku sanoi.
 - Niinkö! Isonapa sanoi ja tarjosi pullaa.
 - Niin... Rillirousku mietti. – Kurssitoverini *Carl-Gustaf Mäkäräinen*. Hän oli esimerkillinen opiskelija, ei röyhtäillyt milloinkaan, ei kiroillut ja peseytyi säännöllisesti. Ruuanlaittotoidoista en ole aivan varma, mutta uskoisin, että hän syö monipuolisesti.
- (HeViRu 2001: 11.)

Konsta Pellinen puolestaan on Rillirouskun kummipoika, joka mainitaan useassa yhteydessä. Rillirousku korostaa, kuinka tärkeä esimerkki hän on poliisiksi opiskelevalle pojalle. *Valma-täti* ja *Glory Huttunen* ovat Rillirouskun sukulaisia, jotka ohitetaan tekstissä hyvin nopeasti. Molempien nimet ovat hieman vanhahtavia ja soveltuvat iäkkäiden sukulaisten nimiksi. Rillirouskun mukaan Hanna Kattilakoski muistuttaa hänen serkkuaan *Glory Huttusta*:

- Onko tuo muka Hanna Kattilakoski? Rillirousku kysyi.
- On on, odota kun hän kääntyy.
- Hyvin monella kesämökillä nyppii rikkaruohoja juuri tuon näköinen naisihminen, Rillirousku sanoi.
- Se voisi yhtä hyvin olla minun serkkuni Glory Huttunen. Se muuten taitaa olla Glory, minä menen tervehtimään.
- Et mene! Nyt kääntyy, sanoi Isonapa.
(HeViRu 2001: 29.)

Isonavan ystävistä tai sukulaisista ei juuri kerrota nimin, mikä on hieman erikoista verrattuna siihen, että Rillirouskun sukulaisista ja ystävistä on puhetta useaan otteeseen. Isonapa mainitsee ainoastaan *Signe-tätinsä*, joka osasi poistaa syyliä:

- Vaarallisen näköinen, sanoi Isonapa ja kumartui nähdäkseen lettinauhan lähemmin.
- Kummitätini Signe käytti samanlaista nauhaa syylien poistamiseen.
Rillirousku katsoi Isonapaa hämmästyneenä.
- Mitä tarkoitat?
- Minulla oli eräänä kesänä kämmenessäni syyliä. Signe-täti kiersi nauhan sen ympärille, sanoi ”hospoti pomiloi” ja piilotti nauhan kivenmurikan alle. Syksyllä syyliä oli häipynyt.
(HeViLi 1999: 50–51.)

Isonavalla ja Rillirouskulla on myös yhteinen tuttava, naapurikylän poliisi nimeltään *Koistinen*, joka mainitaan satelliittihahmona muutamissa kirjoissa. Konstaapelit soittavat Koistiselle hätätilanteessa.

Alibullenin neidit mainitsevat satelliittihahmoina sukulaisiaan, esimerkiksi isoisänsä nimeltään *Antikvaari* eli *Nestor Alibullen*, *Fanfaari* ja *Samovaari*.

- Aina puhuttiin, että meillä oli vauvana harvinaisen älykäs katse, Helga sanoi. – Ei mutta katsokaapas tätä.
Kuvassa istui kolme harmaapäistä herraa kahden vauvan kanssa.
- Keitä nämä ovat? Heinähattu kysyi.
- Meillä oli kolme vaaria, Helga kertoi. – Yksi oli Samovaari, toinen Fanfaari ja kolmas, kaikkein vanhin, oli Antikvaari, Samovaarin isä.
- –
- Keskellä ullakon lattiaa seisoj musta, pölyinen matka-arkku. Siihen oli kirjoitettu mustalla liidulla: ”Nestor Alibullen, Kustaankatu 5 B, Helsinki, Finland.”
(HeViVau 1990: 74–75.)

Isoisien lisäksi ohimennen tulevat esille myös Halisen ja Helgan sukulaiset nimeltään *Henri Alibullen* ja *Pauliina Peltokukka-Alibullen*, joiden hääkuva on Alibullenin neitien seinällä. Henkilöistä ei kerrota kuin nimet, mutta heidän mainitsemisellaan on merkitystä juonen

kannalta: jos Vilttitossu ei näkisi heidän hääkuvaansa eikä huomaisi kuvassa morsiusneitoina seisovia Alibullenin neitejä, hän ei alkaisi järjestellä häitä Isonavalle ja Haliselle. Sukulaisten lisäksi Alibullenin neideillä on myös muita yhteisiä satelliittihahmoja: yhteiset kissat, joiden nimet ovat *Misu* ja *Herra Höpö* sekä entiset kavaljeerit nimeltään *Rusasen pojat*, *Puttosen veljekset*, *Kokkariset* ja *Mäkipelkolat*. Veljesten nimet tulevat esille, kun Halise ja Helga muistelevat nuoruuttaan:

- Muistatko sinä Helga keitään veljeksiä, jotka olisivat olleet meidän kavaljeerejamme?
 - Odotapas... Helga sanoi. – Olihan niitä veljeksiä.. Oli Puttosen veljekset, Kokkariset ja Mäki-Pelkolat, mutta he eivät olleet kovin taiteellisia. Mutta nyt minä muistan! Rusasen pojat! Toinen kaiversi aina pulpettiin sydämen kuvia ja toinen soitti huuliharppulla Kalle Kustaa Korkkia. Me olimme samassa koulussa...
- (HeViRu 2001: 107.)

Erityisesti Halisella on ollut elämässään useita sulhasehdokkaita, jotka ovat Haliseen liittyviä satelliittihahmoja. *Olavi Rusanen* on Halise Alibulleniin yhdistyvä satelliittihahmon nimi. Hän soitti Haliselle huuliharppua luistelukentän pukukopissa:

- Helga! Olavi Rusanen ei ollut tavallinen poika, Halise puolusti. – Hän soitti minulle huuliharppulla luistelukentän pukukopissa ”kehrää kehrää tyttönen, huomenna saat sinä sulhasen”.
- (HeViRu 2001: 108.)

Vuorineuvos *Gyllenbögelin poika* ihaili Halisea aikoinaan. Suhde ei Gyllenbögelin pojan rahoista huolimatta onnistunut, sillä pojalla oli väkäleuka:

- Halise pyörähteli ullakolla vedenvärisessä iltapuvussa silkkikengät jalassa ja huudahti:
 - Tämä on Floran-päivän tanssiaisklenninki!
 - Ihana, huokaisi Heinähattu.
 - Tällähän sinä hurmasit sen vuorineuvos Gyllenbögelin pojan, Helga sanoi.
 - Rahaa sillä oli mutta väkäleuka, sanoi Halise.
 - Me ollaan aina tykätty siroleukaisista miehistä, sanoi Helga.
- (HeViVau 1990: 75.)

Halisella oli romanssi myös italialaisen *Luigin* kanssa, mutta suhde kariutui välimatkaan. Hahmo mainitaan muutamia kertoja eri kirjoissa. Halise mm. lahjoittaa Heinähatulle Luigilta saamansa kissan muotoisen suolasirottimen.

Eteisessä Halise pyyhkäisi ohimennen pölyä valokuvasta, joka oli piirongin päällä. Helga katsoi kuvaa kyllästyneenä.

- Halise panee sen aina esille joulun alla.
 - Meille piti tulla italialainen jouluvieras, Luigi, Halise huokaisi. – Minulla oli merkittävä romanssi Napolissa.
 - Yhden kortin sait, tuhahti Helga.
 - Hän oli herrasmies, mutta ymmärsimme lopettaa ajoissa. Välimatka oli liian pitkä, Halise kertoi.
- (HeViJo 1993: 28.)

– Ei kai hän osoita sitä? Halise sopersi ja meni Heinähatun viereen. – Senkö sinä haluat? Heinähattu nyökkäsi.

Halise katsoi Helgaan apua anoen.

- Kissan muotoinen suolasirotin, Halise kuiskasi.
- Ainoa muisto Luigilta. Tuli postiennakolla Napolista päivälleen kolmekymmentä vuotta sitten. Italialaista antiikkia.

--

Heinähattu kaivoi taskuaan.

- Tässä olisi suolasirotin, minä en tarvitse tätä.
 - Saat pitää sen, Halise huikkasi. – Minä olen jo melkein unohtanut Luigin. Sitä paitsi, hän ei koskaan pitänyt klimppisopasta.
- (HeViLi 1999: 71, 108.)

Halise muistelee myös *Taisto Puttosta*, jonka tapasi harrastajakirjoittajien kesäseminaarissa. *Taisto Puttonen* täyttää satelliittihahmon nimen tuntomerkit, koska hänen kauttaan lukija voi ymmärtää paremmin Halisen menneisyyttä.

- En minä ymmärrä, sanoi Halise. – T.P. Kuka se voi olla? Tauno Palo, Tyrone Power... Sen täytyy olla Taisto Puttonen.
 - Kuka Taisto Puttonen? Helga kysyi.
 - Etkö sinä muista? Halise ihmetteli. – Me olimme yhtä aikaa harrastajakirjoittajien kesäseminaarissa.
 - Mitä sitten? kysyi Helga. – Siitähän on kaksikymmentäviisi vuotta.
 - Meillä oli katsekontakti.
 - Oletko sinä aivan höppänä? Helga kysyi.
 - Me olemme olleet kirjeenvaihdossa. Minä lähetin hänelle kaksi vuotta sitten kortin, jossa kerroin olevani se vihreämekkoinen tyttö sieltä nurmikon laidalta.
- (HeViRo 1995: 63–64.)

Vanhempi *Torsti Tattari* puolestaan mainitaan, kun Alibullenin neidit muistelevat lapsuudessa kokemaansa tulipaloa: Tattareiden talo paloi ja Torsti sijoitettiin Alibullenin neideille asumaan.

– Kipinä oli lentänyt savupiipusta pärekatolle, se syttyi palamaan ja koko talo humahti liekkeihin. Tattarilla oli yhdeksän lasta, ne kaikki seisoivat pihalla, katsoivat palavaa taloa ja itkivät.

--

– Ne lapset sijoitettiin sitten eri perheisiin ja meille tuli koko kesäksi asumaan se nuorin, Torsti Tattari.

(HeViLo 1992: 93.)

Torsti Tattarin tapaan neidit kertovat lapsuutensa sankarista, *Muhosen vävystä*, jonka voi luokitella satelliittinimeksi:

– Sitten me saimme tietää, että naapurin vävy oli ruvennut lentäjäksi, Helga jatkoi.

– Hän lenteli siinä useinkin ja pudotti joskus paketin naapurin pihaan. Silloin lapset huusivat: Muhosen vävy lentää!

(HeViJo 1993: 27.)

Myös Matti Kattilakoski mainitsee muutaman henkilön nimen, jotka ovat vaikuttaneet hänen elämäänsä: *Buda Pörkölt*, *Ester Ylä-Piippola*, *Aune Käkönen* ja *Siviä Mäkipelto*. Buda Pörkölt on Matin unkarilainen tutkijaystävä, ja Ester Ylä-Piippola, Aune Käkönen ja Siviä Mäkipelto ovat olleet opettajia koulussa, jota Matti on käynyt:

Matti:

– Koulussa oli vain naisopettajia, pyylevä Siviä Mäkipelto, luiseva Ester Ylä-Piippola ja kalpea Aune Käkönen.

(HeViLi 1999: 96.)

Erityisesti Ester Ylä-Piippolalla on ollut Matin elämässä suuri vaikutus: Ester Ylä-Piippolan vuoksi Matista ei koskaan tullut taiteilijaa. Hanna ja Heinähattu ihmettelevät, kuka kumma merkillinen Ester Ylä-Piippola oikein on.

Tytöt juoksivat perätysten pihaan. He kuulivat, kuinka Halise oli selittämässä Hannalle:

– Ja sitten Matti kertoi meille tarinoita ankarasta elämästään. Ester Ylä-Piippola pompotti Mattia miten halusi.

Kuka on Ester Ylä-Piippola, Hanna ihmetteli.

– Esterin vuoksi Matista ei tullut koskaan taiteilijaa, Halise jatkoi.

– Se julma nainen sai rypistettyä Matin sielun pieneksi paperitolloksi, Helga kertoi.

Hanna tuijotti Mattia hämmentyneenä.

Sanoivatko ne Mattia tolloksi, Vilttitossu ihmetteli.

Myös Heinähattu mietti, kuka oli Ester Ylä-Piippola ja miltä hän näytti. Miksei Matti ole koskaan kertonut meille hänestä?

(HeViLi 1999: 102–103.)

Hannaankin liittyy kaksi satelliittihahmon nimeä. *Arvi* on ollut Hannan entinen poikaystävä, ja *Kuovi* on Hannan serkun vaimo. Kuovi huijasi sukulaisia monta vuotta kertomalla nimekseen *Tuovi*. Yhdellä konsonantilla toisistaan eroava minimipari *Kuovi* ja *Tuovi* on myös esimerkki kielellisestä leikittelystä kirjoissa.

- Ja ihan sama, mitä sille serkulle puhuu. Hän itse salasi vaimonsa etunimen sukulaisilta kymmenen vuotta.
- Mikä se sitten on? Matti kysyi.
- Kuovi.
- Kuovi. Vesilinnun nimi, Matti ihmetteli.
- Niin, hän on lintutieteilijän tytär. Meitä sukulaisia huijattiin väittämällä, että hänen nimensä on Tuovi. Minä sain selville vasta vuosi sitten, että se onkin Kuovi. (HeViLi 1999: 44.)

Myös vaari mainitsee satelliittihahmojen nimiä: vaarin kirjeessä esiintyvät nimet *Kalle Järvinen*, *Onni Kuula* ja *Käkelän Aaku*. Nimet kuulostavat vanhahtavilta, joten ne sopivat hyvin eläkepäiviään viettävän vaarin ystävien nimiksi.

Laivan potkuri synnytti pyörteitä, kyllä siinä pikkupojalla ihmettelemistä oli. Komentosillalla seisojaksi kapteeni Kalle Järvinen, jonka viikset eivät tutisheet kovimmissakaan aallokoissa.

--

Kerran oli niin leuto talvi, että me menimme joulukirkkoon laivalla. Minulle oli teetetty lämmin talvipuku vahvasta kotikutoisesta kankaasta räätäli Onni Kuulalla.

--

Oli toinenkin kraatari, Käkelän Aaku, joka teki minulle molskihousut. Hän nautti usein väkeviä, ja minä voitin kerran suuren raittiuskilpailun kertomalla Aakusta ja hänen juopottelustaan.

(HeViVaa 1991: 139–140.)

Päähahmojen satelliittihahmoja tarkastellessa voi havaita, että parillisista päähahmoista (Heinähattu ja Vilttitossu, Hanna ja Matti Kattilakoski, Helga ja Halise Alibullen, Isonapa ja Rillirousku) jommallakummalla osapuolella on aina enemmän satelliittihahmoja kuin toisella: Vilttitossulla, Matti Kattilakoskella, Halise Alibullenilla ja Rillirouskulla. Voisiko tämä tutkimustulos kertoa esimerkiksi siitä, että toinen pareittain esiintyvistä päähahmoista on voimakkaampi ja aktiivisempi hahmo? Entä liittyykö tulos jotenkin kirjoittajarooleihin; Nopolathan ovat kertoneet kirjoittavansa esimerkiksi Heinähatun ja Vilttitossun dialogit yhdessä siten, että Sinikka Nopola eläytyy Heinähatun ja Tiina Nopola Vilttitossun rooliin (Havaste 2004: 63). Onko kenties niin, että Sinikka eläytyy myös Isonavan, Hanna

Kattilakosken ja Helga Alibullenin hahmoihin ja Tiina vastaavasti Rillirouskun, Matti Kattilakosken ja Halise Alibullenin hahmoihin.

Taulukko 1. Päähahmot satelliittihahmoineen.

Heinähattu ja Vilttitossu	Paavo-kottarainen, Viljasen lehmä, Keikkulan kaksoset
Vilttitossu	Attila, Kaisa, Karoline Puistolaakso, Valtteri
Hanna Kattilakoski	Arvi, Kuovi
Matti Kattilakoski	Buda Pörkölt, Ester Ylä-Piippola, Aune Käkönen, Siviä Mäkipelto
Alibullenin neidit	Antikvaari/Nestor Alibullen, Fanfaari, Samovaari, Pauliina Peltokukka-Alibullen, Henri Alibullen, Muhosen vävy, Kokkariset, Mäki-Pelkolat, Puttosen veljekset, Rusasen pojat, Misu, Herra Höpö
Halise Alibullen	Gyllenbögelin poika, Luigi, Taisto Puttonen, Olavi Rusanen
Konstaapelit	Koistinen
Isonapa	Signe-täti
Rillirousku	Carl-Gustaf Mäkäräinen, Glory Huttunen, Konsta Pellinen, Valma-täti

3.3.2. Kulissihahmojen nimet

Kulissihahmon nimi on tekstissä usein vain rekvisiittana, esimerkiksi tuomassa humoristista sävyä kirjoihin. Kulissihahmot saattavat tulla esiin esimerkiksi sanomalehtien teksteissä, ohimennen mainittuina tai muiden henkilöiden keskusteluissa. Hahmot eroavat satelliittihahmoista erityisesti siinä, että kulissihahmoilla ei mainita olevan mitään tärkeää sosiaalista sidettä päähahmoihin tai avustaviin hahmoihin. Nimenkantajat eivät ole milloinkaan kirjoissa läsnä.

Monet kulissihahmojen nimistä tulevat esille luettelonomaisissa yhteyksissä. Vilttitossu esimerkiksi luettelee Maija Vilttimäelle joukon nimiä, joiden kantajista ei paljasteta tekstikontekstissa mitään. Nimenkantajat ovat todennäköisesti Vilttitossun koulukavereita, mutta yhteyden jäädessä epämääräiseksi nimet täyttävät vain kulissihahmon nimen tunnusmerkit:

Vilttitossu huusi Maija Vilttimäen korvaan:

– Huomenna Elsa ulkoiluttaa Valtteri, ylihuomenna Anselmi ja sitten Samuli!

Maija mumisi itsekseen:

– Sanoiko se Hemuli?

(HeViEl 1997: 90.)

Kulissihahmojen nimiä ovat myös sellaiset nimet, jotka mainitaan esimerkiksi sanomalehdessä tai muussa yhteydessä. Tällaisia nimiä on yllättävän paljon: *Allison Grönberg-Kokkinen*, *Eenokki*, *Helmer Lehtimäki*, *Kyllikki Lehtimäki*, *Lyyli-mummi*, *Lyyli Koikkalainen*, *Maukka*, *Pamela Paukkunen*, *Vappu*. Nimet *Artturi*, *Vappu* ja *Maukka* tulevat esimerkiksi esiin, kun Petteri-poika lukee sanomalehdestä kuolinilmoituksia:

– Herää, Matti, se lukee taas lehtiä!

– No mitä se nyt lukee?

– Kuolinilmoituksia! Olisi pitänyt piilottaa lehdet.

Mumina jatkui:

– ”Emme vielä sua antaneet ois. Kaukaista kanadanserkkuamme Artturia lämmöllä muistaen Vappu, Maukka ja lapset.”

(HeViRu 2001: 25.)

Jotkut nimistä esiintyvät muissa yhteyksissä. Nimi mainitaan sellaisessa yhteydessä, että juoni ei muuttuisi juuri mitenkään, vaikka nimi poistettaisiin. Tällainen kulissihahmon nimi on *Lyyli Koikkalainen*: hänen mainitsemisensa poliisiaseman rappusille jätetyn kissanpojan kaulaan kiinnitetystä viestistä ei olisi välttämättä olennaista; lapun sanoma on tärkeämpi kuin *Koikkalaisen* nimi.

Isonapa hieraisi silmiään, kun hän meni aamulla poliisiaseman pihalle. Mikä räpäle tuossa vikisee, hän ihmetteli. Laiha kissanpoika kyyhötti portailla ja katsoi Isonapaa silmiin. Sen kaulaan oli kiinnitetty lappu, jossa luki: ”Pitäkää tästä hyvää huolta. Jouduin muuttamaan kerrostaloon. Terveisin Lyyli Koikkalainen.”

(HeViTa 2003: 72.)

Jesse ja *Janita* ovat selkeitä kulissihahmojen nimiä; heidän nimensä on kirjoitettu sydämen sisälle viitaksi hääpaikalle. Nimet ovat tekstissä vain rekvisiittina – lukija ei saa koskaan tietää, keitä Jesse ja Janita mahtavat olla:

Rillirousku kaarsi sivutielle. Äkkiä hän pysähtyi. Tien reunaan oli tökätty kepin päähän vaaleanpunainen sydän. Siinä luki: ”Tervetuloa häätaloon! Jesse ja Janita.” Rillirousku tuhahteli. Tämähän on ilkivaltaa. Sydämet eivät kuulu maantielle.

(HeViTa 2003: 35.)

Myös joulukorttilistassa mainitut sukunimet ovat nähdäkseni kulissihahmojen nimiä, vaikka niillä onkin satelliittihahmon nimen piirteitä. Kyse on kohtauksesta, jossa Kattilakosket pohtivat, keille tänä vuonna lähettäisivät joulukortit. Listassa tulevat mainituksi *Hiidenheimot, Hikkaset, Horttanaiset, Hukat, Hurskaiset, Kaasalaiset, Kieleväiset, Kokkariset, Kokkiset, Komulaiset, Kurpat, Käpämäet, Lötjöset, Muttilaiset, Mähöset, Niukkaset, Papuset, Paukkuset, Piiparit, Pippurit, Poutiaiset, Prokkiset, Pulliaiset, Pärssiset, Pölläset, Pöntiset, Romppaset, Ryhäset, Rajalat* ja *Suikkarit*. Kulissinimen tuntomerkit luetteloissa mainitut nimet täyttävät sikäli, että ne jäävät vain pinnalliseksi luetteloksi eikä nimenkantajien suhteesta kerrota kovinkaan paljon mitään. Toisaalta nimet voisivat olla myös satelliittihahmojen nimiä, sillä on oletettavaa, että Kattilakoskilla on nimenkantajiin jonkinlainen sosiaalinen yhteys, sukulaisuus- tai ystävyysuhde, vaikka tekstiyhteydestä ei paljastu tarkemmin, mistä yhteydestä perheet ovat tuttuja. *Paukkusista* saattaa aavistaa, että nimet viittaavat kunnanjohtaja *Terho Paukkuseen* ja *Marilyn Grönberg-Paukkuseen*. *Kokkiset* vastaavasti voisivat viitata *Allison Grönberg-Kokkiseen* puolisoineen.

Kulissihahmojen nimiä ovat myös erilaisina nimiehdotuksina esiintyvät vaihtoehdot. Nimet eivät varsinaisesti identifioi ketään: nimiehdotuksilla lienee lähinnä humoristinen funktio (funktioista tarkemmin luvussa 6.7). Kulissihahmojen nimiä ovat Petteri-pojan nimenvaiennassa ehdotetut nimet *Matti, Pekka* ja *Valtteri*, joista mitään ei valita pojan nimeksi. Myös Isonapa ja Rillirousku listaavat joukon kulissihahmojen nimiä pohtiessaan löytökissalle sopivaa nimeä: *Mirri, Carl-Gustaf, Harald, Edward, Veikko, Pauli, Rauno, Helmut, Siirakki, Faruk*. Kissan nimeksi tulee lopulta *Ramses*. Toisessa yhteydessä poliisit pohtivat *Adam Rubensille* sopivaa lempinimeä ja mainitsevat nimet *Aatu, Atte, Aappo* ja *Aksu*, joista mikään ei kelpaa Adamin lempinimeksi. Lempinimeksi valitaan lopulta *Aatami*. Käsittelen nimen valintaa ja nimistä keskustelua tarkemmin seitsemännessä luvussa.

HeVi-kirjojen henkilönnimistössä on myös joitakin nimiä, joita on hankala luokitella tarkasti mihinkään ryhmään. Tällainen esimerkki on *Hilkkanoora Illusia*, jonka laivan kapteeni mainitsee ohimennen puheessaan:

– Aino-pupu! Täälläkö se on ollut! Minun tyttäreni Hilkkanoora Illusia on nukkunut huonosti jo kaksi viikkoa ja ikävöinyt pupua. Se katosi, kun laiva oli neitsytmatkallaan. Laiva tutkittiin tarkasti, mutta kukaan ei arvannut, että pupu olisi joutunut pallomeren pohjalle.
(HeViLo 1992: 158.)

Myöhemmin Vilttitossu palaa kiehtovaan nimeen pohtiessaan, millainen *Hilkkanoora Illusia* on. Vilttitossu myös kuvittelee olevansa Hilkkanoora Illusia:

- Mennäänkö huomenna taas pallomereen? kuiskasi Heinähattu.
 - Ja minä saan leikkiä Torsti Tattaria.
 - Joo, mennään vaan. Sinä saat olla Torsti Tattari ja minä olen se Hilkkanoora Illusia, Vilttitossu supisi. – Minä asun hienossa kartanossa, ja Torsti Tattari voi tulla sinne kylään.
- (HeViLo 1992: 160–161.)

Nimi on toisaalta tekstissä vain kulissina, kun kyseessä ei ole kenenkään päähahmon ystävä tai tuttava, mutta toisaalta sillä on pieni tarkoitteensa juonen kannalta, joten kyseessä voi olla myös satelliittihahmon nimi.

4. NIMITYYPIT

4.1. Nimien luokittelusta

Tarkastelen tässä luvussa nimien yhtäläisyyksiä lähinnä rakenteen, muodon ja vierasperäisyyden kannalta. Nimien rakenteen, vierasperäisyyden tai muodon perusteella nimellä voi olla lastenkirjallisuudessa esimerkiksi **kollektiivinen funktio**. Tämä näkyy siten, että samaan ryhmään (yhteiskuntaluokka, kansallisuus, perhe, leikkiryhmä, nuorisojengi) kuuluvat hahmot saavat samantyyppisiä nimiä: nimissä saattaa olla alku- tai loppusointuja, samoja osia tai ne on muodostettu samalla tavalla. Niminä ne voivat olla yhtä tavanomaisia tai erikoisia. (Tikkala 2005: 89.)

Aineistoni koostuu 118 henkilönnimestä, 28 eläimen nimestä ja seitsemästä muusta nimestä (kuvitteellisten hahmojen ja lelujen nimet). Käsittelen nimettyjä ryhmiä, ihmisiä, eläimiä ja muita nimenkantajia, erikseen, sillä tällainen käsittelytapa tuntuu luonnolliselta, ja nimetyt ryhmät on toivottavasti helpompi erottaa.

Olen jaotellut henkilönnimet ryhmiin lähinnä rakenteen perusteella. Huomautettakoon, että aineistoa luokitellessani joitakin nimiä oli vaikea asettaa vain yhteen luokkaan, sillä monet nimet sopisivat useaan ryhmään. Esimerkiksi sopii vaikkapa *Halise Alibullen*, josta käytetään toisinaan etu- ja sukunimen yhdistelmää, joskus pelkkää etunimeä, joskus myös titteliä ja sukunimeä (*neiti Alibullen*) tai pääsanan ja appellatiivin yhdistelmää (*Halise-neiti, Alibullenin neidit*). Laajasti katsoen *Halise Alibullen* edustaisi siis kolmea nimityyppiä: etunimeä, sukunimeä ja etu- ja sukunimen yhdistelmää. Ymmärtääkseni nimien tiukka luokittelu ei kuitenkaan ole tarpeellista, sillä nimille on luonteenomaista, että jyrkkiä ryhmittelyjä on mahdotonta tehdä (Raivo 2001: 12). Olen pyrkinyt siihen, että nimi on sijoitettu sellaiseen ryhmään, johon se rakenteensa ja merkityksensä perusteella ensisijaisesti kuuluu. Sellaiset nimet, jotka muodostuvat etu- ja sukunimen yhdistelmästä, kuten *Halise Alibullen*, sopivat parhaiten etu- ja sukunimien ryhmään, vaikka etu- ja sukunimiä käytettäisiin myös irrallaan.

4.2. Ihmisten nimet

Ensiksi tarkastelen ihmisiin viittaavia henkilönnimiä. Näistä nimistä erottuu neljä selvää ryhmää: **etunimet**, **sukunimet**, **etu- ja sukunimet** ja **epäviralliset lisänimet**. Pääryhmien lisäksi olen jaotellut nimet pienempiin alaryhmiin nimien rakenteen, muodon ja suomalaisuuden tai vierasperäisyyden perusteella. Tarkoitin vierasperäisyydellä sellaisia äänteellisiä ja ortografisia piirteitä, joiden perusteella nimi poikkeaa omakielisistä ja täysin suomalaistuneista nimistä. Appellatiiveissa vieraskielisinä voi pitää foneemeja *b*, *c*, *f*, *g*, *w*, *z* ja *å*. Myös *g* on useimmiten vieraskielinen, lukuun ottamatta sen esiintymistä kirjoitetussa tekstissä *äng*-äänteen merkintätapana. Erityisesti etunimissä pätee suomen kielen ortografinen peruseriaate: kutakin äännettä vastaa lähes aina yksi kirjain. Tämän takia suomalaisessa nimistössä käytetyt etunimet tulisi kirjoittaa asussa, joka vastaa niiden suomalaista ääntämystä: esimerkiksi naisen nimi *Nina* luokitellaan vieraskieliseksi ja sen pitkävokaalinen vastine *Niina* on nimen suomalaistunut variantti. (Ikola 1990: 10, 19.)

Käsittelen kaikkia aineistossani mainittuja ihmisten nimiä, vaikka ne tulisivat esille vain kerran. Suurin osa aineiston nimistä on perifeerisiä nimiä (tarkemmin luvussa 3.3), mutta silti ne ovat merkityksellisiä kokonaiskuvan muodostamiseksi kirjasarjan henkilönnimistöstä.

4.2.1. Etunimi

Etunimien ryhmään olen rajannut sellaisten henkilöiden nimet, joista paljastetaan ainoastaan etunimi. Pelkkiä etunimiä on yhteensä 33. Näistä nimistä omiksi alaryhmikseen erottuu useampia erilaisia nimityyppisiä.

Suurimman ryhmän etunimistä muodostavat suomalaiset etunimet. Tällaisia nimiä ovat *Aatami*, *Aatu*, *Anselmi*, *Arvi*, *Artturi*, *Atte*, *Eenokki*, *Janita*, *Janne*, *Jesse*, *Kaisa*, *Kalevi*, *Kuovi*, *Nestori*, *Pekka*, *Poika*, *Risto*, *Samuli*, *Tuovi*, *Ukko*, *Valtteri*, *Vappu* ja *Ville*. Huomioitavaa on, että joukossa on enimmäkseen miesten nimiä ja suurin osa etunimistä on perifeeristen hahmojen nimiä. *Risto* ja *Ville* ovat esimerkiksi kulissihahmoja, jotka ovat Vilttitossun kanssa samalla luokalla. Heidän nimensä mainitaan kerran, mutta tarkemmin heistä ei kerrota.

Monet etunimistä ovat on jälkimmäisten etunimien tapaan kolmitavuisia, vaikka yleisesti ensimmäisille etunimille on tyypillistä lyhyys ja yksi- tai kaksitavuisuus (Ainiala ym.

2008: 230). Kolmitavuisia etunimiä ovat *Aatami*, *Anselmi*, *Artturi*, *Eenokki*, *Janita*, *Kalevi*, *Nestori*, *Samuli* ja *Valtteri*.

Anselmi, *Samuli* ja *Valtteri* ovat Vilttitossun koulukavereita, jotka mainitaan luettelonomaisesti samassa yhteydessä, joten lienee tarkoituksellista, että kolmitavuisilla, *i*:hin päättyvillä nimillä kirjailijat ovat halunneet osoittaa poikien kuuluvan samaan ryhmään. Samoin hääparin nimissä *Janita* ja *Jesse* on luultavasti osoitettu yhteenkuuluvuutta nimeämällä kaksikko *j-alkuisilla* ja nuorille sopivilla nimillä: molemmat nimet ovat olleet suosittuja erityisesti 1990-luvulla (Nimipalvelu).

Muista etunimistä hieman poikkeava on kaksoisnimi *Hilkkanoora Illusia*, joka muodostuu yhdysnimestä *Hikkanoora* ja toisesta etunimestä *Illusia*. Nimi on aineistossa uniikki monellakin tapaa, sillä muita kaksoisnimiä tai yhdysnimiä ei ole. Suomessa ei myöskään ole nimetty ketään *Hilkkanooraksi*, ja toinen nimi *Illusiakin* on hyvin harvinainen: Suomessa *Illusia*-nimen on saanut vain 175 naispuolista henkilöä. Suurin osa *Illusia*-nimistä on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta annettu 1980-luvulta lähtien, joten nimi on varsin uusi. (Nimipalvelu.) Sinikka Nopola kertoo, että tässä nimenvallinnassa huomioitiin läheisten sukulaisten nimet: *Hilikka* oli Sinikan kummitäti, *Noora* hänen kummityttönsä ja *Illusia* serkkutyön nimi (Nopolat 2010).

Etunimien ryhmässä on kaksi epävirallisen lisänimen kaltaista etunimeä: *Aksu* ja *Maukka*. Käsittelen näitä nimiä kuitenkin etuniminä enkä epävirallisina lisäniminä, sillä nimiä on annettu myös varsinaisiksi etunimiksi. Vuodesta 1899 nykyhetkeen saakka Suomessa on *Aksuiksi* nimetty 104 miespuolista henkilöä. *Maukka* taasen on *Aksua* huomattavasti harvinaisempi nimi: *Maukoiksi* on Suomessa kastettu vain kolme poikaa. (Nimipalvelu.)

Etunimissä on kolme appellatiivi-yhdyssanaa: *Lyyli-mummi*, *Valma-täti* ja *Signe-täti*. Vanhahtavan kaksitavuisen nimen ja sukulaisuutta ilmaisevan sanan yhdistelmällä on todennäköisesti haluttu luokitella vanhemmat naisihmiset omaksi ryhmäkseen. *Lyyli-mummi* mainitaan onnitteluviestissä, *Signe-täti* on Isonavan kummitäti ja *Valma-täti* on Rillirouskun sukulainen:

- Menetkö taas Valma-tätisi luokse? Isonapa kysyi.
 - En tänä kesänä, Rillirousku mutisi.
 - Valma-täti meni naimisiin. Hän löysi ikätoverin kylpylän höyrysaunasta.
- (HeViRu 2001: 9.)

Perinteisten suomalaisten etunimien lisäksi aineistossani on kaksi vierasperäiseksi luokiteltavaa etunimeä, *Luigi* ja *Rudolf*. *Rudolf* on vierasperäinen, sillä se sisältää

vierasperäisen *d*- ja *f*-konsonantin (Ikola 1990: 10). Nimi on eräs ehdotelma Kattilakosken pojalle. *Luigi* puolestaan on italialainen miehen nimi, eräs versio *Louis*-nimestä (Behind the Name -sivusto).

4.2.2. Sukunimi

Toinen selvästi erottuva nimityyppi on sukunimi, joita on aineistossani 38. Sukunimien osuus aineistoni henkilönnimistä on merkittävä; niitä on eniten kaikista ihmisiin viittaavista nimistä.

Suurin osa sukunimistä on monikkomuodossa, koska ne mainitaan Matti Kattilakosken esittämässä joulukorttilistassa. Matti pohtii, kenelle tänä vuonna pitäisi lähettää joulukortit:

Minulla on tässä lista niistä, joilta saimme viime vuonna joulukortin, Matti sanoi.

– Paukkuset, Lötjöset, Ryhäset ja Mähöset; Pölläset, Prokkiset, Kokkiset ja Hikkaset; Pippurit, Komulaiset ja Kieleväiset. Näille lähetetään siis tänäkin vuonna. Mutta sitten tässä ovat ne, joille me lähetimme, mutta joilta ei tullut meille joulukorttia: Pöntiset, Pulliaiset, Romppaset ja Piiparit; Horttanaiset, Papuset ja Kurpat; Kääpämäet, Suikkarit, Muttilaiset ja Kaasalaiset.

– Niille ei siis lähetetä, Hanna sanoi. – Mutta entä jos niiltä tulee tänä vuonna?

– Se riski on otettava, Matti vastasi. – Lähetetään niille taas seuraavana vuonna. Sitten tässä ovat ne, joilta tuli viime vuonna, mutta joille me emme lähettäneet. Niille pitää lähettää tänä vuonna vähän paremmat kortit, ei ainakaan ilmaiskortteja: Hiidenheimot, Hurskaiset, Hukat ja Pärssiset; Poutiaiset, Niukkaset ja Kokkariset. Ai niin ja Rajalat, ne jotka sen sikalan ostivat.

(HeViJo 1994: 70–71).

Nopolat kertovat, että myös heidän lapsuudenkodissaan joulukorttien lähettämistä pohdittiin samalla tavalla: keneltä tuli kortti viime vuonna, keille ei lähetetä korttia ollenkaan, keille lähetetään hieno, kenelle halpa kortti (Nopolat 2010).

Yksikössä olevia sukunimiä on monikollisiin verrattuna vähän, ja pääasiassa yksikölliset sukunimet esiintyvät, poliisi *Koistista* lukuun ottamatta, yleensä tarkemman pääsanana kanssa. *Koistinen* on poliisi, jota sekä Isonapa että Rillirousku arvostavat. Hänet pyydetään apuun vaikeassa tilanteessa.

– Pirskatti sitä keikkaa, Isonapa sanoi. – Koistinen oli jo Tiirikka-Tainan jalassa kiinni kun hän pääsi kutale livahtamaan.

– Mutta Kassaholvi-Helvin se sai lukkojen taakse. Siellä on ja pysyy.

(HeViVaa 1991: 60.)

Tarkempi pääsana määrittää sukulaisuussuhdetta tai sukupuolta esimerkiksi nimissä *Gyllenbögelin poika*, *Muhosen vävy*, *Puttosen veljekset* ja *Rusasen pojat*. Nimenkantajille on yhteistä se, että he ovat Alibullenin neiteihin liittyviä satelliittihahmoja. Rakenteeltaan edellisten kaltainen nimi *Keikkulan kaksoset* ei kylläkään kuuluu tähän ryhmään.

Oman ryhmänsä sukunimien joukossa muodostavat nimet, joissa sukunimen eteen on lisätty titteli. Tällaisia nimiä ovat *herra Edelpiltz* ja *herra Limppu*. Myös nimien *neiti Darling Edelpiltzin* ja *neiti Jane Mykkäsen* yhteydessä käytetään titteliä, mutta näistä nimenkantajista paljastetaan myös etunimi. Neiti Darling Edelpiltz on perijä ja neiti Jane Mykkänen arkeologi, joksi Kassaholvi-Helvi on naamioitunut. *Herra Limppu* on vain eräs nimiehdotus taiteilijaa esittävälle Isonavalle:

- Matti, tässä on kesänaapurimme, taiteilija...öööö... mikä teidän nimenne olikaan? Isonapa näytti miettivän ankarasti. Kaikki odottivat.
 - Hän ei tietenkään halua paljastaa nimeään, Hanna ajatteli. Hän on varmaan niin kuuluisa, että haluaa olla rauhassa.
 - Isonapa katseli taivaalle ja näki linnun kaartelevan järven päällä.
 - Li... li... Isonapa mutisi.
 - Limppu. Herra Limppu, Vilttitossu ehdotti.
- (HeViRu 2001: 36.)

Joulukorttilistassa mainittujen sukunimien rakenne osoittaa nimiryhmän kollektiivisuutta. Nimille on yhteistä monikollisuus ja suurimmalle osalle *nen*-loppuisuus kuten myös monille muille aineiston sukunimille: aineistossa korostuvat *nen*-loppuiset nimet. Näitä on 38:sta sukunimestä 25 kappaletta. Itäsuomalaiset *nen*-loppuiset sukunimet ovatkin nykyisten suomalaisten sukunimien yleisin tuntomerkki (Mikkonen–Paikkala 1988: 15, 29).

Kantasanatyyppiä edustavia sukunimiä on kaksi, *Hukka* ja *Kurppa*. Johdoksia ovat nimet *Piipari*, *Pippuri*, *Rajala* ja *Suikkari*. Yksittäisiä tapauksia nimien joukossa ovat yhdyssana *Hiidenheimo* ja vierasperäinen, suomenruotsalainen *Gyllenbögel*. *Gyllenbögel* lienee aatelisnimi, sillä se on aatelisnimien tapaan kaksiosainen sukunimi, jonka alkuosa on yksitavuinen mutta muuttuu *en*-päätteen avulla kaksiosaiseksi, samaan tapaan kuin esimerkiksi *Nord-en + swan* eli *Nordenswan* (Blomqvist 1993: 141).

Sukunimet eivät vastaa juurikaan suomalaisten sukunimien rakennejakaumaa, sillä suomalaisista sukunimistä esimerkiksi erilaisia *nen*-loppuisia sukunimiä on vain 10 %. Suurin osa suomalaisista sukunimistä on yhdyssanapohjaisia; niitä on jopa 45 %. (Närhi 1996: 110–111.)

Osa joulukorttilistalla luetelluista sukunimistä on sepitettyjä. *Hikkaset*, *Kääpämäet*, ja *Prokkiset* saattavat äkkiseltään kuulostaa äänteiltään ja rakenteeltaan suomalaisen nimijärjestelmään sopivilta sukunimiltä, mutta todellisuudessa niillä ei ole eikä ole ollut yhtään kantajaa Suomessa. Myös sukunimet *Edelpiltz*, *Keikkula* ja *Limppu* eivät ole koskaan olleet kenenkään sukunimiä Suomessa. (Nimipalvelu.)

4.2.3. Etu- ja sukunimi

Pelkän etu- tai sukunimen sijaan kuudestatoista henkilöstä mainitaan sekä yksilöivä etunimi että perinnöllinen sukunimi. Nimet jakautuvat suomalaisiin, vierasperäisiin ja osittain suomalaisiin tai vierasperäisiin. Luokittelen vierasperäisiksi nimiksi sellaiset nimet, jotka eivät äänteiltään ja rakenteeltaan vastaa suomalaisia etu- ja sukunimiä.

Suomalaisia etu- ja sukunimen yhdistelmiä on 13: *Hanna Kattilakoski*, *Kalle Järvinen*, *Konsta Pellinen*, *Kyllikki Lehtimäki*, *Matti Kattilakoski*, *Olavi Rusanen*, *Onni Kuula*, *Pamela Paukkunen*, *Petteri Kattilakoski*, *Taisto Puttonen*, *Terho Paukkunen* ja *Torsti Tattari*. Näissä nimissä sekä etu- että sukunimet ovat tunnettuja suomalaisessa henkilönimistössä; esimerkiksi etunimet *Kyllikki*, *Matti* ja *Olavi* ovat säilyttäneet hyvin suomalaiskansallisia (Kiviniemi 1982: 142). *Pamela*-nimi eroaa hieman muista etunimistä: nimi on alunperin angloamerikkalainen nimi, joka on tullut Suomessa suosituksi vasta viime vuosikymmenillä (Vilkuna 1990: 137, Nimipalvelu). Myös sukunimet edustavat rakenteeltaan perinteisiä suomalaisia sukunimityyppejä: *Kattilakoski* ja *Lehtimäki* ovat yhdyssanaan pohjautuvia, *Järvinen*, *Pellinen*, *Rusanen*, *Paukkunen* ja *Puttonen* ovat *nen*-loppuisia sukunimiä. Närhin (1996: 110–111) mukaan *nen*-loppuiset ja yhdyssanapohjaiset sukunimet ovat tyypillisiä sukunimistössämme.

Suomalaisen ja vierasperäisen nimen välimaastossa ovat nimet *Adam Kakkinen*, *Allison Grönberg-Kokkinen*, *Carl-Gustaf Mäkäpäinen*, *Glory Huttunen*, *Jane Mykkänen*, *Kustaa Rubens* ja *Marilyn Grönberg-Paukkunen*, sillä näissä nimissä joko etu- tai sukunimi on vierasperäinen. *Adam Kakkinen* ei varsinaisesti ole kenenkään nimi vaan Torsti Tattarin peitenimi, kun poliisit kuulustelevat häntä:

- Istupas siihen, Isonapa sanoi Torstille ja meni kirjoituspöydän taakse. – Ensin henkilötiedot. Nimi?
- Adam Kakkinen.
- (HeViRo 1995: 52.)

Sisarusten nimet *Allison Grönberg-Kokkinen* ja *Marilyn Grönberg-Paukkunen* ovat sikäli erikoisia, että niissä sekä etunimi ja sukunimen alkuosa, tyttönimi, ovat vierasperäisiä. Vain sukunimen jälkiosa, nykyinen sukunimi, on suomalainen. Ei liene yllättävää, että kaksoissukunimillä *Grönberg-Kokkinen* tai *Grönberg-Paukkunen* ei ole Suomessa yhtään kantajaa, sillä ne kuulostavat kovin harvinaisilta. Myöskään etunimet *Allison* ja *Marilyn* eivät ole olleet suosittuja: *Allison* on ollut Suomessa nimien tilastointiaikana vain 24:n ja *Marilyn* 76:n ihmisen nimi. (Nimipalvelu.) Nimenkantajat ovat sisaruksia, mitä on todennäköisesti haluttu korostaa nimien samankaltaisella rakenteella ja harvinaisilla etunimillä. Sukulaisuussuhde käy ilmi myös sanomalehden onnitteluviestistä:

Poika luki:

– ”Vielä ei ole ilta, vaikka hämärtää. Kultainen muisto sinusta kerran mieleemme jää. Lyyli-mummi onnitellen Marilyn Grönberg-Paukkunen, sisarensa Allison Grönberg-Kokkinen ja edellisen tytär Pamela Paukkunen.”
(HeViRu 2001: 5.)

Etu- ja sukunimeltään täysin vierasperäisiä nimiä kirjoissa mainitaan kaksi: *Adam Rubens* ja *neiti Darling Edelpiltz*. Molempia nimiä yhdistää myös se, että kummallakaan sukunimellä, *Edelpiltz* tai *Rubens*, ei ole Suomessa yhtään kantajaa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimistökirjastossa tekemieni selvitysten perusteella *Edelpiltz*-sukunimeä ei ole ulkomaillaakaan käytössä (NK). *Rubens* sen sijaan on autenttinen sukunimi: tunnetuin nimenkantaja lienee italialainen taiteilija *Rubens*.

Vierasperäisillä etunimillä on tai on ollut Suomessa yllättävän monta nimenkantajaa: *Adam*-nimi on 2267:llä, *Allison* on 24:llä, *Carl-Gustaf* 147:llä, *Darling* 98:lla, *Glory* 66:lla ja *Marilyn* 76:lla kantajalla. (Nimipalvelu). *Adam* ja *Carl-Gustaf* ovat toki on tavanomaisia suomenruotsalaisia etunimiä (Blomqvist 1993).

Nimet *Helga Alibullen*, *Henri Alibullen*, *Maija Vilttimäki* ja *Pauliina Peltokukka-Alibullen* ovat poikkeavia sukunimensä tähden. Etunimet *Helga*, *Henri*, *Maija* ja *Pauliina* ovat kyllä suomalaisia ja *Halise* alunperin tataarinimi (Nopolat 2010), mutta sukunimet *Alibullen*, *Peltokukka*, ja *Vilttimäki* ovat seipitettyjä, sillä niillä ei ole Suomessa yhtään kantajaa (Nimipalvelu).

Seipitetyltä vaikuttaa myös nimi *Buda Pörkölt*. Hän on Matti Kattilakosken Unkarissa asuva tutkijaystävä. Etunimi *Buda* vaikuttaa viittaavan Unkarin pääkaupunkiin Budapestiin, sillä *Buda* tarkoittaa ’Tonavan oikealla puolella olevaa osaa Budapestista’ (Suomi–unkari-sanakirja s.v. *buda*). *Pörkölt* puolestaan on ’lihamuhennos tai -höystö’ tai viittaa ’paahdettuun

tai kärvennettyyn kahviin’ (Suomi–unkari-sanakirja s.v. *pörkölt*). Nopoloiden mukaan *Buda Pörkölt* voisi juuri ja juuri olla unkarilainen nimi, koska *Buda* on etunimi unkarilaisessa allakassa. *Buda* voi tarkoittaa myös kaupunginosaa, joten nimi voitaisiin Nopoloiden mukaan kääntää suomeksi esimerkiksi Helsingin kaupunginosia mukaillen *Eira Lihapata* tai *Kallio Lihapata*. Nopolat kertovat, että unkarilaiset ovat purskahtaneet nauruun nimen kuultuaan. (Nopolat 2010.)

Buda Pörkölt tulee yllättäen ohimennen esiin myös Nopoloiden toisessa tuotannossa, *Risto Räppääjä* -sarjassa. *Risto Räppääjä ja kauhea makkara* -kirjassa *Buda Pörkölt* on sopivasti unkarilainen makkara-asiantuntija, jota lihamuhennosta tarkoittava sukunimi kuvaa hyvin:

– Ottakaa häneen heti yhteyttä, hän on Buda Pörkölt, vanha ystäväni. Hän vie teidät Budapestin parhaaseen makkarakauppaan, herra Lindberg oli sanonut. (Nopola 1998: 24.)

Buda Pörkölt valittu Nopoloiden tuotantoon useista syistä. Nimen sointuvuuden lisäksi Nopolat näkevät nimessä ironista komiikkaa: suomalaiset eivät edelleenkään tiedä paljon ulkomaalaisista ja mieltävät ulkomaalaiset eksoottisiksi. Samaan tapaan Nopoloiden kirjoissakin on vain yksi unkarilainen, joka on aina samanniminen. (Nopola 2010.)

4.2.4. Epävirallinen lisänimi

Erilaiset epäviralliset lisänimet, joita käytetään yksilön virallisen nimen yhteydessä tai sen sijaan, ovat kuuluneet aina suomalaiseen nimisysteemiin. Epävirallisia lisänimiä annettiin, kun sukunimijärjestelmämme oli vielä kehittymätön ja etunimistömme oli yksipuolista kristillisperäistä nimistöä. Lisänimiä tarvittiin erottamaan ihmisiä toisistaan. Yksilön päänimien ohella käytössä oli erilaisia henkilön ammattiin, asuinpaikkaan, kotitaloon, syntyperään, ulkonäköön, luonteeseen tai hänelle sattuneeseen tapahtumaan viittaavia nimiä. Tällaiset *köllinimiksi* kutsutut nimet säilyivät ahkerassa käytössä sukunimisysteemin omaksumisen jälkeenkin. (Ainiala ym. 2008: 249).

Lisänimillä on muitakin funktioita kuin yksilöiden erottaminen toisistaan, ja nykyään nämä tehtävät ovat nimenannossa keskeisiä. Epävirallisten lisänimien keskeisinä tehtävinä pidetään yhteisön ryhmähengen vahvistamista. Nimien avulla ryhmä sekä vahvistuu sisäisesti että erottuu muista ryhmistä. Halventavien eli *pejoratiivisten lisänimien* tavoitteena taas on

sulkea yksilö yhteisön ulkopuolelle tai ainakin varoittaa sellaisesta kohtalosta. Joitakin pilkkanimiä käytetään vain, kun yksilö ei ole paikalla. Tällöin on kyse ns. *seläntakaisnimistä*. (Ainiala ym. 2008: 249).

Perinteisen henkilönnimistön lisäksi myös kirjallisuuden henkilönnimistössä esiintyy epävirallisia lisänimiä. Epäviralliset lisänimet esiintyvät aineistossani enimmäkseen ryhmittäin ja nimissä on muutenkin yhtäläisyyksiä: *Heinähattu* ja *Vilttitossu*, *Antikvaari*, *Samovaari* ja *Fanfaari*, *Isonapa* ja *Rillirousku*, *Herra Tynnyri* ja *Herra Vesitorni*, *Sorkkarauta-Salonen*, *Kassaholvi-Helvi* ja *Tiirikka-Taina*.

Kirjasarjan päähenkilöiden, *Heinähatun* ja *Vilttitossun*, nimet ovat niminä yhtä harvinaisia ja uniikkeja – kirjailijat ovat lainanneet kuvailevat appellatiivit ja muokanneet niistä propreja (Nopola 2004: 349). Molemmat nimet ovat yhdyssanapohjaisia ja niissä on samanlainen tavurakenne, yhtä monta tavua. Nimet myös päättyvät *u*-vokaaliin, mikä yhdistää nimet sointuvaksi pariiksi.

Tyttöjen virallisia nimiä ei kirjasarjassa mainita. Lukijalle jää arvoitukseksi, ovatko *Heinähattu* ja *Vilttitossu* tyttöjen oikeat nimet vai epäviralliset lisänimet. Äkkiseltään tuntuisi todennäköiseltä, että kyseessä ovat vain epäviralliset lisänimet, sillä muilla Kattilakosken perheenjäsenillä on suomalaisessa nimisysteemissä tunnetut etunimet. Kirjailijat kuitenkin kertovat totuuden: *Heinähattu* ja *Vilttitossu* ovat tyttöjen ainoat ja viralliset nimet (Nopola, 4.11.2010). Pikkuveljensä ristiäisissä *Heinähattu* ja *Vilttitossu* vastaavat papille seuraavasti tämän tiedustellessa heidän nimiään:

- Ja mitkä näiden pikkuneitien nimet ovat? pappi kysyi.
- Heinähattu ja Vilttitossu, Heinähattu vastasi.
- No siinä on hauskat nimet. Kuinka ne nyt menivätkään... Heinäpossu...tarkoitan tossu ja Vilttihattu.
- (HeViVau 1990: 110.)

Isonapa ja *Rillirousku* ovat myös selvästi epävirallisia lisänimiä, jotka ovat Heinähatun ja Vilttitossun keksimiä. Tytöt eivät edes tiedä *Isonavan* oikeaa nimeä. He merkitsevät kirjekuoreen *Isonavan* nimen tilalle *sopivan mallinen poliisi*.

- Mitä kirjoitetaan kuoren päälle? Heinähattu kysyi.
- Isonapa, Vilttitossu sanoi.
- Se ei ole Isonavan oikea nimi, Heinähattu sanoi.
- Mikä Isonavan oikea nimi sitten on?
- En minä tiedä.

- Kirjoitetaan, että 'se isomahainen poliisi', *Vilttitossu* ehdotti.
 - Se ei ole kohteliasta, sanoi Heinähattu. – Kirjoitetaan, että 'sopivan mallinen poliisi'.
- (HeViTa 2003: 18.)

Nimet *Isonapa* ja *Rillirousku* ovat rakenteeltaan hieman kuin *Heinähattu* ja *Vilttitossu*: nimet ovat yhdyssanapohjaisia, niissä on samanlainen tavurakenne ja ne on muodostettu appellatiiveista. Nopolat korostavat, että heistä on tärkeää lausua nimet järjestyksessä *Isonapa* ja *Rillirousku* – silloin ne sointuvat hyvin yhteen (Nopolat 2010). Myös nimet *Herra Tynnyri* ja *Herra Vesitorni* viittaavat Rillirouskuun ja Isonapaan. Elvis Stara keksii nimet pilkatessaan konstaapeleja:

Elvis Stara heräsi Rillirouskun huutoon:

- Hajaantukaa, hajaantukaa! Noustaan ylös siitä, kun tulee virkavaltaa!
- Elvis nousi hitaasti venytellen.
- Kummalla teistä on virka ja kummalla valta? hän kysyi.
 - Onko Herra Vesitornilla valta ja Herra Tynnyrillä virka?
 - Nyt suuta pienemmälle tai tästä viedään joku vielä putkaan, Isonapa sanoi.
- (HeVi 1989: 27.)

Nimet *Isonapa*, *Herra Tynnyri*, *Herra Vesitorni* ja *Rillirousku* vaikuttavat halventavilta eli pejoratiivisilta lisänimiltä. *Isonapa* ja *Rillirousku* lienevät myös seläntakaisnimiä, sillä nimiä käytetään vain, kun poliisit eivät ole paikalla (nimien käytöstä tarkemmin luvussa 5).

Myös rikolliset ovat saaneet epäviralliset lisänimet: *Kassaholvi-Helville*, *Sorkkarauta-Saloselle* ja *Tiirikka-Tainalle*. Rakenteeltaan nämä kaksiosaiset rikollisten nimet ovat köllinimiä (Ainiala ym. 2008: 249). Samankaltaiset nimet yhdistävät rikolliset omaksi joukokseen, kuten lastenkirjallisuudessa on tapana (Tikkala 2005: 89). Tampereen Työväenteatterissa esitetyssä näytelmässä *Heinähattu, Vilttitossu ja Pamela-täti* rikollisjoukko täydentyy vielä yhdellä hahmolla, *Viila-Voutilaisella*, jolla on myös köllinimi. (Tampereen Työväenteatteri.)

Rikollisten nimissä on toistuva rakenne: ensin appellatiivi, joka kuvailee jotenkin rikollisen ammattia, sen jälkeen etu- tai sukunimi. Nimissä on hyödynnetty alkusointua; nimenosat alkavat samalla alkukirjaimella. *Kassaholvi-Helvi* -nimessä on myös loppusointu: nimenosat päättyvät samaan tavuun.

Rikollisten nimet muistuttavat kovasti esimerkiksi vanhoja jätkäperinteen liikanimiä: jätkäperinteessä ihmisille annettiin tehtävien ja työtapojen perusteella nimeksi kuvailevia lisänimiä. Esimerkiksi *Hattu-Niku* oli ihastunut pitämään hattua sekä työssä että työn ulkopuolella ja *Villi-Suutari* oli kulkujätkä, joka oli hyvä suutari. Hän teki saappaat päivässä,

mutta joi rahat seuraavana. (Laaksonen 1972: 195.) Samaan tapaan *Kassaholvi-Helvi* viittaa *Helviin*, joka havittelee kassaholvin sisältöä, *Sorkkarauta-Salonen* on varustautunut sorkkaraudalla ja *Tiirikka-Taina* tiirikoi mielellään ovia auki.

Elvis Stara on ainoa epävirallisen lisänimen kantaja, joka esiintyy yksinään. Hän on muutenkin poikkeuksellinen: hänellä on myös virallinen nimi, toisin kuin suurimmalla osalla muista epävirallisella lisänimellä nimetyistä henkilöistä. Heinähattu ja Vilttitossu tutustuvat Elvis Staraan kirjasarjan ensimmäisessä osassa ollessaan karkumatalla kotoa. Pojan oikea nimi on *Kalevi*, mutta jostain syystä hän haluaa itseään kutsuttavan *Elvis Staraksi* (tarkemmin luvussa 3.2.2.). Nimen esikuvana lienee *Elvis Presley*.

Tulkitsen Alibullenin neitien isoisien nimet *Antikvaari*, *Fanfaari* ja *Samovaari* epävirallisiksi lisänimiksi, sillä tekstiyhteydestä käy ilmi, että ainakin *Antikvaarin* virallinen nimi on *Nestor Alibullen*.

Helga kertoi, että ullakolla säilytetään Antikvaarin vanhaa matka-arkkua.

— —

Keskellä ullakon lattiaa seisoj musta, pölyinen matka-arkku. Siihen oli kirjoitettu valkoisella liidulla: ”Nestor Alibullen, Kustaankatu 5 B, Helsinki, Finland.” (HeViVau 1990: 75.)

Nimet Antikvaari, Fanfaari ja Samovaari muistuttavat rakenteeltaan toisiaan. Nimissä on hyödynnetty loppusointua ja merkityksiä, mitkä sitovat nimenkantajat omaksi ryhmäkseen. Nimillä on siis kollektiivinen funktio.

4.3. Eläinten nimet

Ihmisiin viittaavien nimien lisäksi *Heinähattu ja Vilttitossu* -kirjoissa esiintyy joitakin eläinten nimiä. Niitä on verrattain vähän, eivätkä ne ole analyysissäni keskeisellä sijalla. Tarkastelen kuitenkin näitä nimiä, sillä myös niiden rakenteessa on tutkittavaa ja ne muistuttavat ihmisten nimiä. Lisäksi eläinten nimet paljastavat kiinnostavia seikkoja päähahmoista. Sivuan myöhemmin myös eläinten nimien funktioita viidennessä luvussa, ja kuudennessa luvussa analysoin *Ramses*-kissan nimen valintaa.

Eläinten nimet muodostavat nimistöntutkimuksessa oman nimikategoriansa: niitä ei voida pitää henkilönnimistöön kuuluvina, koska ne eivät viittaa ihmisiin (Ainiala ym. 2008: 276). Analysoin eläinten nimiä erillään ihmisten nimistä, koska suurin osa aineistoni nimistä

viittaa ihmisiin ja eläimet kuvataan eläinten kaltaisina. Aineistossani esiintyvät eläimet eivät esimerkiksi puhu, ajattele tai käyttäydy muutenkaan ihmisten tavoin.

Kirjoissa on yhteensä 28 eläimeen viittaavaa nimeä, joista osa on tyyppillisiä eläinten nimiä (*Miisu, Mirri, Misu, Miuku, Nöpö, Herra Höpö, Könö*), osa ihmisten nimiä (*Veikko*). Osa nimistä on omaperäisiä (*Elsa, Paavo, Pauli, Rauno, Reetta*), osa vierasperäisiä (*Edward, Birgitta, Carl-Gustaf, Christina, Desiree, Faruk, Harald, Helmut, Margareta, Ramses, Siirakki*) ja osa kutsumanimiä (*Pirkitta, Ristiina, Sireeni*). Eläimen ja ihmisen nimen rajamaastossa on *Viljasen lehmä*: nimessä varsinainen erisnimi viittaa eläimen omistajan sukunimeen. Suurin osa eläinten nimistä on mainittu vain kerran: keskeisyydeltään ne ovat poikkeuksetta perifeerisiä nimiä (tarkemmin luvussa 3.3.).

Eläinten nimiä voidaan henkilönnimien tapaan luokitella virallisiin ja epävirallisiin nimiin. Rotukoirilla ja -kissoilla esimerkiksi on yleensä sekä viralliset rekisterinimet että niistä poikkeavat epäviralliset kutsumanimet. Koirien viralliset rekisterinimet sisältävät *kennelnimen* ja koiran oman nimen, esimerkkinä *Tunturikurun Tuisku* (Ainiala ym. 2008: 267–268). Suurin osa aineistoni eläinten nimistä on ennemminkin epävirallisia kutsumanimiä kuin virallisia rekisterinimiä, sillä ne eivät täytä virallisten rekisterinimien vaatimuksia. Poikkeuksena ovat kaupunginjohtajan vaimon, Marilyn Grönberg-Paukkusen, koirat *Birgitta, Christina, Desiree* ja *Margareta*. Niiden puhdasrotuisuudesta ei anneta kirjassa varmaa tietoa, mutta nimet viittaisivat koirien olevan rotukoiria, sillä niiden nimet kuulostavat virallisilta, kenneleissä annetuilta kutsumanimiltä eivätkä sekarotuisten koirien kutsumanimiltä. Kenneleissä pennut nimetään usein systemaattisesti tai saman aihepiirin mukaan kuten Grönberg-Paukkusenkin koirat (tarkemmin luvussa 6.4.1). Rotukoirien kennelnimien pohjalta voidaan muodostaa kutsumanimiä (*Cassandra > Kassu*). (Ainiala ym. 2008: 268).

Koirien nimet ovat esillä vain *Heinähattu, Vilttitossu ja Iso Elsa* -kirjassa. Tarinassa Vilttitossu ryhtyy koulunkäynnin sijaan pinnaamaan koulusta ja ulkoiluttamaan koiria. Asiakkaakseen Vilttitossu saa eläkeläisrouva Maija Vilttimäen tanskandogin *Elsan* sekä kaupunginjohtajan vaimon, Marilyn Grönberg-Paukkusen, pikkukoirat *Birgitan, Christinan, Desireen* ja *Margaretan*. Vilttitossulle nimet ovat liian hankalia lausuttavaksi, joten hän muodostaa koirille kotoiset kutsumanimet *Pirkitta, Ristiina, Sireeni* ja *Reetta*.

Koirien lisäksi kirjoissa puhutaan kissoista. Alibullenin neideillä on ollut kaksi kissaa: *Misu* ja *Herra Höpö*. Neidit kertovat esimerkiksi *Herra Höpöstä Heinähattu, Vilttitossu ja tanssiva konstaapeli* -kirjassa. Myöhemmin Vilttitossu keksii hämäriä puuhia peitelläkseen Alibullenin neideille hätävalheen, jonka mukaan poliisiasemalla on kissanpentuja: *Herra Höpö, Nöpö, Miuku* ja *Miisu*. Samaisessa kirjassa Isonapa ja Rillirousku myöhemmin

lahjoittavat Alibullenin neideille poliisiasemalle jätetyn, hylätyn kissanpennun, jonka nimeä he pohdiskelevat pitkään: sopisiko *Mirri*, *Carl-Gustaf*, *Edward*, *Harald*, *Helmut*, *Faruk*, *Pauli*, *Ramses*, *Rauno*, *Siirakki* tai kenties *Veikko* kissan nimeksi. Lopulta poliisit päätyvät *Ramses*-nimeen (tarkemmin luvussa 7.1.2.).

Rakenteeltaan kissojen nimet ovat hyvin samantapaisia kuin kissojen nimet muutenkin. Nimet *Miisu*, *Mirri*, *Misu*, *Miuku* ovat hyvin tyypillisiä nimiä kissoille, sillä ne alkavat *m*-foneemilla ja sisältävät *i*-, *r*- ja *s*-foneemeja. Nimet ovat onomatopoeettisia: ne tuovat mieleen kissan kehräämisen, naukumisen, sähinän tai murinan. Tavanomaisesti kissojen nimet ovat lyhyitä, ja suosituimpia tavutyyppejä ovat CVCCV ja CVCV. (Ainiala ym. 2008: 268). Aineistoni kissojen nimistä CVCCV-tyyppiä edustaa *Mirri* ja CVCV-tyyppiä *Misu* ja *Nöpö*.

Hieman yllättäen lähes puolet kissojen nimistä on vierasperäisiä nimiä. Tämä kertonee siitä, että myös lemmikkieläimet koetaan inhimillisiksi olennoiksi ja halutaan personifoida nimen avulla. Usein nimet viittaavat tunnettuihin julkisuuden henkilöihin (*Helmut*) tai fiktiivisiin esikuviin (*Siirakki*). (Ainiala ym. 2008: 268–269).

Heinähatun ja Vilttitossun eläinystäviä ovat kottarainen nimeltään *Paavo* ja *Viljasen lehmä*. *Könö* esitellään Alibullenin neideillä kesää viettävän Torsti Tattarin edesmenneenä rottana, jota Torsti kaippaa usein.

Torsti katseli taskukelloaan.

– Minä taidan myydä tämän, hän sanoi. – Ostan sitten rahoilla uuden Könön.

Heinähattu ja Vilttitossu pysähtyivät.

– Ostat? ihmetteli Heinähattu

– Mistä sinä sen ostat? Vilttitossu kysyi.

– Eläinkaupasta, sanoi Torsti.

– Eikö se Könö ollutkaan ihminen? Heinähattu kysyi.

– Ei kun se oli rotta.

(HeViRo 1995: 107.)

Rotan ja lehmän nimeäminen ei ole kovin erikoista, sillä perinteisesti ihmiset ovat antaneet nimiä eläimille, joihin heillä on emotionaalinen tai taloudellinen suhde. Tyypillisesti tällaisia eläimiä ovat ihmisten kanssa läheisessä vuorovaikutuksessa elävät kotieläimet. Kottaraisen nimeäminen sen sijaan vaikuttaa hieman ihmeelliseltä, sillä perinteisesti linnut eivät ole ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa. (Ainiala ym. 2008: 267–270.) Kottaraisen ja Heinähatun ja Vilttitossun välillä lienee kuviteltu emotionaalinen suhde, minkä tähden kottarainen on nimetty. Kottarainen on esillä usein erityisesti kirjasarjan ensimmäisissä osissa, ja sitä puhutellaan toisinaan *Paavo-kottaraiseksi*, useimmiten vain *Paavoksi*. Vilttitossu jopa näkee kottaraisesta unta:

Vilttitossu näki unta Paavo-kottaraisesta. Se odotti vieraita, mutta ketään ei tullut. Koko päivän se kurkotteli portille ja lopulta auringon laskiessa meni pettyneenä nukkumaan. (HeVi 1989: 52.)

HeVi-kirjojen henkilökuvausta tarkastelleen Koskisen (2008) havainnot tukevat myös tätä ajatusta. Koskisen mukaan siskosten ja eläinten ystävyyden kuvaamisen kautta syntyy vaikutelma haltioituvasta lapsesta, joka osaa nauttia elämästä ja ajatella samaa kieltä kuin eläimet (Koskinen 2008: 17).

4.4. Muiden hahmojen nimet

HeVi-kirjoissa esiintyy myös muutamia muita henkilönnimiin rinnastettavia nimityyppisiä, jotka on syytä mainita. Tällaisia ovat **kuvitteellisten hahmojen nimet** ja **lelujen nimet**, joiden nimeäminen on ollut kirjailijoille tärkeää; tämän voi havaita kirjailijoiden kertomista nimeämisperusteista.

4.4.1. Kuvitteellisten hahmojen nimet

HeVi-kirjojen maailmassa kuvitteellisten henkilöiden nimet ovat enimmäkseen ei-fiktiivisiä eli autenttisia nimiä (Ainiala ym. 2008: 333), vaikka voisi kuvitella, että tällaiset nimet voisivat olla täysin fiktiivisiä.

Erityisesti Vilttitossulla on kuvitteellisia ystäviä monessa kirjassa. Hän kuvittelee toisinaan leikkivänsä *Karoline Puistolaakso*-nimisen tytön kanssa. Joskus Vilttitossu pyytää Heinähattuakin esittämään *Karolinea*:

- Leikitään, että sinä olet Karoline Puistolaakso, Vilttitossu ehdotti.
- Kuka se on? Heinähattu kysyi.
- Se on yksi tyttö. Kamalan kiltti. Se on aina samaa mieltä. (HeViKa 2006: 78.)

Karoline Puistolaakso kuvaa hyvin fiktiivistä hahmoa, sillä sekä etunimi *Karoline* että sukunimi *Puistolaakso* ovat molemmat erikoisia nimiä. *Karoline*-nimi on autenttinen nimi, vaikkakin vierasperäinen ja hyvin harvinainen Suomessa. *Puistolaakso*-sukunimi puolestaan

täyttää fiktiivisen nimen tuntomerkit: nimi muistuttaa reaali maailman nimistöä, mutta on kuitenkin seipitetty. (Nimipalvelu.)

Karoline Puistolaaksolla on esikuva Sinikka Nopolan elämässä: myös hänellä oli lapsuudessa mielikuvitusystävä nimeltään *Liina Mäkipelto*. Sinikka Nopolan mukaan nimi *Karoline Puistolaakso* kuulosti hyvältä, sillä etu- ja sukunimet eivät sovi yhteen. (Nopolat 2010). Sukunimi *Puistolaakso* muistuttaa rakenteensa puolesta hieman *Mäkipelto*-sukunimeä, sillä molemmat sukunimet ovat yhdyssanapohjaisia. *Karoline* taas on muunnelma *Karoliinasta*, joka puolestaan muistuttaa *Liinaa*.

Vilttitossun toinen kuvitteellinen ystävä, *Attila*, on myös autenttinen nimi; *Attila* on tyypillinen unkarilainen miehen nimi (Behind the Name -sivusto). *Attila*-nimellä on myös yhteys Sinikka Nopolan menneisyyteen (Nopolat 2010). *Heinähattu, Vilttitossu ja iso Elsa* -kirjassa Vilttitossu keksii viettävänsä aikaa kuvitteellisen Attilan kanssa.

Vilttitossu:

- Minä muuten tiedän, kuka se lapsi oli, jonka Hanna näki. Se on yksi meidänluokkalainen, se pinnasi eilen koulusta. Sillä on sellainen iso koira.
 - Ei kai nyt kukaan koulusta pinnaa, Hanna ihmetteli.
 - Se pinnaa, usein, sanoi Vilttitossu.
 - Kuka se muka on? Heinähattu kysyi.
 - Se on yksi uusi, Vilttitossu vastasi. – Sinä et ole nähnyt sitä, kun se pinnaa niin paljon.
 - Minkä niminen se on? Heinähattu kysyi.,
 - Se on yksi A.. A... Attila, hän sanoi.
- (HeViEl 1997: 37.)

Kolmas HeVi-kirjoissa esiintyvä kuvitteellinen henkilö on Hanna-äidin esittämä *Littoisten riiviö*. *Littoisten riiviö* on fiktiivinen nimi, vaikkakin nimessä on viite paikannimeen *Littoinen*. *Littoinen* on taajama Varsinais-Suomessa Kaarinan ja Liedon rajalla. *Littoisten riiviö* tulee esiin nimikkokirjassaan, kun Hanna syyttää Kattilakoskien talossa sattuneesta ilkeästä kuvitteellista *Littoisten riiviötä*. Todellisuudessa Hanna on itse tehnyt ilkeästä:

- Minun täytyy viimein tunnustaa eräs asia.
- Hanna näytti anteeksipyytävältä. Kaikki odottivat hiljaisina, mitä hänellä oli sanottavaa.
- Minä olen Littoisten riiviö, Hanna paljasti.
 - Sinä! Matti ihmetteli.
 - Minä, minä, Hanna sanoi. – Luovuuden voimat alkoivat myllertää minussa. Minä keksin, että vedellä täytettyjä ilmapalloja lätsäytellään parvekkeelta alas. Oli onneton sattuma, että Rillirouskun pää osui tulilinjalle. Minun olisi pitänyt heti kertoa, ettei Heinähattua olisi syytetty. Anteeksi, Heinähattu.
- (HeViLi 1999: 107.)

Nimen *Littoisten riiviö* Nopolat keksivät katsoessaan televisiosta Kesäkerttu-ohjelmaa, jossa ohjelman juontaja, Eppu Nuotio, lähti yhdessä laulaja Meiju Suvaksen kanssa *Littoisten lavalle*. *Littoinen* kuulosti heistä hauskalta sanalta ja yhdistelmä *Littoisten riiviö* sointuvalta. (Nopolat 2010.)

4.4.2. Lelujen nimet

Lelujen nimissä esiintyvät konventionaaliset etunimet *Aino-pupu*, *Orvokki-nalle* ja *Valtteri*. *Aino-pupu* ja *Orvokki-nalle* mainitaan *Heinähattu ja Vilttitossu loman tarpeessa* -kirjassa. Juonessa molemmat lelut ovat kadonneet Ruotsin-laivan pallomereen. *Aino-pupu* on merikapteenin tyttären Hilkkanoora Illusian lelu:

– Aino-pupu! Täälläkö se on ollut! Minun tyttäreni Hilkkanoora Illusia on nukkunut huonosti jo kaksi viikkoa ja ikävöinyt pupua.
(HeViLo 1992: 158.)

Orvokki-nalle on vaarin lahja pojalle. Lelu on saanut nimensä Nopoloiden äidin nimestä (Nopolat 2010).

– Mikä tuo on? Hanna kysyi.
– Orvokki-nalle, sanoi poika.
– Se on vaarilta, Matti sanoi. – Poika risti sen Orvokiksi.
(HeViLo 1992: 138–139.)

Valtteri puolestaan on Vilttitossun rakas nalle, jonka Hanna pesee desinfioidakseen Kattilakosken taloa ennen vauvan syntymää.

– Valtteri on pesukoneessa! kuului hirveä huuto kylpyhuoneesta.
Heinähattu juoksi katsomaan. Vilttitossu istui vessanpytyllä ja osoitti pesukoneen luukkua, josta Valtteri-nalle tuijotti ulos.
(HeViVaa 1990: 70.)

Lelujen nimille on HeVi-kirjoissa tyypillistä, että nimessä kerrotaan millaisesta lelusta on kyse. Tämä ominaisuus käy ilmi yhdysnimen jälkiosasta (*Valtteri-nalle*). Lelujen nimien rakenteeseen rinnastuvat esimerkiksi appellatiiviyhdyssanat (*Lyyli-mummi*, *Valma-täti*), joista kerrotaan ensin etunimi ja nimen jälkiosassa mainitaan henkilön sukulaisuutta määrittävä appellatiivi.

5. NIMIEN KÄYTTÖ

5.1. Nimettömät henkilöhahmot

Kirjallisuusunimistöä tarkastellessa tulee huomioida, mitkä hahmot on jätetty nimeämättä: nimettömyys ja näkymättömyys voivat olla merkityksellisiä teoksen tulkinnan kannalta. (Ainiala ym. 2008: 336). Bertillsin mukaan nimeäminen on yhtä tärkeää kuin nimeämättä jättäminen: anonyymiksi jääminen ei tarkoita identiteettittömyyttä. Nimillä on tarkoitus erottaa henkilöhahmot toisistaan, mutta niillä voidaan viestiä myös hahmojen asemaa ja roolia kertomuksessa: nimeäminen saattaa erottaa esimerkiksi päähahmon sivuhahmoista, kuten Lumikki-sadussa, joissa vain päähenkilöt on nimetty. (Bertills 2003a: 48.)

HeVi-kirjoissa on muutamia henkilöitä, joiden nimeä ei jostain syystä paljasteta. Proprin sijaan heihin viitataan appellatiivein. Tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi *mummi*, *vaari*, *opettaja*, *pappi* ja *pomo*. Näiden henkilöiden nimettömyys vaikuttaa hieman omituiselta huomioiden, että kirjasarjassa on kuitenkin runsaasti perifeerisiä nimiä (tästä enemmän luvussa kolme), joiden kantajat ovat juonessa enimmäkseen passiivisia. Vaari, opettaja ja pappi taas ovat melko aktiivisia toimijoita: esimerkiksi vaari ja mummi ovat selvästi avustavia hahmoja. Myös Pernu (2010: 64) on päätenyt samanlaisiin tuloksiin: nimeäminen ja nimettömyys eivät kerro, kuinka merkittävä henkilö on tarinan kannalta, sillä aivan merkityksettömätkin taustahahmot voivat saada nimiä.

Bertills (2003a: 48) toteaa, että hahmojen nimien käyttö kertoo hahmojen suhteista ja siitä, esitetäänkö hahmo yksilönä vai roolinsa edustajana. Bertillsin ajatus selittää vaarin ja mummin nimettömyyttä: vaari ja mummi ovat toki tärkeitä Kattilakosken perheelle, mutta he ovat ennen kaikkea kirjoissa isovanhempien rooleissa, eivät yksilöitä. *Vaari* on esillä erityisesti nimikkokirjassaan Heinähattu, Vilttitossu ja vaari (1991). Myös *mummi* mainitaan usein samassa yhteydessä kuin *vaari*. *Mummi* ei kuitenkaan ole koskaan *vaarin* tapaan tekstissä läsnä, ja hänet mainitaan vain puheissa ja kirjeissä allekirjoittajana.

- Vaari on taas pienentynyt, Vilttitossu sanoi.
- Minä tulin pakoon niitä muovikippoja, vaari sanoi hengästyneenä. – Niitä on joka paikassa. Mummi on ruvennut vanhoilla päivillään Knapperware-konsulentiksi. Sitä ei enää näy ollenkaan. Jo aikaisin aamulla se pakkaa kipot matkalaukkuunsa ja painuu esittelemään niitä. Minä joudun keittämään puuronikin itse. (HeViVaa 1991: 7.)

Pappi ja *opettaja* ovat esillä tilanteissa, joissa heidän esiintymisensä on luontevaa ja asiaankuuluvaa: *pappi* mainitaan Petterin ristiäisissä ja *opettaja* Vilttitossun koulunkäynnin yhteydessä. Molemmilla henkilöillä on myös repliikkejä ja *pappia* esimerkiksi kuvaillaan jonkin verran:

- Se nainen tuli.
- Kuka? Hanna kysyi.
- Pappi.

Heinähattu kantoi vauvaa olohuoneeseen, jossa vieraat odottivat. – – Ja onko tuo, joka hymyilee leveästi, pappi? Sillä on punainen tukka.

(HeViVau 1990: 106–107.)

Pomo esiintyy *Heinähattu ja Vilttitossu rosvojahdissa* -kirjassa useassa yhteydessä. Hänellä on jonkin verran repliikkejä, mutta jostain syystä hänkin jää nimettömäksi. *Opettajan*, *papin* ja *pomon* nimettömyys saattaa liittyä Pernun havaintoon siitä, että kasvottomat tietyn ammattikunnan edustajat ovat esimerkiksi novelleissa usein nimettömiä: heidän tehtävänään on toimia juonessa vain ammattinsa puolesta, ja pelkkä appelliivi riittää identifioimaan heidät, sillä muita saman ammattikunnan edustajia ei yleensä mainita. Pernu on havainnut, että opettajan nimen täytyy olla jollakin tapaa erikoinen ja mainitsemisen arvoinen, jotta se paljastettaisiin. (Pernu 2010: 64.) Uskoakseni havainto pätee myös muiden traditionaalisten ammatinedustajien nimeämiseen, ja se selittänee, miksi HeVi-kirjoissa poliisikunnan edustajiin viitataan proprein: poliisien nimet ovat erikoisia. Lisäksi poliiseja on kirjasarjassa niin monta (*Isonapa*, *Rillirousku*, *Carl-Gustaf Mäkäräinen*, *Koistinen*, *Konsta Pellinen*), että pelkkä appelliivi *konstaapeli* tai *poliisi* ei riitä yksilöimään, kenestä on kyse.

5.2. Eri nimivarianttien käytöstä

Eri nimivariantteja, etu- tai sukunimeä, koko nimiformulaa tai epävirallista lisänimeä, käytetään HeVi-kirjoissa eri tavoin. Seuraavassa mainitsen joitakin esimerkkejä nimien käytöstä.

Kattilakosken perheen sisällä nimivarianttien käyttö vaihtelee. Kirjasarjan ensimmäisissä osissa Heinähattu ja Vilttitossu puhuttelevat vanhempiaan enimmäkseen etunimillä, mikä kuulostaa omituiselta ja poikkeukselliselta:

Kyllä Hanna ja Matti tulevat iloisiksi, kun ei tarvitse enää laittaa kirjoja hyllyyn, Vilttitossu mielti raahatessaan hyllyjä lastenhuoneeseen.

– Puutavara hankittu! hän huusi.

– Saako nämä muka ottaa? vaari kysyi.

– Hanna ja Matti haluavat, että niistä tehdään autotallin seinät. Niistä ei ole muuta kuin riesaa.

(HeViVaa 1992: 23.)

Kertooko vanhempien puhuttelu etunimillä esimerkiksi siitä, että tytöt kokevat vanhempansa jotenkin etäisiksi? Vai voisiko kyse olla laajemmin ajatellen aikuisuuden parodioinnista (Huhtala–Juntunen 2004: 120)? Myöhemmissä kirjoissa tytöt saattavat kylläkin viitata vanhempiinsa appellatiiveilla *isä* ja *äiti*, mikä tuntuu paljon luontevammalta.

– Sinulla on samanväriset silmät kuin meidän isällä, Heinähattu sanoi Helgalle.

– Äidin mielestä ne ovat värittömät, sanoi Vilttitossu.

(HeViKi 2005: 9.)

Myös Hanna ja Matti puhuttelevat toisiaan välillä *isäksi* ja *äidiksi*, myös silloinkin, kun ovat kahdestaan. Tämä lienee tavallista lapsiperheissä, mutta voi uskoakseni kertoa myös siitä, että vanhemmat ovat kovin kiinni *isän* ja *äidin* rooleissaan.

Matti hieroi viiksiään.

– Rauhoitu nyt, äiti. Ei hätä ole tämän näköinen. Onko talo tutkittu ja marjapensaat?

(HeVi 1989: 39.)

– Kuule isä, Hanna sanoi. – Huomenna unohdat ne kirjasi, ja ollaan koko päivä tyttöjen kanssa. Lähdetään vaikka retkelle ja otetaan eväät mukaan!

(HeVi 1989: 60.)

Heinähattua ja *Vilttitossua* kutsutaan yleensä aina kyseisillä nimillä, joskus vain *lapsiksi* tai *tyttöiksi*. Tiina Nopolan mukaan tytöille ei ole edes koskaan pohdittu ns. virallisia nimiä; tyttöjen ainoat nimet ovat *Heinähattu* ja *Vilttitossu* (Nopolat 2010).

Tyttöjen pikkuveljeen, *Petteriin*, sen sijaan viitataan useilla eri nimivarianteilla: joskus puhutaan *Petteristä*, useimmiten *pojasta*, kertaalleen *Pojasta* ja väliaikaisesti *Kasimirista* (tarkemmin luvussa 7.1.1).

Nimet *Isonapa* ja *Rillirousku* ovat lähes täysin Heinähätun ja Vilttitossun käytössä, sillä tyttöhän nämä pejoratiiviset lisänimet ovat alunperin keksineetkin. Tytöt eivät kuitenkaan juuri koskaan puhuttele nimillä suoraan poliiseja. Kerran Vilttitossu on kutsua *Rillirouskua* halventavalla nimellä, mutta korjaa nopeasti puhettaan.

Vilttitossu huusi:

- Riiviö! Tule heti parvekkeelle, tai Rillirous... eikun herra poliisi tulee ylös.
 - Herra konstaapeli, Rillirousku korjasi.
- (HeViLi 2001: 8.)

Hanna, Matti ja Alibullenin neidit puhuttelevat *Isonapaa* ja *Rillirouskua* yleensä korrektisti *konstaapeleiksi* tai *poliiseiksi*. Ilmeisesti poliisien epäviralliset nimet kuitenkin ovat ainakin vaarin ja Alibullenin neitiensä tiedossa, sillä satunnaisesti he mainitsevat nimet kuin ne olisivat yleisesti tunnettuja.

- Vai semmoinen juttu, vaari ihmetteli. – On tainnut Isonapa saada aikamoisen löylytyksen.
- (HeViJo 1993: 115.)

- Kiitos, sanoi Helga. – Täytyy sanoa, että oli mukava tutustua lähemmin konstaapeli Rillirouskuun. Hän on yksi asiallisemmista tuntemistani mieshenkilöistä.
- (HeViTa 2003: 112.)

Alibullenin neitejä puhutellaan eri tavoin nimen käyttäjästä riippuen. Keskenään he kutsuvat toisiaan aina etunimin. Kattilakosken perheessä puhutaan usein *Alibullenin neideistä* tai pelkistä *neideistä* mainitsematta heidän etunimiään. Joskus Matti viittaa neiteihin hieman ivalliseen sävyyn:

Hanna hyppäsi pystyyn.

- Missä lapset ovat?

Matti hieraisi silmiään

- Totta. Niitä ei ole tainnut näkyä koko päivänä. Eivät kai ne vaan ole niiden kahden höppänän luona?

(HeVi 1989: 37.)

Koko nimiformulaa käytetään Alibullenin neideistä tai Kattilakoskien vanhemmista yleensä virallisissa yhteyksissä. Tällöin voi olla kyse esimerkiksi kuulustelutilanteesta, joka on luonteeltaan virallinen.

Rillirousku otti yhden piparkakun, käänteli ja haistoi sitä.

- Kyllä minä nyt joudun teitä hiukan virkani puolesta kuulustelemaan. Helga Alibullen, onko näiden piparkakkujen taikina teidän tekemänne vai Hanna Kattilakosken?

(HeViJo 1995: 75.)

5.3. Nimien toistuminen

Havaitsin, että aineistossani on yllättävän monta nimeä, joita käytetään kahteen kertaan eri henkilöihin tai hahmoihin viitattaessa. Tällaisia nimiä ovat *Adam*, *Kokkiset*, *Lyyli*, *Nestori/Nestor*, *Pamela*, *Torsti Tattari*, *Valtteri*. Aineistoni kokoon suhteutettuna vaikuttaakin kummalliselta, miksi kirjailijat ovat käyttäneet samoja nimiä. Onko nimien toistolla jokin tarkoitus? Ovatko tietyt nimet kirjailijoille jotenkin merkityksellisiä?

Lyyli-mummi mainitaan *Heinähattu*, *Vilttitossu ja Rubensin veljekset* -kirjassa ja *Lyyli Koikkalainen Heinähattu*, *Vilttitossu ja tanssiva konstaapeli* -teoksessa. Kyseessä voi olla samakin henkilö, mutta se jää lukijan arvailujen varaan. *Adam* puolestaan on sekä *Adam Kakkisen* että *Adam Rubensin* etunimi. *Nestori* on eräs nimiehdotelma *Kattilakosken pojalle* ja *Nestor Alibullenin* neitien isoisä. Molemmat *Torsti Tattarit* ovat sukua, mikä onkin tullut jo aiemmin esille. *Kokkiset* puolestaan mainitaan sekä joulukorttilistassa että *Alibullenin* neitien entisinä kavaljeereina.

Myös muissa nimissä on havaittavissa tietyytyypistä toistoa. *Carl-Gustaf Mäkäräinen* on Rillirouskun ihailema poliisipäällikkö, ja Rillirousku haluaa nimetä poliisiasemalle jätetyn kissan *Carl-Gustafiksi*. *Valtteri* on sekä *Vilttitossun* lelun että koulukaverin nimi. Myös *Pamela*-nimi mainitaan kahdessa yhteydessä: Marilyn Grönberg-Paukkusen tyttärenä ja *Vilttitossun* kuvitteellisena koirana:

- Mikä sinua vaivaa? Hanna kysyi.
 - Puhutteko minulle? kysyi *Vilttitossu* etäisellä äänellä.
 - Minulla on kiire, kävelytän juuri *Pamela*-koiraani. Sen jälkeen menen ostoksille isoisäni *Kapteenin* kanssa.
- Hanna ja Matti katsoivat *Vilttitossua* ihmeissään.
- Se on *Hilkkanoora Illusia*, sanoi *Heinähattu*.
- (HeViLo 1993: 163.)

Pamela-nimi tuntuu muutenkin olevan *Nopoloille* jostain syystä tärkeä, sillä he ovat yhdessä *Katja Krohnin* kanssa käsikirjoittaneet Tampereen Työväenteatterissa syksyllä 2009 esitetyn *Heinähattu, Vilttitossu ja Pamela-täti* -näytelmän, jossa esiintyi kampaaja nimeltä *Pamela Pehkonen* (Nopolat 2010).

6. NIMIEN FUNKTIOT

6.1. Nimet ja mielikuvat

Jokainen voi helposti luetella joukon epämiellyttäviä ja kauniita nimiä, vaikka etunimet ovat periaatteessa merkityksettömiä (Kiviniemi 1982: 13). Ilmiö johtuu siitä, että nimet kantavat väistämättä mukanaan mielikuvia. Monesti näiden sivumielteiden alkulähteille voi olla hankala päästä, sillä nimiin liittyvät mielikuvat ovat yleensä melko subjektiivisia ja niitä voi olla vaikea perustella rationaalisesti. Mielikuvien jäljittäminen on kuitenkin nimistöntutkimuksessa merkityksellistä: tavoittamalla perusteluja mielikuville ymmärrämme enemmän esimerkiksi henkilönnimien valintaa.

Kaunokirjallisuuden henkilönnimiin liittyviä mielikuvia ei ole juuri käsitelty suomalaisessa nimistöntutkimuksessa (Tikkala 2005: 3). Nimien herättämien mielikuvien tutkiminen on hyvin tärkeää, sillä kaunokirjallisuudessa esiintyvien henkilönnimien on ylläpidettävä monia ominaisuuksia; esiintyväthän ne kirjallisessa kontekstissa ja viittaavat fiktiiviseen hahmoon, joka on statukseltaan ja luonnoltaan erilainen kuin realistinen hahmo. Nimien muotoa, sisältöä ja tehtäviä kirjallisuudessa värittävät paitsi nimenkantajan sosiaalinen status ja luonto myös aina jossain määrin kontekstin kirjalliset piirteet. Kirjallisen hahmon fiktiivinen nimi voi auttaa lukijaa orientoitumaan ja tutustumaan tarinaan, fiktiiviseen maailmaan ja sen kirjallisiin hahmoihin. Nimet kertovat myös kirjailijasta ja ympäröivästä kulttuurista: nimenvaivannassa ja nimen muodostamisessa on kirjailijan kielellisen ja kulttuurisen tiedon ja kokemuksen merkkejä. (Bertills 2003b: 394.)

Kiviniemi jaottelee henkilönnimiin liittyvät mielikuvat kielensisäisiin ja kielenulkoisiin sivumielteisiin. Kielensisäiset sivumielteet liittyvät nimen asemaan kielisysteemissä tai nimeen sellaisenaan. Kielenulkoiset sivumielteet puolestaan ovat nimenkantajiin yhdistyviä mielikuvia. Ne voivat perustua esimerkiksi äänteellisiin seikkoihin, nimien rakenteeseen tai kirjoitusasuun tai olla semanttisia eli nimien sisältöön ja äänteellisesti läheisten ilmausten merkityksiin kytkeytyviä. Sivumielteistä kertoo sekin, miten sama nimi voi eri ihmisissä herättää joko positiivisia tai negatiivisia tunteita: esimerkiksi toisen korvissa *Nico* kuulostaa hienolta nimeltä, mutta toinen inhoaa nimeä. (Kiviniemi 1982: 13).

Äänteillä voi olla suuri vaikutus henkilönnimiin liittyviin mielikuviin, sillä erilaiset äänteet kantavat mukanaan tiettyjä sävyjä: esimerkiksi *i:n* on monesti tulkittu ilmaisevan pienuutta, *o:n* ja *u:n* mm. suuruutta ja jyrkyyttä (Itkonen 1966: 348). Käytänkin

analyysissäni apuna tutkimustietoa äännesymboliikasta. Äännesymboliikalla tarkoitetaan ilmiötä, jossa äänneillä tai äännepiirteillä on systemaattinen suhde johonkin merkitykseen tai merkityskategoriaan (Mikone 2002: 108). Toisaalta on hyvä muistaa, että äännesymboliikka ei tarkoita vain sitä, että tietyllä äänneellä on tietty merkitys, vaan tiettyjen käsitteiden ilmaisemista tietynhahmoisin sanoin. Sanan kokonaishahmo ja äänneiden keskinäinen kombinaatio ovat olennaisinta tulkinnan kannalta (Länsimäki 1987).

Erityisesti etunimi vaikuttaa mielikuvaamme nimenkantajasta. Etunimien ”merkityksestä” puhuttaessa on huomattava, että samaa sanaa voidaan joskus käyttää sekä yleis- että erisnimenä. On esimerkiksi selvää, että *Suvi* ja *suvi* ovat eri sanoja, koska niiden merkityksessä ei ole mitään yhteistä. Näin ollen sanan merkityksen täytyy koostua monista asioista. Kielellisen ilmauksen merkityksessä onkin kaksi puolta: viittaussuhde sen edustamaan tarkoitteeseen (*denotaatio*), toisaalta muut ilmaukseen liittyvät mielikuvat (*konnotaatio*). (Kiviniemi 1982: 11–12).

Etunimien ohella myös sukunimet voivat välittää merkityksiä, vaikka ne peritään tiettyjen säädösten mukaan eivätkä ne ole yhtä henkilökohtaisia kuin etunimet. Alkujaan sukunimet ovat olleet kuvailevia lisänimiä (Kiviniemi 1982: 10–11). Niiden aiheina saattoivat olla esimerkiksi ihmisen ruumiilliset ja henkiset ominaisuudet, ulkonäkö ja pukeutuminen. Lisänimet ovat sittemmin usein muuttuneet perinnöllisiksi sukunimiksi. (Närhi 1996: 27).

Tässä luvussa keskityn aineistoni nimien välittämiin mielikuviin, joita analysoin nimien funktioiden kautta. Funktioiden avulla yritän hahmottaa, millaisia tehtäviä kirjasarjan henkilönnimillä ja niihin rinnastuvilla nimillä on ja mistä nimiin liittyvät mielikuvat saattavat johtua. Pyrin analysoimaan nimen ja sen sisällön yhteyksiä: pohdin, mitä nimi voi kertoa henkilöahmon ulkonäöstä, luonteesta tai roolista kirjoissa. Kuvaako nimi esimerkiksi kantajansa ulkonäköä tai luonteenpiirteitä eli onko nimi semanttisesti läpinäkyvä?

Uskoakseni nimistä on runsaasti sanottavaa, sillä HeVi-kirjoissa ei ole kovin paljon kuvitusta eikä henkilöitä juurikaan kuvailla sanallisesti. Sinikka ja Tiina Nopolan mukaan henkilöahmojen vähäinen kuvaus johtuu siitä, että hahmot ovat syntyneet kirjailijoiden dialogin myötä. Lukijan tehtävänä on muodostaa kuva hahmon persoonallisuudesta tämän puheen perusteella. (Heikkilä-Halttunen 2004: 352). Arvelen, että nimen tehtävät korostuvat, jos hahmo identifioidaan ainoastaan nimen avulla. HeVi-kirjojen henkilönnimillä tuntuukin olevan useita erilaisia, tekstin eri tasoilla vaikuttavia tehtäviä. Esittelen seuraavissa alaluvuissa ensin yleisesti tyypillisimmät henkilönnimien funktiot ja sitten funktiot, jotka toteutuvat aineistossa.

6.2. Henkilönnimien funktioita

Henkilönnimillä voi olla kirjavia funktioita; nimi voi palvella monenlaisia tehtäviä eri tavoin. Eeva Maria Närhi kuvaa laajasti erisnimien tehtäviä. Närhen mukaan erilaisilla erisnimillä, esimerkiksi etunimillä, sukunimillä ja paikannimillä, on samat perusominaisuudet ja samoja tehtäviä. Nimen tärkein tehtävä on yksilöidä, identifioida tarkoitteensa. Nimi voi myös luonnehtia, kertoa suoraa informaatiota kohteestaan. Henkilönnimistä luonnehtivia nimiä ovat erityisesti epäviralliset lisänimet. Luonnehdinta ei ole välttämättä pelkästään hyvántahtoista. (Närhi 1996: 9–12.)

Närhen mukaan joistakin henkilönnimistä voi tulla niin vahvoja, että ne alkavat toimia jonkun asian tai ominaisuuden symbolina. Esimerkiksi ilmaus *skidvärldens Greta Garbo* viittasi aikanaan hiihtomaailmassa salaperäiseen kaunottareen, Marjo Matikaiseen. Vastaavasti nykyään esimerkiksi lausahdus *tehdä matti nykäset* voisi viitata tietynlaisiin elämänvalintoihin. Tällaiset erisnimisymbolit ovat kirkkaita, lukijoille selviä vain lyhyen aikaa. (Närhi 1996: 13–14.)

Joskus nimeen voi liittyä maagisuutta, jos nimen uskotaan olevan enne. Lasse Virenin juoksijakuninkuuden aikaan esimerkiksi varsa sai nimekseen *Vireeni*. Vieraiden nimien suosiokin perustunee sanamagiaan: outo sana kiehtoo enemmän kuin tuttu. Toisinaan nimi voi toimia myös julistuksena tai protestina. Tästä käy esimerkiksi suomenkielisen sukunimen ottaminen vuoden 1906 joukkonimenmuutossa. Nimenvaihdolla vahvistettiin suomalaista identiteettiä. (Närhi 1996: 16.)

Nimen käyttö julkisessa elämässä, työyhteisössä tai perhepiirissä voi ilmaista asenteita. Joissakin tilanteissa on merkitystä, puhutellaanko henkilöä pelkälle etunimellä, sukunimellä vai koko nimellä. Esimerkiksi miestoimittajat kirjoittivat joskus naispoliitikoista pelkillä heidän etunimillään, mitä pidettiin väheksymisen merkinä. Kaunokirjallisuuden nimien käytön vivahteikkua on helpompi tarkastella kuin esimerkiksi erisnimien käyttöä puhutussa kielessä. (Närhi 1996: 17–18.)

Toisinaan nimiä annetaan vain ylimääräisen hohdon tai hovin tuojiksi, vaikka nimeäminen ei olisi välttämätöntä. Ihmisellä on ilmeisesti luontainen halu antaa nimiä. Närhen mukaan erisnimet ovatkin monitoimisia voimasanoja kielessä. (Närhi 1996: 18–19.)

Kaunokirjallisuudessa esiintyvien nimien keskeisimpiä funktiota voidaan luokitella tavanomaisimmasta, identifioivasta funktiosta, harvinaisimpiin. Erilaisten funktioiden avulla kirjailija voi esimerkiksi luoda tekstiinsä fiktiivisyyttä tai todenmukaisuutta, viitata

tapahtumapaikkaan tai -aikaan, kuvailla henkilöiden sosiaalista asemaa, ulkonäköä, luonnetta tai käytöstä. Parhaimmillaan jotkut nimet voivat sisältää useita funktioita. (Ainiala ym. 2008: 339.)

Aineiston nimet kantavat identifioivan funktion lisäksi sosiaalisia, deskriptiivisiä, assosiativisia ja humoristisia funktioita. Käsittelen näitä funktioita tarkemmin seuraavissa alaluvuissa. Mainitsin luvussa neljä myös kollektiivisen funktion, joka liittyy nimien rakenteeseen ja omaperäisyyteen: rakenteeltaan samanlaiset tai esimerkiksi yhtä harvinaiset nimet voivat luoda yhteenkuuluvuutta joidenkin ryhmien sisällä.

6.3. Identifioiva funktio

Nimien tärkein funktio niin oikeassa elämässä kuin kaunokirjallisissa teksteissä lienee yksilöiminen, identifioiminen. Tällöin nimi viittaa fiktiiviseen tai ei-fiktiiviseen henkilöön tai muuhun tarkoitteeseen ja erottaa sen muista saman lajin edustajista (Ainiala ym. 2008: 339).

Kaunokirjallisuudessa nimen identifioiva funktio korostuu, sillä nimenkantajasta ei välttämättä kerrota juuri muuta kuin nimi. HeVi-kirjoissa on runsaasti tällaisia perifeerisiä nimiä (katso luku 3.3), esimerkiksi *Valma-täti*, *Gyllenbögelin poika*, *Muhosen vävy*, *Luigi* ja *Arvi*.

Jotkut aineistoni henkilönnimistä eivät ole identifioivia. Nämä nimet ovat yleensä sellaisia, jotka mainitaan tekstissä vain nimiehdotuksina. Nimenkantaja ei siis ole kirjoissa edes läsnä, sillä nimi ei viittaa vielä kehenkään, se on vain ehdotelma. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi nimet *Pekka* ja *Valtteri*, jotka mainitaan nimiehdotuksina Kattilakosken pojalle.

- Mutta vedä vielä uusi lappu hatusta, Matti sanoi.
- Annetaanhan sille toinenkin nimi.
- Vilttitossu otti toisen lapun ja näytti sitä Hannalle.
- Tässä lukee Matti, sanoi Hanna. – Joku taitaa tykätä omasta nimestään.
- Matti nauroi tyytyväisenä.
- Miehen nimi, hän sanoi.
- Mutta ota vielä yksi lappu, sanoi Hanna. – Voihan pojalla olla kolmekin nimeä.
- Vilttitossu otti kolmannen lapun ja antoi sen Matille.
- Kasimir, Matti luki ihmeissään. – Mikä ihmeen Kasimir?
- Tulee mieleen knalli ja pienet viikset.
- Nykyaikana lapsella pitää olla kansainvälinen nimi, Hanna sanoi loukkantuneena. – Ja nimi joka muistetaan. Kasimir Kattilakoski, suurmiehen nimi.

– Johan on nimiä, Matti sanoi. – Valtteri, Matti ja Kasimir, nallea ja suurmiestä, kaikki samassa pötkössä.

Heinähattu oli totinen.

– Siellä on vielä yksi lappu, hän sanoi.

– Katsotaan sekkin, sanoi Hanna, ja Vilttitossu veti viimeisen lapun.

Hanna luki:

– Pekka.

(HeViVau 1990: 102.)

Joskus identifioiva funktio ei toteudu myöskään sen tähden, että samat nimet toistuvat kahteen kertaan eri yhteyksissä. Tällainen nimi on esimerkiksi *Kokkariset*, joka mainitaan kahdessa eri luettelossa: Alibullenin neitien entisinä kavaljeereina ja Kattilakoskien joulukorttiluettelossa. Lukijan on vaikea tietää, ovatko kyseessä samat nimenkantajat vai eri henkilöt.

6.4. Sosiaalinen funktio

Monilla nimillä on sosiaalinen funktio, jolla tarkoitetaan sitä, että nimi viittaa tiettyyn yhteiskuntaluokkaan tai yksilön identiteettiin ja rooliin yhteisössään (Ainiala ym. 2008: 339). Sukupuolen lisäksi nimi voi paljastaa esimerkiksi jotakin henkilön iästä, sosiaalisesta statuksesta tai kansallisuudesta. Aineistossani nimet välittävät tietoa erityisesti henkilöiden sosiaalisesta asemasta ja iästä.

6.4.1. Sosiaalinen asema

Korkea-arvoisina pidetyillä hahmoilla on kirjasarjassa vierasperäisiä nimiä. Tällainen nimenkantaja on esimerkiksi varakas perijätär, *neiti Darling Edelpiltz*. Tekstissä mainitaan myös *herra Edelpiltz*, mutta jää epäselväksi, onko häntä edes olemassa:

Hanna oli neuvonut tyttöjä: heti kun näette herra Edelpiltzin, niiaatte, ettekä puhu mitään ennen kuin kysytään. Ne Edelpiltzit ovat vähän niin kuin kuninkaallisia.

– –

Isonapa ja Rillirousku veivät lapset toimistoon, jossa istui pieni, vanha nainen.

– Tässä on neiti Darling Edelpiltz, Rillirousku esitteli.

– Hänen sukunsa korukokoelman te pelastitte.

Neiti Darling Edelpiltz ojensi kurttuisen kätensä tervehtiäkseen.

– Päivää, hän sanoi.

Torsti mulkoili. Heinähattu ja Vilttitossu vaikenivat.

– Tervehtikää neitiä, Rillirousku sanoi.

Heinähattu ja Vilttitossu seisoivat liikahtamatta.

– No, menkää tervehtimään, Rillirousku sanoi.

– Meidän pitää niitata herra Edel... Edel... plötsille, sanoi Vilttitossu.

– Me saamme puhua vaan kun meiltä kysytään, jatkoi Heinähattu.

– Minä ymmärrän, neiti Edelpiltz sanoi. – Te odotitte suvun päämiestä, mutta minä se olen. Kertokaa nyt, miten kaikki tapahtui.

(HeViRo 1995: 102–103.)

On todennäköistä, että *Edelpiltz* ei ole käytössä sukunimenä. Nimen äännerakenne kyllä kuulostaa hämäävästi saksalaiselta, sillä saksassa on vastaavanlaisia sukunimiä: *Edel*, *Edelmann* ym. *Edelpiltziä* ei kuitenkaan mainita yhdessäkään saksalaisessa sukunimikirjassa. (NK.) Jokin tuntuma *Edelpiltz*-sukunimen alkuperään kuitenkin on olemassa: kun kirjoittaa sanan Google-hakupalvelimeen, saadaan viitteitä saksalaisvalmisteisesta, *Edelpiltz*-nimisestä sinihomejuustosta (Bergader Edelpilz). Pelkkä *pilz* tarkoittaa sientä (Klemmt ym. s.v. *pilz*). Nimi ei siis liene täysin Nopoloiden sepittäämä, vaan se on todennäköisesti lainattu kansainvälisesti tunnetun sinihomejuuston nimestä.

Neiti Darling Edelpiltz soveltuu anteliaan ja herttaisen perijättären nimeksi, sillä saksankielen sana *edel* tarkoittaa 'puhdasveristä, jalosukuista, aatelista, jaloa, hienoa' ja *darling* 'kultaseni' (Klemmt ym. s.v. *edel*, *darling*). Nimi siispä kuvastaa hyvin korkearvoisen kantajansa sosiaalista asemaa, varakkuutta ja herttaista persoonaa:

– Miten jännittävä stoori! neiti Edelpiltz innostui. – Tämä nuori herrahan toimi aivan kuin Sherlock Holmes. Kertokaa lisää!

Vilttitossu näytti, miten Alibullenin neidit olivat tainnuttaneet rikolliset ja kuinka hän itse oli kiljunut mukana karatehuutoja.

– Te olette loistava kolmikko, sanoi neiti Edelpiltz. – Tulkaapa lähemmäksi.

Neiti otti tukea kepeistään ja nousi ylös. Hän ripusti Heinähätun ja Vilttitossun kaulaan kultaiset medaljongit. Torstille hän antoi taskukellon.

Sitten neiti Edelpiltzin autonkuljettaja vei Heinähätun, Vilttitossun, Torstin ja neiti Edelpiltzin jäätelölle kylän baariin.

(HeViRo 1995: 103–105.)

Kaupunginjohtajan rouvalla, *Marilyn Grönberg-Paukkusella*, on osittain vierasperäinen nimi. Rouva on kuvattu käytökseltään ja olemukseltaan yleväksi, röyhkeäksikin. Myös *Marilyn*-nimeen liittyy negatiivinen merkitys: englantilaisperäinen nimi tarkoittaa 'katkeraa' (Turner 2009: 286), mikä voisi osittain kuvastaa *Grönberg-Paukkusta*. Toisaalta *Marilyn* tuo mieleen

myös nimen tunnetuimman kantajan, *Marilyn Monroen*. *Marilyn* kuvataankin paitsi röyhkeäksi myös katseita kääntäväksi edustusrouvaksi.

Kun Marilyn Grönberg-Paukkunen avasti postin oven, katseet kääntyivät. Pitkä kuin vesitorni, Hanna ajatteli.

--

– Oletteko jo toipunut? opettaja kysyi.

– En, rouva sanoi nenäänsä nyripistäen. – Lääkäri sanoi, että minun on kuitenkin hyvä olla päivittäin ulkoilmassa.

Hanna pysytteli pylvään takana.

– Oikeudenkäynti tutkijaa vastaan alkaa varmaan piakkoin, rouva Grönberg-Paukkunen jatkoi.

(HeViEl 1996: 81.)

Myös *Marilyn Grönberg-Paukkusen* siskolla, *Allison Grönberg-Kokkisella*, on osittain vierasperäinen nimi. *Allison*-nimen merkitys tukee käsitystä korkeasta sosiaalisesta asemasta: *Allison*-nimi, joka on *Alicen* variantti, tarkoittaa 'aatelia' (Turner 2009: 207). Yksi nimen tunnetuimmista kantajista lienee Peyton Place -sarjan *Allison*.

Molempien sisarusten nimissä on siis kansainvälistä hohtoa. Etunimet *Marilyn* ja *Allison* eivät ole Suomessa kovin yleisiä: nimien tilastointiaikana *Marilyn* on ollut nimenä yhteensä 76:lla ja *Allison* 24:llä henkilöllä (Nimipalvelu). *Grönberg* viittaisi sisarusten suomenruotsalaisuuteen: nimi kuuluu 1000 yleisimpään suomenruotsalaiseen sukunimeen (Blomqvist 1993: 268) ja nimellä on ollut yhteensä vain 1782 kantajaa (Nimipalvelu). Toisaalta *Allisonia* ja *Marilyniä* ei mainita 2500 yleisimmän suomenruotsalaisen etunimen joukossa (Blomqvist 1993).

Nopolat kuvaavat sisarusten olevan kotoisin suomenruotsalaisista piireistä suur-Helsingin alueelta. *Grönberg-Paukkunen* on Nopoloiden mukaan nainut itseään alempiarvoisen miehen ja joutuu elämään pienessä kylässä. Rouvan koppavuus johtuu ehkäpä siitä, että häntä harmittaa pieniin ympyröihin joutuminen. Hän haluaa kaksiosaisella nimellään ilmentää, että on päässyt naimisiin. Myös *Allison Grönberg-Kokkisen* nimen taustalla on Nopoloiden mukaan samantapainen tragedia: hänellä on ”junttimainen” sukunimi, mutta hän haluaa pitää sen osoittaakseen päässeensä avioliittoon. Nimi *Allison Grönberg-Kokkinen* on saanut innoituksensa Tiina Nopolan luokkatoverista. (Nopolat 2010.)

Marilyn Grönberg-Paukkusen mies on nimeltään *Terho*, joka on hyvin suomalainen nimi. Nimeä on ehdotettu suomalaiseen nimipäiväkaleriin jo vuonna 1865. *Terho* tarkoittaa tammen pähkinää ympäröivää kehtoa. (Vilkuna 1990: 73.) *Paukkusten* tyttären nimi on

Pamela, joka ei ole perinteinen suomalainen nimi, mutta saanut kuitenkin jonkin verran nimenkantajia: tilastointiaikana *Pamelaksi* on nimetty alle 544 henkilöä (Nimipalvelu). Nimi on suhteellisen suosittu suomenruotsalaisten keskuudessa (Blomqvist 1993: 260), ja *Pamelalla* on myös nimipäivä suomenruotsalaisessa almanakassa (Vilkuna 1990: 137). *Pamela* on muodostunut kreikkalaisista sanoista *pan meli*, jotka vapaasti käännettynä tarkoittavat 'söpöä ja suloista' (Blomqvist 2002: 193).

Myös *Marilyn Grönberg-Paukkusen* koirien nimet, *Margareta*, *Birgitta*, *Desiree* ja *Christina*, vaikuttavat tavanomaisista koirien nimistä poikkeavilta. Tulee vaikutelma, että koirien vierasperäisillä nimillä on haluttu korostaa omistajansa sosiaalista asemaa. Marilyn Grönberg-Paukkunen myös esittelee kiharakarvaiset terrierit Vilttitossulle juhlavaan sävyyn ja puhuu niille kuin ihmisille:

Vilttitossu juoksi taas lyhtypylväälle kahdeksitoista. Hän näki, kuinka pylvästä lähestyi kummallinen seurue: keskellä sipsutti pitkä, hattupäinen nainen, jota ympäröi neljä eri suuntaan vetävää terrieriä. Koirat olivat samanvärisiä ja yhtä kiharaisia kuin naisen puoliturkki. Nainen katseli Vilttitossua arvostelevasti:

– Oletpa sinä pienikasvuinen, hän sanoi.

– Samaa ei voi sanoa sinusta, totesi Vilttitossu. – Onko pituus kaksi metriä vai enemmän?

Nainen ei ollut kuulevinaan.

– Nämä koirat kaipaavat kovasti jaloittelua, hän sanoi.

– Tämä tässä on Margareta, tämä on Birgitta, ja nämä ovat Desiree ja Christina. Minä olen puoli tuntia poissa.

Nainen silitteli koiriaan:

– No niin, mami tästä lähtee vähän asioille. Olkaa kilttejä!

(HeViRo 1995: 42–43.)

Nimet *Margareta*, *Birgitta*, *Desiree* ja *Christina* kuulostavat ylhäisiltä nimiltä. Nimet herättävät konnotaatioita kuninkaallisten nimiin. Lieneekö sattumaa vaiko tarkoituksellista, että Ruotsin nykyisen kuninkaan, Kaarle XVI Kustaan, sisarten nimet ovat vanhimmasta nuorimpaan prinsessa *Margareta*, *Birgitta*, *Désirée* ja *Christina*. Nimet vieläpä mainitaan samassa ikäjärjestyksessä.

Kontrastina hienostorouva *Marilyn Grönberg-Paukkuseen* toimii samassa kontekstissa *Maija Vilttimäki*, joka on tavallinen eläkeläinen. Molemmat kaipaavat koirilleen ulkoiluttajaa ja molempien nimet ovat erilaisia muunnoksia *Maria*-nimestä. Englantilaisperäinen *Marilyn*-nimi on muodostettu *Mary*-nimestä, joka pohjautuu *Mariaan*. Myös *Maija* on kansanomainen muoto *Mariasta*. (Beyond the Name -sivusto; Vilkuna 1990: 118). *Marilyn Grönberg-*

Paukkusen kansainvälisen nimen ja ylväiden koirien nimien rinnalla *Maija Vilttimäki* vaikuttaa *Elsa*-nimisine tanskandoggeineen hyvin maanläheiseltä.

Vilttimäki-sukunimi on sepitetty: Suomessa ei ole yhtään henkilöä, jolla olisi kyseinen sukunimi (Nimipalvelu). Sukunimi on valittu teokseen *viltti*-alkuisuuden tähden; *Vilttitossu* luulee opettajan tarkoittavan häntä, vaikka tämä viittaakin *Vilttimäkeen*:

– Ei se ollut lumimies, opettaja sanoi. – Se oli pienikokoinen ihminen, lapsen kokoinen. Poliisi totesi, että se oli Viltti...

Opettajaa alkoi yhtäkkiä yskittää. Vilttitossu nousi vakavana seisomaan. Hänen suustaan oli juuri pääsemässä sana ”tunnustan”, kun opettaja jatkoi:

– ...mäen Maija, siis Vilttimäen Maija kirkonkylältä? Miksi Vilttitossu seisoo?
(HeViEl 1996: 19.)

Kattilakosken perheen sosiaalisesta statuksesta ei voi sanoa mitään kovin varmaa. Jotakin perheestä kertovat kuitenkin arkiset nimet: perheen isällä ja äidillä on hyvin perinteiset, tavanomaiset ja suurta suosiota saaneet nimet. Äidin nimi *Hanna* on vanha suomalainen suosikkinimi. *Hanna* esiintyy jo Raamatussa ja vanhassa kaunokirjallisuudessa: Raamatun heprealaisen *Hannan*, Runebergin *Hannan* ja Minna Canthin samannimisen novellin myötä nimestä tuli tunnettu. Nimen suosio on vaihdellut: vuosina 1890–1910 *Hanna* kuului suosikkinimiin, kun taas vuonna 1975 se ei ollut 50 suosituimman nimen joukossa. (Vilkuna 1990: 70). Kaikkiaan Suomessa on 1900-luvun aikana *Hanna*-nimen saanut yhteensä noin 32 000 henkilöä (Nimipalvelu).

Matti puolestaan on jo varhain muodostunut suomalainen lyhentymä *Mattiaksesta* ja *Matteuksesta* (Lempiäinen 1997: 406–407), joilla oli pyhimyskalenterissa omat esikuvansa, evankelista *Matteus* (Syys-Matti 21.9.) ja apostoli *Mattias* (Talvi-Matti 24.2.). Suomalaiset ovat mieltyneet nimeen pystyvästi. Nimen suosiota kuvastaa esimerkiksi se, että *Matti* on yleisin paikannimissämme esiintyvä etunimi ja että nimi on noussut poikkeuksellisen suosituksi monia kertoja. (Kiviniemi 1982: 73). 1900-luvun aikana *Matiksi* nimettiin noin 127 000 henkilöä (Nimipalvelu).

Hanna ja *Matti* ovat toimiva yhdistelmä *Kattilakoskien* perheen vanhempien nimiksi, sillä nimet muodostavat tasapainoisen parin: kumpikin nimi kuulostaa yhtä neutraalilta eikä herätä erityisiä sivumielteitä. Nopolat korostavat nimien pituuksien vaikuttaneen valintoihin: lyhyet etunimet *Hanna* ja *Matti* sopivat hyvin pitkään sukunimeen *Kattilakoski* (Nopolat 2010). Hillityt nimet eivät välttämättä kuvasta Hannaa ja Mattia parhaalla mahdollisella tavalla, sillä hahmoina he ovat persoonallisempia kuin heidän tavanomaiset etunimensä ehkä antavat ymmärtää. *Kattilakosken* perheen vanhemmille on kuitenkin tarkoituksella annettu

erityisen neutraalit nimet. Sinikka Nopola ehdotti alun perin vanhempien nimiksi *Vilppua* ja *Mielikkiä*, sillä hänen käsityksensä mukaan lastenkirjan pitäisi olla hauska nimiä myöten, mutta Tiina Nopola halusi antaa vanhemmille neutraalimmat nimet. (Nopola 2004: 349.) Nopolat ovat tyytyväisiä valintaansa: nimet ovat ajattomat ja niissä tuntuu olevan lievää komiikkaa. Toisaalta *Vilppu* ja *Mielikki* olisivat olleet Nopoloiden mukaan ”kreisimmät” nimet. (Nopolat 2010.)

Vilppu- ja *Mielikki*-nimet kieltämättä olisivat olleet ainakin harvinaisemmat kuin *Hanna* ja *Matti*: nimillä on ollut Suomessa melko vähän nimenkantajia. *Vilppu* on miehen nimi, mutta naisen nimenä yleisempää *Mielikki*-nimeä on annettu jonkin verran myös miesten nimeksi. (Nimipalvelu.)

6.4.2. Ikä

HeVi-kirjoissa esiintyvien henkilöiden iästä voi esittää arveluja pelkästään heidän etunimiensä perusteella, jos tarkastelee nimien suosionhuippuja.

Monet aineistossa esiintyvistä etunimistä ovat olleet suosituimmillaan noin vuosina 1900–1950. Suosion huipulla tarkoitetaan viisivuotisjaksoja, joiden aikana nimi on valittu lapselle vähintään kaksi kertaa useammin kuin keskimäärin 1900-luvulla (Kiviniemi 2006: 313). Laskelmieni mukaan aineistoni 63 etunimestä (luvussa eivät ole mukana epäviralliset lisänimet, eläinten nimet tai muut nimet), joihin on huomioitu myös sellaiset etunimet, jotka esiintyvät sukunimen kanssa, 27 on ollut suosituimmillaan 1900-luvun ensimmäisellä puolivuosisadalla. Suurin osa tällaisista nimistä on miesten nimiä, yhteensä 17: *Aappo*, *Aatami*, *Adam*, *Anselmi*, *Artturi*, *Eenokki*, *Helmer*, *Kalle*, *Kustaa*, *Nestor*, *Nestori*, *Onni*, *Olavi*, *Rudolf*, *Taisto*, *Terho* ja *Torsti*. Loput kymmenen ovat naisten nimiä: *Aune*, *Ester*, *Helga*, *Kyllikki*, *Lyyli*, *Maija*, *Siviä*, *Signe*, *Valma* ja *Vappu*. (Kiviniemi 2006: 314–354; Nimipalvelu.)

Suurin osa henkilöistä, jotka on nimetty 1900–50-luvuilla suosionsa huipuilla olleilla nimillä, ovatkin nimensä mukaisesti usein iäkkäitä tai keski-ikäisiä. Osa tällaisista henkilöistä on Alibullenin neitien vanhoja tuttuja tai sukulaisia, kuten *Nestor Alibullen*, *Olavi Rusanen*, *Taisto Puttonen* ja *Torsti Tattari*. *Kalle Järvinen* ja *Onni Kuula* taas esiintyvät Kattilakosken vaarin muistelmassa, joten oletettavasti kyseiset henkilöt ovat jo iäkkäämpiä. Matti Kattilakoski puolestaan muistelee omia opettajiaan *Ester Ylä-Piippolaa*, *Aune Käköstä* ja

Siviä Mäkipeltoa, jotka myös lienevät vanhempaa ikäpolvea. Myös *Rillirouskun Valma-täti* on ilmeisesti iäkäs, samoin Isonavan kummitäti *Signe*, vanhainkotiin muuttaneesta *Lyyli Koikkalaisesta* tai toisessa yhteydessä mainitusta *Lyyli-mummista* puhumattakaan. *Helga Alibullen* lienee myös jo iäkkäämpi henkilö; hän esimerkiksi kertoo muistelee saaneensa nuoruudessaan kortin italialaiselta Luigilta kolmekymmentä vuotta sitten (tarkemmin luvussa 3.3.1).

Monesti iäkkäät henkilöt esiintyvät sellaisessa kontekstissa, joka tukee arveluja henkilöiden iästä. Tällainen konteksti on esimerkiksi lehti-ilmoitus, jossa *Kyllikki* ja *Helmer Lehtimäki* onnittelevat *Eenokki*-vaaria merkkipäivän johdosta:

- Täällä on nyt se naapurin Eenokki! Kasimir huusi.
 - Mitä se sanoi? Hanna kysyi.
 - Mummi on hakenut lehdestä Eenokin nimeä, Kasimir sanoi.
- Sitten hän luki:
- ”Kultaiseen ikään ehtinyttä Eenokki-vaaria onnittelevat Kyllikki ja Helmer Lehtimäki perheineen.”
- (HeViRu 2001: 25–26.)

Hanna ja *Matti* sopivat hyvin *Kattilakosken* perheen vanhempien nimiksi: oletettavasti *Hanna* ja *Matti* ovat suunnilleen 25–40-vuotiaita aikuisia, joilla olisi voinut olla kyseiset nimet ensimmäisen HeVi-kirjan ilmestymisvuonna 1989. *Matti*-nimi on ollut suosituimmillaan vuosina 1940–59 ja *Hanna*-nimeä on annettu melko paljon vuosikymmenestä riippumatta (Nimipalvelu).

Jotkut kirjasarjan nimet kuvaavat hyvin myös kantajiensa nuoruutta. *Heinähattu*, *Vilttitossu ja iso Elsa* -kirjassa (1997) esimerkiksi mainitaan koulunsa aloittaneen Vilttitossun luokkatoverit *Janne*, *Kaisa*, *Ville*, *Valtteri* ja *Samuli*, jotka sopivat suhteellisen hyvin tuon ajan lasten nimiksi. *Janne* on ollut suosituimmillaan vuosina 1965–1994, *Kaisa* 1980–1984, *Ville* 1975–1999, *Valtteri* 1985–99 ja *Samuli* 1975–99. (Kiviniemi 2006: 320–341.) Poikkeuksen Vilttitossun ikätovereiden nimissä tekevät *Anselmi* ja *Risto*, joiden suurin suosio ajoittuu 1900–50-luvuille (Nimipalvelu).

6.5. Deskriptiivinen funktio

Joillakin aineiston nimistä on deskriptiivinen funktio. Tällä tarkoitetaan, että nimi kuvailee henkilöä, paikkaa tai muuta tarkoitetta ja antaa siten lisäinformaatiota kyseisestä tarkoitteesta (Ainiala ym. 2008: 339). Päähahmojen nimistä deskriptiivisiä ovat ainakin *Heinähattu*, *Vilttitossu*, *Isonapa* ja *Rillirousku*; nimet välittävät jotakin tietoa kantajansa ulkoisesta olemuksesta.

Heinähattu-nimi on semanttisesti läpinäkyvä: nimensä mukaisesti *Heinähatulla* on hattu, jota hän tahtoo pitää päässään aina:

Sitten hän otti hattunsa tuolilta ja katsoi peilistä, että lieri oli suorassa. Hän uskoi olevansa kauniimpi hattu päässään kuin ilman eikä sen tähden luopunut siitä koskaan. (HeVi 1989: 9.)

Vilttitossu-sana voi olla *huopatossu*-sanana leikillinen vastine (Kielitoimiston sanakirja s.v. *vilttitossu*). *Vilttitossu* käyttääkin jatkuvasti töppösiä, jotka ovat todennäköisesti jostakin lämpimästä materiaalista, esimerkiksi villasta tai huovasta, valmistetut, sillä hänen jalkansa palelevat. Nimi on siis hyvin deskriptiivinen:

- Eikö siellä ollut ahdasta? kysyi Heinähattu korjatessaan leluja ja Vilttitossun vaatteita lattialta.
- Ei. Siellä oli kodikasta. Vähän niin kuin teltassa. Eikä yhtään tylsää, Vilttitossu sanoi ja haeskeli töppösiään. Hän piti niitä aina jalassa, sillä hänen varpaansa palelivat, oli kesä tai talvi. (HeVi 1989: 7.)

Sinikka Nopola (2010) kuvailee *Heinähattu*- ja *Vilttitossu*-nimien luovan henkilöitä. *Heinähattu* on hitaampi kuin *Vilttitossu*. Tämä johtuu siitä, että *Heinähattu* on ikään kuin *kaurahatun* eli *maalaisen* synonyymi ja maalaiset ovat hitaita suomalaisessa mytologiassa. *Vilttitossussa* taas on pieni viittaus Peppi Pitkätossuun, mitä kirjailijat eivät aluksi huomanneet lainkaan: *Vilttitossu* on peppimäinen, villimpi hahmo. (Nopola 2010.)

Koskinen (2008) on kritisoinut HeVi-kirjojen päähenkilöiden nimien semanttista läpinäkyvyyttä. Hänen mukaansa nimet tuntuvat antavat lukijalle deskriptiivisyydellään selkeitä vihjeitä, mutta johtavat myös harhaan. Koskinen kirjoittaa:

On ristiriitaista, että Vilttitossun varpaat kuvataan palelevina, koska hän vaikuttaa pieneltä ja pippuriselältä tytöltä, jonka voisi kuvitella kuumaverisemmäksi. Lisäksi

varpaiden palelu läpi vuoden ei tunnu lapsuuteen liittyvältä seikalta, ainakaan se, että Vilttitossun kaltainen hahmo siitä puhuisi.

– –

Heinähattu-sanan tarkastelussa syntyy Vilttitossu-nimen kaltainen ristiriita. Hajamielinen, ajatuksissaan viihtyvä tai yksinkertainen ihminen voisi saada lempinimen heinähattu; sellainen, jonka mieli lepää maaseudulla ja jonka hiuksien seasta voi löytyä vaikka heinää heinäkasassa lepäilyn jäljiltä. Heinähattu viihtyy ajatuksissaan mutta hän ei ole huolittelemattoman oloinen eikä taipuvainen laiskotteluun.

(Koskinen 2008: 47–48.)

Koskisen argumenteissa on kieltämättä perää: *Heinähattu-* ja *Vilttitossu-*nimet eivät kuitenkaan liene niin kuvailevia kuin äkkiseltään uskoisi. Kuten Koskinen havaitsee (2008: 48), *heinähattu*-sana voi viitata halventavasti maalaiseen (Kielitoimiston sanakirja s.v. *heinähattu*). *Heinähattua* ei kuitenkaan kuvata erityisen maalaisena, ainakaan halventavassa mielessä, vaikka kirjasarjan tapahtumat sijoittuvatkin maaseudulle.

Vilttitossu puolestaan kuvataan itsepäisenä ja rohkeana lapsena, mutta jotkut nimeen liittyvät assosiaatiot vievät ajatukset täysin toisaalle. Nimi muistuttaa äänteellisesti *vilttiketju*-sanaa, jolla tarkoitetaan urheilussa jääkiekkjoukkueen varamiehistöä. Voidaan myös kuvainnollisesti todeta, että joku joutuu *vilttiketjuun* eli syrjään, sivummalle. (Kielitoimiston sanakirja s.v. *vilttiketju*.) Myös *vilttitossu*-sanankin jälkiosa *tossu* voi herättää negatiivisia mielikuvia. Voidaan esimerkiksi sanoa, että joku on *tossun alla* eli jonkun määräysvallassa tai määrällävissä. Sana *huopatossu* puolestaan voi kuvainnollisesti tarkoittaa pehmeäluonteista tai saamatonta ihmistä. (Kielitoimiston sanakirja s.v. *tossu*.) Huopatossu ja vilttitossu ovat vieläpä osittaisia synonyymeja (Kielitoimiston sanakirja s.v. *vilttitossu*).

Vilttitossu on kuitenkin kaikkea muuta kuin syrjään vetäytyvä, toisen määräysvallassa oleva tai pehmeäluonteinen lapsi. Hanna mm. kuvailee Vilttitossun olevan *itsepäinen* ja *pääkkö* lapsi.

– Eihän Vilttitossu ole koskaan hametta päällensä pannu. Niitä samoja housujahan se aina käyttää. Olisin minä sille monet kerrat ommellut vaikka rimpsuhameen, mutta kun se on niin pääkkö! Niin pääkköä lasta saa hakea!

(HeVi 1989: 42.)

Pääkkö-sanaa ei mainita sanakirjoissa (Kielitoimiston sanakirja; Jarva–Nurmi 2007; Paunonen 2004). Käsittääkseni kyseessä on hieman vanhahtava deskriptiivinen puhekielen sana, jolla tarkoitetaan itsepäistä tai hieman hullua ihmistä. Vilttitossu on myös vilkas ja toisinaan hieman epärehellinen. Vilttitossu muun muassa pinnaa koulusta, mitä pehmeäluonteinen lapsi ei kyllä uskaltaisi tehdä:

Käveltyään jonkin matkaa Vilttitossu katsoi taakseen: enää ikkunassa ei näkynyt ketään. Koulu pilkotti puiden takaa. Pihalta kuului lasten melua. Välitunti, Vilttitossu ajatteli. Sitten hän käänsi koululle selkensä ja lähti kahlaamaan lumihangessa kylän keskustaan. (HeViRo 1995: 11.)

Nimet Heinähattu ja Vilttitossu ovat uniikkeja, erityisistä tekstiyhteyksistä poimittuja. Kumpikin nimi on mainittu alkuperäisessä kontekstissaan halventavassa mielessä. *Vilttitossu*-nimen Nopolat löysivät isänsä amerikansuomalaisen ystävän kirjeestä, jossa ystävä kirjoittaa suunnilleen näin: ”Toivottavasti saatte vielä kauan elää vapaina siellä ihanalla kesämökkitontillanne. Toivon, että venäläinen, hapankaalilta haiseva vilttitossu ei valtaa koskaan sinivalkoista kotimaataamme.” *Vilttitossun* pariaksi sopivan sisaren nimen he löysivät Jyrki Lehtolan ja Markku Eskelisen pamfletista *Sianhoito-opas*, jossa erästä professoria oli kutsuttu ”neljän tuulen heinähatuksi”. (Nopola 2004: 349.) Teoksessa käytetään *heinähattu*-sanaa muutenkin halventavassa merkityksessä:

Kirjallisuuden tutkijat ovat olkiaivoisia heinähattuja (ilman neulaa), jotka opettavat kirjallisuutta erilaisissa instituutioissa yliopistoista ”my last chance” – pekkasakatemioiden. Jos jostakin perverssistä syystä (jokainen instituutio tarvitsee muutaman hyödyttömän yksikön säilyttääkseen omakuvansa) näitä heinähattuja ei olisi sisällytetty nyky-yhteiskuntaan ja nyky-yliopistoon, voisimmeko vain arvuutella, toimisivatko kirjallisuudentutkijamme mielisairaaloiden turvallisuushenkilökuntana vai partioliikkeen johtajina. (Eskelinen – Lehtola 1987: 84.)

Poliisien nimet *Isonapa* ja *Rillirousku* ovat deskriptiivisiä, poliisien ulkonäköön ja luonteenpiirteisiin perustuvia nimityksiä. Kohdatessaan poliisit ensimmäistä kertaa *Heinähattu* ja *Vilttitossu* kiinnittävät heti huomiota konstaapeliin ulkonäköön: Rillirouskun pituuteen ja silmälasihin ja Isonavan pyöreyyteen. Näiden ominaisuuksien perusteella tytöt haukkuvat poliiseja pejoratiivisilla appellatiiveilla *isonapa* ja *rillirousku*, jotka myöhemmin ovat vakiintuneet poliisien kutsumanimiksi (nimien käytöstä luvussa 5.2).

Autosta nousi pitkä, silmälasipäinen poliisiviranomainen, ja toinen lyhyt, isomahainen.
 – Mitäs täällä tapahtuu? silmälasipäinen kysyi.
 – Täällä odotetaan kyytiä, sanoi Vilttitossu.
 Silmälasipäinen tuli ihan lähelle:
 – Ettekö te tiedä, etteivät noin pienet saa pyrkiä kyytiin?
 Vilttitossu sanoi kovalla äänellä:
 – Onko tässä joku senttiraja? Montako senttiä täytyy olla, että voi pyrkiä kyytiin?
 Heinähattu tönäisi Vilttitossua.

- Eipäs olla nokkavia, isomahainen poliisi sanoi.
 - Lähdetäänpäs nyt kotiin isän ja äidin luo, kehotti silmälasipäinen. – Ei meillä ole aikaa tässä pikkuväen kanssa jaaritella.
- Poliisit menivät autoonsa ja nähdessään Heinähatun ja Vilttitossun kääntyvän kotiin päin he huristivat pois. Vilttitossu hyppi ja kiljui kohti autoa:
- Itse olette pikkuväkeä! Senkin rillirousku!
 - Ja isonapa! Heinähattu innostui.
- (HeVi 1989: 20–21.)

Koskinen (2008) tiivistää myös *Isonavan* ja *Rillirouskun* olemuksen osuvasti. *Isonapa* on Koskisen mukaan laiska herkkusuu ja *Rillirousku* ärähtelevä ja epälooginen konstaapeli:

Heinähattu ja Vilttitossu -sarjassa Isonapa on kömpelö ja hidasvetoinen kyläpoliisi, jota kiinnostavat ennen kaikkea Alibullenin Halise-neiti ja hänen leipomansa maukkaat kakut. Rillirousku taas on äreä virkaintoilija, jonka päättelykyky ei johda yhtään Isonapaa parempiin tuloksiin, mutta joka kuitenkin uskoo olevansa mies paikallaan. (Koskinen 2008: 37.)

Vaikutelmaa konstaapelien ulkonäöstä tuetaan myös nimityksillä *Herra Tynnyri* ja *Herra Vesitorni* (HeVi 1989: 27). *Herra Tynnyrillä* oletettavasti tarkoitetaan *Isonapaa* ja *Herra Vesitornilla* *Rillirouskua*. *Tynnyri* viittaa Isonavan tukevaan olemukseen, *Vesitorni* Rillirouskun pituuteen.

Samoin kirjojen kuvitus vahvistaa käsitystä Isonavasta ja Rillirouskusta. Eräessä kuvituksessa Rillirousku esimerkiksi näyttää erittäin suurikokoiselta koppalakkeineen, pitkine nenineen ja silmälasineen. Isonapa puolestaan on kuvattu Rillirouskun taakse pyylevänä, lyhytjalkaisena ja suurimahaisena. (HeVi 1989: 21.) Rillirousku analysoi omaa olemustaan seuraavasti:

Rillirousku meni peilin eteen. Hän otti koppalakin päästään ja haroi hiuksiaan. Silmät ovat tummat, kulmakarvat tuuheat ja nenä melko komea. Ryhti on suora, kun vedän vatsani sisään. Loppujen lopuksi, jos joku sulhanen pitää valita, en ole hullumpi ehdokas. (HeViTa 2003: 30.)

Isonapa- ja *Rillirousku*-nimien syntyhistoria liittyy päiväkotiin, jossa Tiina Nopola työskenteli pitkään ennen kirjailijauraansa. Molemmat nimet ovat alunperin lasten tokaisemia. Ne ovat olleet alunperin kuvailevia appellatiiveja, eivät nimiä. *Rillirousku*-sana tuli esiin, kun Tiina käytti päiväkodissa silmälasia. Kerran joku päiväkodin lapsista huusi Tiinalle: ”*senkin*

rillirousku”. Ilmaus lienee jonkin verran käytössä, sillä se mainitaan myös slangisanakirjassa merkityksessä ’silmälaseja käyttävä ihminen’ (Paunonen 2000 s.v. *rillirousku*).

Rillirousku-sana muistui Tiinalle mieleen, kun Nopolat keksivät poliiseille nimiä. *Isonapa*-nimi sai alkunsa, kun Nopoloiden äiti oli tervehtimässä Tiinaa työpaikallaan. Nopoloiden äiti ei ole isokokoinen ihminen, mutta ilmeisesti hän näytti lasten mielestä isolta ja lapset kutsuivat häntä *isonavaksi*. (Nopolat 2010.)

Deskriptiivisiä ovat myös rikollisten nimet *Sorkkarauta-Salonen*, *Tiirikka-Taina* ja *Kassaholvi-Helvi*. Näissä vanhoja köllinimiä muistuttavissa nimissä kuvaillaan rikollisten ammatteja (katso lukua 4.2.4).

6.6. Assosiativinen funktio

Assosiativinen funktio toteutuu, kun nimeen liitetään tarkoituksellisia, teoksen sisältöä tukevia assosiaatioita reaali maailmassa olemassa oleviin tai fiktiivisiin henkilöihin, paikkoihin tai asioihin (Ainiala ym. 2008: 339). Assosiaatiolla tarkoitetaan mielle yhtymää (Nurmi ym. 2004 s.v. *assosiaatio*).

On väistämättä subjektiiivista, millaisia assosiaatioita tietyt nimet kenessäkin herättävät. Nähdäkseni monilla aineiston nimillä on assosiativinen funktio, mutta kyseessä on toki vain oma mielipiteeni. Tukeudunkin analyysissäni osittain konnotaatioihin, joilla tarkoitetaan sanan sisältöä täydentävää vivahdetta tai sivumerkitystä, joka voi vaihdella yksilöittäin tai puhujaryhmittäin (Nurmi ym. 2004 s.v. *konnotaatio*).

Isonavan ja *Rillirouskun* nimet sisältävät assosiativisen funktion. *Isonapa*-nimi paitsi suoraan kuvailee tarkoitettua myös assosioituu isoon ja lihavaan henkilöön; *Isonapa* on äänteellisesti melkein kuin adjektiivi *isomahainen*. *Rillirousku* taas tulee äänteellisesti lähelle *rillipäättä*, jolla tarkoitetaan silmälasipäistä henkilöä (Jarva–Nurmi 2009 s.v. *rillipää*). Yhdyssanan jälkiosa *rousku* ei varsinaisesti assosioitu muuhun kuin sieneen.

Isonapa- ja *Rillirousku*-nimien assosiaatioita voi analysoida jonkin verran äännesymboliikan kautta. Kirjallisuudessa esiintyvien nimien äänneet voivat liittyä hahmojen visuaalisiin piirteisiin: *o*-kirjain liitetään esimerkiksi pyöreään ja lihavaan ja *i* pitkään ja laihaan (Hamon 1977: 147–150, teoksessa Rimmon-Kenan 1983: 88; Itkonen 1966: 348). Äännesymboliikka tukee assosiaatioita *Rillirouskusta* ja *Isonavasta*: pitkän ja laihaan konstaapeli *Rillirouskun* nimi sisältää kaksi *i*:tä, pyöreän ja lihavan konstaapeli *Isonavan* nimi yhden *o*:n. Molemmissa nimissä toki on sekä *i* että *o*, joten teoria ei ole aukoton. Sanapainon

tarkastelu tukee nimien äännesymboliikkaa jonkin verran. Suomessahan pääpaino on aina ensimmäisellä tavulla (Wiik 1998: 108), joten *Rillirousku*-nimessä pääpainollinen tavu on *i*:n sisältävä *Ril*. *Iso*-appellatiivi *Isonapa*-nimen alussa puolestaan tukee mielikuvaa konstaapelin suuresta koosta.

Nimellä *Alibullen* on assosiatiivinen funktio. Nimestä tulee mieleen ruotsin kielen sana *bulle*, mikä tarkoittaa *pullaa* (Köykkä ym. 2005 s.v. *bulle*). Neidit leipovatkin paljon ja tarjoilevat leipomuksiaan mielellään esimerkiksi konstaapeleille. Kirjassa myös todetaan, että *Alibullen*-sukunimi liittyy osittain pulliin; *Helga* ja *Halise* kertovat sukunimensä taustaksi, että heidän isänsä nimi oli *Ali* ja hän piti paljon pullista – siitä sukunimi *Alibullen*:

- Miksi teillä on niin kummallinen sukunimi? Heinähattu kysyi.
- Meidän isän nimi oli *Ali*, ja hän tykkäsi paljon pullista. Siitä tuli sitten *Alibullen*, *Helga* sanoi.
(HeVi 1989: 17.)

Alibullenin neitien kertomus heidän sukunimensä taustasta ei ole aivan relevantti, jos oikein tarkasti tulkitaan. Toisaalla neidit kertovat isoisästään *Nestor Alibullenista* eli *Antikvaarista*. Hän ilmeisesti oli *Alibullenin* neitien isän isä, jolla oli jo käytössä *Alibullen*-sukunimi.

Alibullen-sukunimi on täysin seipitetty tarinaa varten. *Nopolat* kertovat, että alunperin he suunnittelivat *Alibullenin* neitien olevan tataareja, mutta käytännössä näin ei kuitenkaan ole: neideissä ei ole juuri vihjeitä tataarikulttuurista. Tataarivaikutteiden taustalla oli tataarisuku *Nasibullen*, jonka *Nopolat* olivat tunteneet pitkän aikaa – *Nasibullen*-nimen pohjalta he loivat rakenteeltaan läheisen sukunimen *Alibullen*. Samaan aikaan, kun *Nopolat* kirjoittivat ensimmäistä kirjaansa *Tiina* myös tutustui tataaripoikaan. Myöhemmin he ovat pohtineet, oliko viisasta antaa neitien sukunimeksi *Alibullen*, kun nimessä on viittaus tataareihin. Myös *Halise* on tataarinimi, joten sekaannuksen vaara on suuri. (*Nopolat* 2010.)

Alibullenin neitien esikuvana ovat ilmeisesti olleet *Nopoloiden* iloiset, nauravaiset ja herkuttelevat sukulaistädit (*Heikkilä-Halttunen* 2004: 342.) Molempien tätien etunimi alkoi *a*:lla. Heidän postilaatikossaan luki sukunimi ja sen edessä oli vain yksi *a* – tädeillä oli siis ikään kuin yhdentynyt persoona. Yhtäläisyys näkyy myös *Helgan* ja *Halisen* elämässä: molempien nimet alkavat *h*:lla ja heidän postilaatikossaan lukee samaan tapaan *H. Alibullen*. (*Nopolat* 2010.)

Alibullenin neidit kuvataan kirjasarjan ensimmäisestä osasta alkaen hassuina vanhoina neiteinä. Neidit asuvat vaaleanpunaisessa talossa, jossa on televisio ja paljon herkkuja. *Hannan* ja *Matin* mielestä neidit ovat vanhoja ”hupakkoja” (*HeVi* 1989: 11). Pro gradu -

työssään HeVi-kirjojen henkilökuvausta analysoinut Koskinen kiteyttää Alibullenin neitien olevan leipomisvimmaisista romantikkoja, joita määrittävät elämästä nauttiminen ja ennakkoluulottomuus. Neidit ovat piittaamattomia muiden hahmojen mielipiteistä. (Koskinen 2008: 37.)

Neitien etunimet, *Helga* ja *Halise*, kuvaavat hyvin heidän luonteitaan. *Helga*-nimi assosioituu onomatopoeettisiin verbeihin *helkkyä*, *helistä*, *helskyä*, joilla on positiivinen kaiku: esimerkiksi kulkusten voidaan sanoa *helkkyvän* ja naurua voidaan kuvailla *helkkyväksi* tai *heliseväksi* (Kielitoimiston sanakirja s.v. *helistä*, *helkkyä*, *helskyä*). Virossa *Helga*-nimi käsitetään omakieliseksi, *heliseväksi* tytönimeksi. Nimen kerrotaan sisältävän myös muinaisskandinaavisen sanan *helga* 'pyhä, varottava', joka on sama kuin muinaissaksan *hails* 'terve, onnellinen'. Islantilaisessa saagassa *Helga* puolestaan oli Pohjolan viehkein nainen. (Vilkuna 1990: 72–73). Samoin *Helga Alibullen* on viehättävä, iloinen ja itsenäinen nainen, joka on enemmän jalat maassa -tyyppiä kuin romanttinen Halise-siskonsa. Myös konstaapeli Isonapa havaitsee tämän tarkastellessaan *Helga Alibullenin* reipasta olemusta:

Isonapa näytti miettivältä. Mitähän Vilttitossulla on mielessä, kun hän keksi sellaisen tarinan, Isonapa pohti. Helga Alibullen ei siis olekaan ihastuksesta sekaisin vaan haluaa kissanpojan. Ehkä minä kuvittelin koko asian. Kun nyt katson Helga Alibullenin topakkaa olemusta, ymmärrän, etteivät rakkausasiat ole hänen elämässään päällimmäisiä. Halise on toisenlainen, katsoo aina ystävällisesti ja tarjoilee lämpimäisiä.
(HeViTa 2003: 32.)

Halise-nimi sopii hyvin lempeälle ja ystävälliselle *Haliselle*, sillä nimi voi assosioitua esimerkiksi *halaukseen* tai *halia*-verbiin, lastenkieliseen *halata*-verbin vastineeseen. Nimestä voi tulla myös mieleen *halinalle* 'halattava leluharu'. (Kielitoimiston sanakirja s.v. *halia*, *halinalle*.) *Halise* on *Alibullenin* neideistä romanttisempi osapuoli, ja hän halailisi mielellään konstaapeli Isonapaa, jonka kanssa haluaisi mennä naimisiin. *Halise* ja Isonapa myös tapailevat toisiaan.

Laskeva aurinko paistoi vanhaan maitolaituriin, johon nojasi kaksi polkupyörää.
Laiturilla istui kaksi hahmoa aivan lähellä toisiaan. Molemmat lipoivat jäätelötötteröä.
– Halise Alibullen ja Isonapa! Vilttitossu supisi.
– Yäk, romantiikkaa, sanoi Torsti.
(HeViRo 1995: 108–109.)

Nimistöntutkimuskirjallisuudessa *Halise*-nimen alkuperää ei tunneta. Nopoloiden mukaan nimi on alunperin tataarinimi (Nopolat 2010). Nimi lienee kuitenkin levinyt myös muihin kulttuureihin. Nimi ei siis ole seipitetty, vaikkakin erittäin harvinainen; *Halise* on annettu Suomessa nimeksi vain viidelle naiselle. Kolme nimistä on annettu jo ennen HeVi-kirjojen ilmestymistä vuosina 1900–1979 ja kaksi vuosina 1980–1999. (Nimipalvelu.) Kirjojen ilmestyminen ei siis ainakaan ole vauhdittanut nimen suosiota. Nopolat kertovat keksineensä *Halise*-nimen kuolinilmoituksesta (Nopolat 2010).

Myös Alibullenin neitien sukulaisilla on nimiä, jotka herättävät mielleyhtymiä. Neitien isoisistä vanhin, *Nestor Alibullen*, jota kutsutaan tuttavallisemmin *Antikvaariksi*, tuo mieleen appellatiivin *nestori*, joka merkitsee ’alansa tai jonkun ryhmän vanhinta’. *Nestor* on alkuaan kreikkalainen nimi ja tarkoittaa ’kotiin palannutta’. Vertauskuvallisesti *Nestor* on kunniavanhus esimerkiksi tieteen, taiteen tai jonkun muun ammattikunnan piirissä. (Vilkuna 1990: 128.) *Nestor Alibullen*, toisin sanoen *Antikvaari*, esitetään maailmaa nähneenä miehenä, joka oli ensimmäinen suomalainen siirtolainen Australiassa. (Tarkemmin sivulla 26.)

Nimet *Antikvaari*, *Fanfaari* ja *Samovaari* ovat tarkkaan valitut. Vanhuuteen viittaavan *vaari/faari*-loppuisuuden lisäksi *Antikvaari*- ja *Fanfaari*-nimille on yhteistä viittaus Nopoloiden sukulaisiin. Nopoloiden isä kutsui itseään mielellään *Antikvaariksi*, sillä hän mielsi itsensä jotenkin antiikkiseksi ja harrasti muutenkin verbaalisia sanaleikkejä. Isän veli taas puhutteli itseään *Fanfaariksi*. Nopolat kertovat, että nimi on kaksimerkityksinen, sillä *fan* tarkoittaa ruotsiksi *pahaa henkeä, perkelettä*. (Nopolat 2010.) *Samovaari* taas on Nopoloiden itse keksimä – *Samovaari* loppusointuineen sopii nimiketjuun. (Nopolat 2010.) *Samovaari* tarkoittaa aikanaan hiilillä, nykyään sähköllä lämmitettävää messinkistä tai kuparista venäläistä teenkeitintä (Kielitoimiston sanakirja s.v. *samovaari*). *Samovaari* soveltuu hyvin vanhan miehen nimeksi, sillä kyseessä on vanhan kansan laite, joka lienee korvattu jossain määrin nykyaikaisilla vedenkeittimillä.

6.7. Humoristinen funktio

Useilla aineiston nimillä on humoristinen funktio. Tällä tarkoitetaan, että lukijaa viihdytetään ja hauskuutetaan nimiin liittyvän kielellisen leikkittelyn avulla (Ainiala ym. 2008: 398). On toki subjektiivista, mikä nimi kuulostaa kenenkin mielestä hauskalta. Yhtä saattavat

hauskuuttaa vanhat nimet, toista pejoratiivisia vivahteita sisältävät nimet, kolmatta kummalliset nimiyhdistelmät.

Nopoloiden päämääränä on ollut tehdä HeVi-kirjojen nimistöistä koomista. He eivät kuitenkaan ole tietoisesti analysoineet nimien komiikkaa: komiikka on alitajuista. (Nopolat 2010.) Monet aineiston sukunimet ovatkin kovin koomisia; useat sukunimet on uskoakseni valittu sillä perusteella, että ne sisältävät peräkkäin äänneyhdistelmiä, jotka luovat hauskan vaikutelman tai muistuttavat joitakin kielessä käytössä olevia, mahdollisesti affektiivisesti värittyneitä, usein deskriptiivisiä sanoja.

Suuri osa välittää halventavia tai hullunkurisia mielikuvia – niiden äänneasuun tai merkitysisältöön saattaa esimerkiksi liittyä pejoratiivisia tai koomisia vivahteita. Nämä vivahteet ovat todennäköisesti täysin harkittuja ja niillä tavoitellaan lukijoiden hauskuuttamista. Humoristisen funktion sisältäviä sukunimiä ovat nähdäkseni esimerkiksi ainakin seuraavat sukunimet: *Alibullen*, *Hikkanen*, *Hukka*, *Hurskainen*, *Kakkinen*, *Kattilakoski*, *Keikkula*, *Kokkarinen*, *Kokkinen*, *Kurppa*, *Kääpämäki*, *Käkönen*, *Limppu*, *Lötjönen*, *Mykkänen*, *Mäkäräinen*, *Niukkanen*, *Papunen*, *Paukkunen*, *Piipari*, *Pippuri*, *Prokkinen*, *Pullainen*, *Pöllänen*, *Pöntinen*, *Tattari*.

Alibullen-sukunimellä on assosiativinen ja deskriptiivinen funktio, mutta epäilemättä nimen on ajateltu kuulostavan lapsilukijan korvissa myös hauskalta vierasperäisine konsonantteineen. Epäilen, että osittain samalla perusteella mukaan on valittu myös vierasperäisiä konsonantteja sisältävät *Edelpiltz*, *Grönberg*, *Gyllenbögel* ja *Rubens*, vaikka tämä ei ole ainoa nimeämisperuste. *Edelpiltz* sisältää myös toisenkin humoristisen piirteen: nimi on otettu kirjaan todennäköisesti saksalaisesta *Edelpilz*-juustomerkistä, joka sisältää sieniä. *Pilz*-sana tarkoittaa saksaksi 'sientä' (Klemmt ym. 2006 s.v. *pilz*). Samantyylinen nimeämisperuste on *Buda Pörkölt*-nimen taustalla, sillä *Pörkölt* tarkoittaa unkariksi 'lihamuhennosta' (Suomi–Unkari-sanakirja s.v. *pörkölt*).

Gyllenbögel-nimen valitsemista Nopolat perustelevat myös koomisuudella. Sukunimi oli heidän mielestään myös hieno ja mutta myös hauska. Nopoloita viehätti nimien lausuntatapa – suomalaisittain nimen jälkiosa lausutaan pitkänä *Gyllenböögel*. Nimessä on hieno ja jylhä alku *gyllen*, mutta *bögel* lopussa tekee nimestä hauskan. Sama jälkiosa *bögel* esiintyy myös *Risto Räppääjä ja polkupyörävaras* -elokuvassa, jossa mainitaan suomenruotsalainen aatelispoika *Robert Rosenbögel*, jonka kummisetä on *Bertil Rosenbögel*. *Bögel*-jälkiosa selvästi viehättää molempia kirjailijoita. (Nopolat 2010.)

Hikkanen on seipitetty nimi. Nimi assosioituu onomatopoeettiseen sanaan *hikka*, jolla tarkoitetaan 'nikotusta' (Kielitoimiston sanakirja s.v. *hikka*). *Hukka* puolestaan on käytössä

oleva sukunimi, joka kuuluu karjalaiseen, eläinaiheiseen sukunimistöön (Mikkonen–Paikkala 1988: 112). *Hukka*-sukunimessä onkin todennäköisesti tavoiteltu juuri mielikuvaa hukasta, suden murteellisesta vastineesta (Kielitoimiston sanakirja s.v. *hukka*). *Hurskainen* taas muistuttaa adjektiivia *hurskas*, joka tarkoittaa ’jumalallista, harrasta, oikeamielistä, puhdassydämistä’ (Kielitoimiston sanakirja s.v. *hurskas*).

Kakkinen vaikuttaa pejoratiivisia vivahteita sisältävältä nimeltä. *Kakkinen* on toki käytössä oleva sukunimi, joka on kehittynyt alunperin ihmisen ulkomuodon mukaan annetusta lisänimistä (Mikkonen–Paikkala 1988: 163). Viljo Nissilän mukaan *Kakki* on alkuaan lyhyelle, paksuvartaloiselle ihmiselle annettu liikanimi, joka tulee ruotsin *gagge*-sanasta, mikä tarkoittaa ’tynnyriä’ (Nissilä 1975: 230). *Kakkinen* muistuttaa myös lastenkielistä *kakkia*-verbiä (Kielitoimiston sanakirja s.v. *kakkia*).

Kattilakoski-sukunimelläkin on nähdäkseni humoristinen funktio, vaikka *Kattilakoski* onkin tavallinen suomalainen sukunimi: nimenkantajia on hieman alle 700 (Nimipalvelu). Jotain koomista sukunimessä on, sillä eräässä kohtauksessa paljastuu, että Hannakin on aluksi vältellyt paljastamasta sukunimeä. Hän on sanonut sukulaisilleen, että *Matin* sukunimi on *Tilakoski*.

- Kun esittelit minut sukulaisillesi, sanoit ”Tilakoski”, et kehdannut sanoa *Kattilakoski*.
 - Ei pidä paikkaansa! Hanna huudahti. – Jouduin juuri nielaisemaan suussani olleen korintin, joka oli äitisi leipomassa pikkuleivässä. Se ei mennyt millään kurkusta alas. Äitisi oli käyttänyt vanhoja korintteja, kivistä. Nuuka ihminen.
 - Mutta kun serkkusi sanoi ”siis *Matti Tilakoski*”, et korjannut häntä.
- (HeViLi 1999: 42.)

Suomessa on kymmeniä *Kattilakoski*-nimisiä koskia. Kosket ovat pieniä, ja niissä on kattilan muotoinen kivi, pyörre keskellä, kosken alla pyöreä suvanto tai vesi on muovannut kattilan muotoisen syvennyksen. Sukunimenä *Kattilakoski* on pohjalainen. (Mikkonen–Paikkala 1988: 183). Nimeä on tehnyt Nopoloiden ohella kuuluisaksi myös hiihtäjä *Teemu Kattilakoski*.

Nimenvallinnassa on todennäköisesti ajateltu lapsia, joiden mielissä *Kattilakoski* saattaa kuulostaa hauskalta. Nimiyhdistelmä *Matti Kattilakoski* on myös varmasti harkittu, sillä *Matti* ja *Katti* peräkkäin hauskuuttavat. Nimet peräkkäin saattavat tuoda mieleen esimerkiksi sarjakuvahahmon ja kissan nimen *Katti-Matti* (Ainiala ym. 2008: 268). Nopoloiden mukaan *Kattilakoski*-nimi kuulosti ”kivalta” ja sopi hyvin yhteen lyhyiden *Hanna*- ja *Matti*-nimien kanssa (Nopola 2010).

Kakkisesta vain yhdellä vokaalilla eroava *Kokkinen* on peräisin ruotsalaisesta ammatinnimityksestä *cock* 'kokki' (Köykkä ym. s.v. *cock*), josta kehittyi lisänimiä, joiden pohjalta vakiintui sukunimiä. *Kokkinen*-nimen kuullessaan ajatteleekin väistämättä kokkia, joten nimi saattaa olla valittu listaan myös tällä perusteella.

Kokkarinen on myös olemassa oleva sukunimi, vaikka se kuulostaakin seipitetyltä: nimellä on yhteensä vajaa 600 kantajaa (Nimipalvelu). Kyseessä on pohjoissavolainen sukunimi, jonka taustalla voi olla murteellinen sana *kokkari* 'pitokokki' (Mikkonen–Paikkala 1988: 212). *Kokkarinen* konnotoituu väistämättä myös *kokkareeseen*, mikä tarkoittaa 'kiinteää palasta juoksevassa tai rakeisessa aineessa, paakkua, möykkyä, klimppiä' (Kielitoimiston sanakirja s.v. *kokkare*).

Keikkula-sukunimi on seipitetty: nimellä ei ole Suomessa yhtään kantajaa (Nimipalvelu). Nimi assosioituu verbiin *keikkua*, jolla tarkoitetaan mm. heilahtelua, kiikkumista, vaappumista, tasapainoilua korkealla, liehumista, heilumista ja touhuamista (Kielitoimiston sanakirja s.v. *keikkua*). Nopolat mieltyivät sukunimeen, koska se kuulosti heistä hauskalta. He aikovat mahdollisesti vielä palata *Keikkulan kaksosiin* myöhemmässä tuotannossaan. (Nopola 2010.)

Myös *Limppu* on seipitetty sukunimi (Nimipalvelu). *Limppu* tarkoittaa 'paksua ja pyöreää (hapan)leipää' (Kielitoimiston sanakirja s.v. *limppu*), joten samaan tapaan *Limppu*-sukunimeä kantavaan henkilöön saattaa liittyä mielikuva pyöreästä ja paksusta ihmisestä. *Limpun* lisäksi ruokasanastoon aineistossani viittaavat myös sukunimet *Papunen*, *Pippuri* ja *Tattari*, jotka kylläkin ovat autenttisia, olemassaolevia sukunimiä (Nimipalvelu). *Papunen* voi assosioitua *papuun*, *Pippuri* tunnettuun mausteeseen ja *Tattari* esimerkiksi *tattarijauhoihin* tai *tattarisuurimoihin*. Uskoakseni ruokia muistuttavat sukunimet saattavat huvittaa erityisesti lapsia. Nopolat ovatkin tietoisesti hyödyntäneet ruokasanastoa nimiä keksiessään, kuten myös nimistä *Edelpiltz* ja *Pörkölt* voi havaita. (Nopola 2010.)

Sukunimille *Mykkänen*, *Niukkanen*, *Paukkunen* ja *Pulliainen* on yhteistä nimien assosioituminen deskriptiiviseen substantiiviin tai adjektiiviin. Sukunimen pohjalla oleva deskriptiivisyys tekee nimestä jonkin verran humoristisen. *Mykkänen* tuo mieleen *mykän* eli 'puhekyvyttömän, sanattoman, puhumattoman, äänettömän', *Niukkanen* *niukan* eli 'vähälukuisen, pienen, puutteellisen, köyhän, ankean'. *Paukkunen* muistuttaa äänteellisesti *paukkua*, joka tarkoittaa 'pamausta, paukhdusta, räjähdystä, viinaryyppyä, naukkua ja lasten kielessä pierua'. *Pulliaisella* taas on oma merkityksensä kielessä: leikillinen sana tarkoittaa tavallista, yksinkertaista ihmistä. (Kielitoimiston sanakirja s.v. *mykkä*, *niukka*, *paukku*,

pulliainen). Kaikki edellä mainituista ovat kuitenkin huvittavuudestaan huolimatta kielessä tunnettuja sukunimiä (Nimipalvelu).

Kääpämäki johdattaa lukijan ajatukset kääpään, joka tarkoittaa 'puuhun kiinnittyvää lois- tai lahottajasientä, kääpäsiientä' (Kielitoimiston sanakirja s.v. *kääpä*) ja *Kurppa* tarkoittaa 'pienehköä, pitkänokkaista rantalintua' (Kielitoimiston sanakirja s.v. *kurppa*). Sekä *kurpalle* että *käävälle* on yhteistä, että ne molemmat ovat värittyneet negatiivisesti: puhekielessä saatetaan vanhasta ihmisestä käyttää pejoratiivista ilmausta *kääpä* tai *kurppa* (Jarva – Nurmi 2009 s.v. *kääpä*, *kurppa*). *Lötjönen* taas muistuttaa äänteellisesti esimerkiksi sellaisia deskriptiivisiä sanoja kuin *löllö* 'epämääräisen vetelä, hyllyvä, pehmeä tai löysä, lötkö' tai *lötkö* 'veltto, löllö', joita ei välttämättä käytetä kovin positiivisissa yhteyksissä. Saatetaan sanoa esimerkiksi, että '*muta oli löllöä*', '*löllö kaljamaha*' tai '*iso kissan lötkö*'. (Kielitoimiston sanakirja s.v. *löllö*, *lötkö*). *Kääpämäki* ja *Lötjönen* saattavat olla mukana myös sen tähden, että ne sisältävät etuvokaaleja *ä* ja *ö*. Erityisesti etuvokaalilla *ö* on pejoratiivinen sävy, joka liittyyne jossain määrin myös *ä*- ja *y*-etuvokaaleihin, joita sisältäviä etunimiä, esimerkiksi *Yrjöä*, saatetaan kartella nimenvallinnassa (Leino 1972: 92).

Etuvokaalisuuden tähden HeVi-kirjossa esiintyviksi sukunimiksi on saatettu valita useita etuvokaaleja sisältävät *Käkönen*, *Mykkänen*, *Mähönen*, *Mäkäräinen*, *Pöllänen* sekä *ö:n* sisältävä *Pöntinen*, vaikka ne ovatkin, aivan tavanomaisia, käytössä olevia suomalaisia sukunimiä: *Käkönen* on alunperin karjalainen sukunimi, *Mykkäsiä*, *Mähösiä* ja *Mäkäräisiä* on erityisesti Itä-Suomessa, *Pöntisistä* on merkintä jo 1500-luvun puolivälistä Savosta, ja myös *Pölläsiä* tavataan savokarjalaiselta alueelta (Mikkonen–Paikkala 1988: 249, 345, 350, 355, 473–474). *Mäkäräinen* voi olla valittu kirjoihin sukunimeksi, koska nimi assosioituu väistämättä kesällä kiusaaviin 'kaksisiipisiin kuuluviin tummiin, pieniin verenimijöihin' (Kielitoimiston sanakirja s.v. *mäkäräinen*), joista kukaan ei erityisemmin pidä. *Pöllänen* ja *Pöntinen* saattavat olla mukana sen tähden, että ne muistuttavat puhekielisiä, negatiivisesti värittyneitä nomineja. *Pöllänen* on äänteellisesti samantyyppinen kuin *pöllö*, jolla on yöpetolinnun lisäksi merkitys 'typerys, tomppeli, typerä, hölmö, hullu' ja *Pöntinen* on äänteellisesti lähellä *pönttöä*, joka voi säiliön, purkin tai pytyn lisäksi tarkoittaa arkikielessä 'hölmöä, pölhöä, tolloa' (Kielitoimiston sanakirja s.v. *pöllö*, *pönttö*).

Y:n, *ä:n* ja *ö:n* lisäksi *r* on äänne, joka herättää tunteita. Kiviniemi kirjoittaa, että nimenvallinnassa suhtautuminen *r*:ään jakaa mielipiteet: osa haluaa, että nimeen sisältyy ehdottomasti *r*, toiset eivät voi sietää *r*:ää. Saksalaistutkimuksen mukaan konsonanttiin yhdistetään mm. sellaisia ominaisuuksia kuin 'aktiivinen', 'voimakas', 'rohkea'. (Kiviniemi

1982: 160.) Myös Laalo (1997) on huomannut *r*:n olevan äänteellisesti vaikuttava – erityisesti sananalkuinen *r* ravistelee, herättää huomiota ja voi luoda esimerkiksi dramaattisia sävyjä, mutta myös sanansisäinen *r* voi olla tehokas huomionherättäjä. Aineiston sukunimistä melko monet sisältävät *r*-kirjaimen; *Horttanainen*, *Kokkarinen*, *Kurppa*, *Piipari*, *Pippuri*, *Prokkinen*, *Pärssinen*, *Pörkölt*, *Romppanen*, *Ryhänen* ja *Suikkari* ovat *r*:llisiä. Nimet todella herättävät lukijan huomion, varsinkin kun *r*:n seurana on usein joko pejoratiivista leimaa kantava etuvokaali *ä* tai *ö* tai (Leino 1972: 92) tai takavokaali *o* tai *u*. Näihin takavokaaleihin on yhdistetty mm. sellaisia ominaisuuksia kuin suuruus, jyrkyys, paksuus, leveys, kumeus (Itkonen 1966: 348).

Havaitsin, että monet sukunimistä sisältävät soinnittoman geminaattaklusiilin *kk*, *pp* tai *tt*: *Hikkanen*, *Horttanainen*, *Hukka*, *Huttunen*, *Kakkinen*, *Kattilakoski*, *Keikkula*, *Kokkarinen*, *Koikkalainen*, *Kokkinen*, *Kurppa*, *Mutttilainen*, *Niukkanen*, *Papunen*, *Paukkunen*, *Peltokukka-Alibullen*, *Pippuri*, *Prokkinen*, *Puttonen*, *Romppanen*, *Suikkari*, *Tattari*, *Vilttimäki* ja *Ylä-Piippola* muodostuvat geminaattiklusiileista. Kaikista 61 sukunimestä geminaattaklusiili esiintyy yhteensä 26 sukunimessä. Geminaattojen lisäksi soinnittomat klusiilit esiintyvät paljon yksinään. Erityisesti *k*:n esiintyminen on vahvaa: *k* on osa 27 sukunimeä. Tuleekin vaikutelma, että soinnittomien klusiilien valinta nimiin on ollut jollain tasolla tietoista. On silti vaikea arvioida, vaikuttavatko klusiilit nimien humoristisuuteen.

Nopolat yhdistävät mielellään nimissä jotakin hienoa ja rahvaanomaista. He ovat havainneet, että *ä* ja *ö* luovat rahvaanomaisia mielikuvia. (Nopolat 2010.) Nähdäkseni hienon ja rahvaanomaisen nimen yhdistelmiä ovat esimerkiksi nimet *Adam Kakkinen*, *Allison Grönberg-Kokkinen*, *Carl-Gustaf Mäkäräinen*, *Glory Huttunen* ja *Marilyn Grönberg-Paukkunen*: vierasperäiset etunimet *Adam*, *Allison*, *Carl-Gustaf*, *Glory* ja *Marilyn* kuulostavat vierasperäisine äänneineen hienoilta rahvaanomaisten, pejoratiivisten ja huvittavien sukunimien rinnalla. Esimerkiksi sukunimeen *Kakkinen* yhdistettynä vierasperäinen etunimi *Adam* luo väistämättä koomisen vaikutelman.

6.8. Johtopäätöksiä

Aineistoa tarkastellessa voi havaita, että nimien keskeisyys, nimityypit ja nimien funktiot liittyvät usein yhteen. Päähahmojen ja avustavien hahmojen nimet ovat yleensä etu- ja sukunimiä (*Halise Alibullen*, *Marilyn Grönberg-Paukkunen*) tai epävirallisesta lisänimiä

(*Heinähattu, Kassaholvi-Helvi*). Päähahmojen ja avustavien hahmojen nimillä on useita funktioita, sillä nimenkantajat ovat tekstissä aktiivisesti esillä ja tulevat lukijalle tutuksi. Päähahmon tai avustavan hahmon nimi ei voi vain identifioida kohdettaan vaan sen tehtävänä voi esimerkiksi olla sosiaalisen aseman (sosiaalinen funktio), ulkoisten ominaisuuksien tai ammatin (deskriptiivinen funktio) kuvaaminen tai muiden mielikuvien (assosiatiiivinen funktio) herättäminen. Nimillä on usein myös humoristinen funktio.

Satelliitti- ja kulissihahmojen nimet on usein muodostettu koko nimiformulasta (*Glory Huttunen, Lyyli Koikkalainen*), tai ne ovat pelkkiä etunimiä (*Kuovi, Samuli*) tai sukunimiä (*Koistinen, Prokkinen*). Nimillä on enimmäkseen humoristisia funktioita, sillä nimenkantajat eivät ole tekstissä läsnä eikä heidän persoonallisuuttaan kuvata juuri ollenkaan; identifioinnin lisäksi pelkkä nimellä hauskuuttaminen riittää. Useilla perifeerisillä nimillä on myös sosiaalinen funktio, joka välittää tietoa nimenkantajan iästä (*Eenokki, Janita*).

7. TIETOISUUS NIMENVALINNASSA

HeVi-kirjoissa puhutaan paljon nimistä ja nimeämisperusteista. Lukijalle tulee vaikutelma, että kirjailijoille, Sinikka ja Tiina Nopolalle, nimet eivät ole olleet yhdentekeviä vaan tarkkaan harkittuja. Tarkastelen tässä luvussa joitakin kirjoissa mainittuja nimenvallintatilanteita ja lopuksi esittelen kokoavasti, millaisia nimeämisperusteita kirjailijoilla vaikuttaa olleen sarjan nimimaailmaa luodessaan.

7.1. Keskusteluja nimistä

Ei ole kovin tavatonta, että kirjallisen henkilön nimenvallintaa käsitellään kaunokirjallisen teoksen sivuilla (Tikkala 2005). HeVi-kirjoissa tällaisia kohtauksia on kuitenkin useita, ja ne saattavat olla melko pitkiäkin. Nopoloiden mukaan heidän teostensa nimeämiskohtauksissa välitetään aina myös tietoa nimenantajasta ja hänen arvostuksistaan; nimenantokohtaukset kuvaavat nimenantajiakin. (Nopolat 2010.)

On vaikea arvioida, pätevätkö kirjallisen henkilön nimenvallinnassa yleisesti samanlaiset nimeämisperusteet kuin ihmisten nimivalinnoissa. Kiviniemi (1982) on luokitellut tyypillisiä nimeämisperusteita, joista osa mainitaan myös kirjojen henkilöiden puheissa, kun he keskustelevat nimivalinnoista. Yleisimpiä nimeämisperusteita Kiviniemen mukaan ovat esimerkiksi nimen valitseminen suvun piiristä tai nimeäminen historiallisten, kirjallisten tai uskonnollisten tai elävien esikuvien, kuten sukulaisten, ystävien ja julkisuuden henkilöiden, mukaan. Joskus myös nimen sisältö voi vaikuttaa nimenvallintaan tai lapsi halutaan nimetä syntymä- ja kastepäivään viitaten. Joillekin vanhemmille on tärkeää nimetä lapsensa systeeminimillä eli nimillä, jotka sisältävät alkusoinnun tai jonkun muun erikoisen nimeämisperusteen. Käytännölliset näkökohdat, kuten nimen lyhyys tai sopivuus muihin nimiin, saattavat vaikuttaa valintaan. ”Mieltymys nimeen” on myös hyvin yleinen nimeämisperuste. (Kiviniemi 1982: 173.) Analysoin seuraavissa alaluvuissa tarkemmin kirjoissa esiintyviä nimenvallintatilanteita ja vertaan nimeämisperusteita Kiviniemen esittelemiin perusteisiin.

7.1.1. Pojan nimi

Heinähattu ja Vilttitossu saavat pikkuveljen kirjasarjan toisessa osassa. Vauvan nimeäminen osoittautuu erityisen vaikeaksi tehtäväksi: pojan nimestä keskustellaan laajasti ja analyttisesti useaan kertaan. Nimervalinta on poikkeuksellisen pitkä prosessi, ja nimeen palataan pojan ristimisen jälkeen vielä monesti myöhemmissä kirjoissa.

Jokaisella Kattilakosken perheenjäsenellä on vauvalle sopivasta nimestä oma mielipiteensä. Matti toivoo miehekästä nimeä, ja Vilttitossu keksii *Ukon* olevan sellainen. Hanna taas haluaisi pojan nimeksi soinnukkaalta ja komealta kuulostavan *Rudolfin*. Vilttitossu kannattaa *Nestori*-nimeä, ja Heinähattu puolestaan tahtoisi antaa pikkuveljen nimeksi *Pekka*:

- Kai se vaaleanpunainen huone käy, jos pannaan sille oikein miehekäs nimi, Matti lohdutti.
 - Pannaan sille nimeksi *Ukko*, huusi Vilttitossu.
 - Ei, kyllä nimen täytyy olla soinnukas, Hanna sanoi.
 - Miten olisi *Rudolf*? Se on komea ja miehekäs nimi.
 - *Rudolf Kattilakoski*, sanoi Matti ja pudisti päätään.
 - *Rudolf Kattilakoski*, Kadolf Ruttilakoski, Vilttitossu hihitti.
 - Minä tiedän! Pannaan *Nestori*. *Nestoreista* tulee hyviä mustan pörssin kauppiaita.
 - Minä tykkäisin *Pekasta*, Heinähattu sanoi.
 - *Pekka Kattilakoski*, Kakka Pettilakoski, Vilttitossu kiljui.
- (HeViVau 1990: 83–84.)

Joskus hyvältä tuntuvan nimen löytäminen lapselle saattaa olla vaikeaa. Usein perheenjäsenillä on erilaisia nimisuosikkeja, eikä yksimielisyyteen ole helppo päästä. (Kiviniemi 2006: 62.) Näin käy Kattilakoskenkin perheessä, kun Matilla, Hannalla, Heinähattulla ja Vilttitossulla on vauvan nimestä oma näkemyksensä. Nimeämisperusteiksi riittävät lähinnä mieltymys nimeen ja nimen enteellisyys. Onkin tyypillistä, että kauniilta, miellyttävältä tai myönteiseltä tuntuva nimi ihmiselle annetaan siinä toivossa, että se leimaisi nimenkantajan olemusta ja koko hänen elämäänsä kuvitelmiensa mukaisesti. (Kiviniemi 1982: 165).

Kattilakosket turvautuvat arvontaan päästäkseen yhteisymmärrykseen tulokkaan nimestä. Arvonta on vanhakantainen tapa löytää sopiva ratkaisu perheenjäsenten erilaisiin nimiehdotuksiin (Kiviniemi 1982: 161). Jokainen perheenjäsen kirjoittaa oman ehdotuksensa lapulle. Ensimmäiseksi onnettarena toimiva Vilttitossu nostaa lapun, jossa lukee hänen oma nimiehdotuksensa, *Valtteri*. Vilttitossu haluaisi antaa pikkuveljelle lelunallensa nimen.

Vilttitossu sulki silmänsä, otti hatusta ensimmäisen lapun ja avasi sen.

– Siitä tuli Valtteri! hän huusi ja näytti piirtämänsä nallen kuvaa.

– Ei sille voi nallen nimeä antaa, sanoi Heinähattu.

Vilttitossu painoi nolona päänsä alas.

– Sehän on hienoa, että Vilttitossu ehdotti rakkaimman lelunsa nimeä vauvalle, sanoi Hanna ja nyökkäsi Matille.

(HeViVau 1990: 101.)

Vilttitossun ehdotus ei ole sinänsä kovin omaperäinen, sillä nimenannossa on aiemminkin huomioitu esimerkiksi nukkejen nimet (Kiviniemi 1982: 162). Muistan itsekin ehdottaneeni pikkutyttönä sisarelleni nimeksi *Siiri-Sofiaa* nukkeni mukaan.

Lappujen nostaminen jatkuu, ja kunkin perheenjäsenen ehdotus tulee vuorotellen esiin. Seuraavaksi on *Matin* ehdottaman nimen vuoro. Matti antaisi lapselle oman nimensä. *Matti* on *Matin* mielestä miehekäs nimi.

– Mutta vedä vielä uusi lappu hatusta, Matti sanoi.

– Annetaan sille toinenkin nimi.

Vilttitossu otti toisen lapun ja näytti sitä Hannalle.

– Tässä lukee Matti, sanoi Hanna. – Joku taitaa tykätä omasta nimestään.

Matti nauroi tyytyväisenä.

– Miehen nimi, hän sanoi.

(HeViVau 1990: 102.)

Nimilaki ei estä lapsen nimeämistä samalla nimellä kuin isää, vaikka kieltääkin kastamasta lasta samannimiseksi kuin sisaruksensa (Kiviniemi 1982: 359). Toisaalta *Matin* ehdotus on tavallaan hyvin perinteinen, sillä nimervalinta suvun piiristä on ollut tavanomaista vielä pari sataa vuottakin sitten (Kiviniemi 2006: 128). On luonnollista, että monien mielestä oma nimi on kaunein mahdollinen nimi maailmassa – onhan kyseessä jokaiselle hyvin läheinen ilmaus, mikä opitaan ensimmäisten sanojen joukossa (Kiviniemi 2006: 14).

Hanna puolestaan ehdottaa pojalle nimeksi *Kasimiria*. Hänellä on valinnalleen monta perustelua. Ensinnäkin Hanna on mieltynyt nimeen, koska se kuulostaa kansainväliseltä. Globaalissa maailmassa onkin tyypillistä, että nimenantajat valitsevat kansainväliseen käyttöön soveltuvia nimiä – tämä on tavanomainen syy vieraskielisten nimien ja nimiasujen valintaan (Kiviniemi 2006: 283). Toisekseen Hanna haluaa nimetä poikansa nimellä, joka hänen mielestään sopii suurmiehelle. Perinteiseen tapaan Hanna uskoo nimen olevan enne: ”nomen est omen” -ajatteluun nojaten (Kiviniemi 1982: 165) Hanna toivoo, että *Kasimir*-nimi takaa sen, että hänen pojastaan tulee vielä joskus merkittävä henkilö. Hannan päätökseen vaikuttanee myös nimen alkusointuisuus: *Kasimir Kattilakoski* kuulostaa hyvältä ja jäänee

ensikuuleman jälkeen mieleen. Sukunimeen perustuva alkusointuisuus vaikuttaakin jonkin verran ihmisten nimivalintoihin (Kiviniemi 1982: 159).

- Mutta ota vielä yksi lappu, sanoi Hanna. – Voihan pojalla olla kolmekin nimeä. Vilttitossu otti kolmannen lapun ja antoi sen Matille.
- Kasimir, Matti luki ihmeissään. – Mikä ihmeen Kasimir? Tulee mieleen knalli ja pienet viikset.
- Nykyaikana lapsella pitää olla kansainvälinen nimi, Hanna sanoi loukkaantuneena.
- Ja nimi joka muistetaan. Kasimir Kattilakoski, suurmiehen nimi.
- Johan on nimiä, Matti sanoi. – Valterri, Matti ja Kasimir, nallea ja suurmiestä, kaikki samassa pötkössä.
(HeViVau 1990: 102.)

Hannan nimiehdotuksen takana saattaa olla myös salaa vaikuttava pyrkimys antaa lapselle erikoinen, yksilöllinen ja muodikas nimi. Yksilöllisemmän nimen valinta ei juuri koskaan ole satunnaista, vaan se perustuu usein tiedostomattomasti ihmisen tarkkaan sosiaaliseen vaistoon. Perusteeksi yksilölliselle nimenvallinnalle mainitaan usein oman nimen tavallisuus tai tavanomaisuus. (Kiviniemi 1982: 169–170). Tästä näkökulmasta katsoen tavanomaisella *Hanna*-nimellä nimetty äiti voisi hyvinkin haluta antaa lapsensa nimeksi slaavilaisperäisen *Kasimir*-nimen, mikä on Suomessa melko harvinainen (Vilkuna 1990: 99.)

Heinähattu puolestaan ehdottaa edelleen pikkuveljensä nimeksi maanläheistä *Pekkaa*. Hän ei paljasta, miksi juuri *Pekka*-nimi on hänen mielestään sopiva pikkuveljelle. Kyseessä saattaa olla vain yleinen mieltymys nimeen, mikä on yksi tyypillisimmistä nimen valintaperusteista. On tavanomaista, että jokainen pystyy helposti asettamaan joukon nimiä henkilökohtaiseen suosituimmuusjärjestykseen erittelemättä perusteluja tarkemmin. Jotkut nimet vain tuntuvat paljon kauniimmilta ja miellyttävimmiltä kuin toiset. (Kiviniemi 1982: 165).

Heinähattu oli totinen.

- Siellä on vielä yksi lappu, hän sanoi.
- Katsotaan sekin, sanoi *Hanna*, ja *Vilttitossu* veti viimeisen lapun.
- Hanna* luki:
- *Pekka*.
- Voi ei, taas se *Pettilakoski*, mutisi *Vilttitossu*.
(HeViVau 1990: 102.)

Kattilakosket päätyvät antamaan pojalle kolme nimeä, vaikka tavanomaisempaa onkin antaa lapselle vain kaksi etunimeä (Kiviniemi 2006: 74). Pojan nimestä yritetään päästä yhteisymmärrykseen järjestelemällä ehdotettuja nimiä eri järjestykseen.

- Onpa vaikeaa, Matti sanoi. – Mikä sen nimeksi nyt sitten laitetaan?
 - Kasimir Pekka Valtteri, sanoi Hanna.
 - Ei kun Matti Pekka Valtteri, sanoi Matti.
 - Valtteri Kasimir, ehdotti Vilttitossu.
 - Pekka Kasimir.
- (HeViVau 1990: 102.)

Mikään ehdotuksista ei kuitenkaan ole Matin mukaan sopiva, ja hän luo jopa uusia nimiä yrittäessään yhdistää annettuja nimiehdotuksia. Hän sekoittaa ääniteitä ja nimien päätteitä innovatiivisesti. Tällainen yhdistely ei ole yleisesti tunnettu nimen valintaperuste (Kiviniemi 1982: 173), mutta ei nähdäkseni mahdotonkaan. Matin keksimistä nimistä mikään ei kuitenkaan kuulosta oikein järkevältä, vaikka ääniteeltään ja rakenteeltaan monet sepitetyistä nimiehdotuksista ovatkin kielenmukaisia, ja Matti mainitsee autenttisista nimistä esimerkiksi *Kasperin*. Matin esittämä luettelo on samalla myös hyvä esimerkki kielellisestä leikittelystä, jota HeVi-kirjoissa on melko paljon:

- Ei ei ei, huokaisi Matti. – Me olemme aivan hakoteillä. Tämä menee entistä vaikeammaksi. Nyt jokin järki tähän hommaan. Tehdään kaikista nimistä sekoitus. Kun yhdistää Kasimirin ja Valtterin, siitä tulee Kasperin. Mitä sanotte nimestä Matti Pekka Kasperin? Tai Matti Pekka Vasimir?
 - Suonet Matin otsassa pullistuivat samalla tavalla kuin hänen tehdessään tärkeää tutkimustyötä. Hän otti taskulaskimen esiin ja teki nopean laskelman.
 - Mahdollisuuksia on satoja. Voidaan antaa Pekka Mattimir tai Matti Pesimir tai Vasi Mir-Matti Pekka tai Matteri Pekkamir. On myös mahdollista antaa ainoastaan yksi nimi, joka edustaa kaikkia ehdokkaita. Mainitakseni muutaman esimerkin: Velmeri, Velseri, Kameri, Kasiri, Mesmeri, Mesiri.
 - Mitä sinä höpiset? Hanna kysyi.
 - Älä puutu tähän. Pesetti, Masetti, Kasetti. Matikka, Petikka, Kasakka. Pekkari, Makkari, Vakkari. Vaneri, Kaneli, Paneli. Pasiri...
 - Miksei Pasilli? huusi Vilttitossu.
 - Hanna toi Matille lasin vettä ja kehotti rauhoittumaan.
 - Minusta se oli aika mukava se Matteri Pekkamir, Hanna sanoi.
 - Kyllä Pasilli on paras, sanoi Vilttitossu. - Tai Kasi-Petteri.
 - Hei, siinähan on oikea nimi, Petteri! Hanna huudahti.
 - Matti kohotti päätään sohvalta.
 - Mistä se muka tulee? hän kysyi väsyneellä äänellä.
 - Pekan ja Valtterin sekoitus tietenkin, sanoi Heinähattu.
 - Siinä se on. Petteri Matti Kasimir, Hanna päätti.
- (HeViVau 1990: 102–103.)

Kaikkien perheenjäsenten nimiehdotukset tulevat kuulluiksi nimessä *Petteri Matti Kasimir*. *Petteri* on yhdistelmä Vilttitossun ehdottamaa *Valtteria* ja Heinähätun ehdottamaa *Pekkaa*,

Matti on *Matin* ehdotus ja *Kasimir* Hannan mieleen. Pojan ristiäisissä sattuu kuitenkin virhe: *Petteri Matti Kasimirin* sijaan pappi nimeää pojan vahingossa *Petteri Katti Masimiriksi*.

– Annan sinulle siis nimeksi *Petteri Katti Masimir*.
Hanna, Matti ja Heinähattu katsoivat ihmeissään. Vauva oli hiljaa.
Hassu pappi, Vilttitossu ajatteli.
(HeViVau 1990: 109.)

Kirjailijat lienevät halunneet hauskuuttaa lukijoita tällä kielellisellä leikittelyllä, kuten lastenkirjallisuudessa on tapana (Bertills 2003b: 398). Myös Nopoloilla itsellään oli hauskaa tätä monesti siteerattua nimenantokohtausta kirjoittaessaan. Kohtaus luotiin poikkeuksellisen nopeassa aikapaineessa, kun sisaruksilla oli vain tunti aikaa tehdä töitä. (Nopolat 2010.)

Jää epäselväksi, lukeeko virallisissa kirkonkirjoissakin pojan nimenä *Petteri Katti Masimir*; kukaan ei puutu ristiäisissä vahinkoon eikä palaa myöhemminkään nimirehdykseen. Pojan nimestä keskusteleminen ei kuitenkaan pääty ristiäisiin, vaan nimeen palataan ristimisen jälkeen vielä monesti myöhemmissä kirjoissa.

Jatkossa pojan virallinen nimi vaikuttaa kirjoissa toisarvoiselta, sillä *Petterin* sijaan Heinähätun ja Vilttitossun pikkuveljeen viitataan useimmiten vain *poikana* eikä *Petteri*-nimeä juurikaan mainita. Kerran *Petterin* nimestä keskustellaan, kun vaari on tullut kylään ja utelee, miten *Petteri*-poika selviää päiväkodissa. Vilttitossu toteaa, että poikaa ei enää kutsuta *Petteriksi*. Heinähätun ja Hannan mukaan poika ei ole *Petterin* näköinen, joten häntä ei voi kutsua sillä nimellä. Hannan mielestä myös *Petterin* toinen ja kolmas etunimi ovat epäonnistuneita valintoja. Hanna katuu, että pojalle ei annettu jotakin kunnollista nimeä, kuten *Arvia*. Hannalle *Arvi*-nimi edustaa hänen entisen sulhasehdokkaansa ominaisuuksia: vakavaraisuutta ja romanttisuutta. *Arvi*-nimellä olisi siis esikuva, mikä on tyypillinen nimenantoperuste (Kiviniemi 1982: 173). Vaari vastaa Hannan kommentteihin, että onhan *Poikakin* nimi.

- Kuinka semmoinen pieni *Petteri*-poika siellä pärjää? vaari kysyi.
- Ei se enää mikään pieni ole, sillä on iso maha ja valtavat kourat eikä sitä enää sanota *Petteriksi*, sanoi Vilttitossu.
- Miksikä sitä sitten sanotaan? vaari kysyi.
- Se ei ole enää *Petterin* näköinen, sanoi Heinähattu.
- Se ei ole koskaan ollutkaan *Petterin* näköinen, Hanna sanoi.
- Harmittaa kun semmoinen nimi piti mennä antamaan. Ja myös toinen nimi *Matti* on pöyhkö ja kolmas nimi *Kasimir* omituinen. Tekisi mieli peruuttaa kaikki kolme. Miksei sille voitu antaa jotakin kunnollista nimeä, vaikka *Arvi*.
- Mikä *Arvi*? *Matti* kysyi.

- Minä olen aina pitänyt Arvista. Minulla oli ennen sinua Arvi. Hän oli vakavarainen diplomi-insinööri, toi aina kukkiakin.
 - Mitä se Hanna nyt tuommoisia, vaari ihmetteli.
- Matti alkoi tutkia traktoria.
- Täällä on polkimet ja kaikki. Kyllä poika tästä tykkää. Se on nyt poika kunnes Hanna keksii paremman nimen.
 - Onhan se Poikakin nimi, vaari sanoi.
- (HeViVaa 1991: 9.)

Myöhemmin poika viettää pitkiä aikoja mummolassa, joten hän jää hieman taustalle monessa kirjassa, kunnes *Heinähattu, Vilttitossu ja Rubensin veljekset* -kirjassa huomio kiinnittyy taas häneen. Kirjassa poika on kasvanut ja osaa jo lukea jonkin verran: hän on oppinut mummolassa lukemaan sanomalehdestä kuolinilmoituksia, mainoksia ja horoskooppeja. Hannan mukaan on vain ajan kysymys, milloin poika siirtyy lukemaan kaunokirjallisuutta. (HeViRu: 5–6). Hanna epäilee poikaa jopa neroksi ja epäilee *Petterin* olevan aivan liian tavanomainen nimi lapsinerolle. Hanna haluaa vaihtaa pojan ensimmäiseksi etunimeksi alunperin ehdottamansa *Kasimirin*. Kattilakosket ilmoittavat nimenvaihdosta jopa sanomalehdessä:

Halise katsoi ja luki ääneen:

”Poikamme Petteri Matti Kasimir Kattilakosken nimi on muutettu Kasimir Matti Petteri Kattilakoskeksi 1. heinäkuuta alkaen.

Hanna ja Matti Kattilakoski.”

- Miksi ihmeessä? Helga päivitteli. – Mitä varten Kattilakosket halusivat vaihtaa pojan etunimen?
 - En ymmärrä! Mitä vikaa vanhassa nimessä oli? Kysyi Halise.
 - Odotapa, minä muistelen, Helga sanoi. – Hanna Kattilakoski mainitsi kerran, että Petteri on tavallisen pojan nimi.
 - Eikö heidän poikansa ole sitten ihan tavallinen? Halise kysyi.
 - Kyllä hän näyttää aivan tavalliselta, sanoi Helga.
 - Vaikka emmehän me häntä kovin hyvin tunne, kun hän on niin pitkiä aikoja mummolassa.
- (HeViRu 2001: 3–4.)

Hannalle *Kasimir*-nimi merkitsee suurmiehen nimeä, ja Hanna uskoo, että pojasta vielä tulee sellainen; Hannan mielestä poika on jo nuorena äärimmäisen musikaalinen ja taiteellinen ihmelapsi, jonka pitää saada säveltää ja maalata. Hanna ajattelee *Kasimirin* olevan nimi, joka muistetaan.

Hanna tulee kuitenkin toisiin ajatuksiin: myöhemmin pojan ensimmäinen etunimi vaihdetaan *Kasimirista* takaisin *Petteriksi*, sillä Hanna on alkanut epäillä *Kasimir*-nimen vaikutusta poikaan. Hannan ajattelee, että *Kasimirinä* pojasta tulee liian nopeasti liian älykäs,

mutta *Petterinä* hän voi olla kauemmin tavallinen pikkupoika. Kesän lopussa lehdessä on taas uusi ilmoitus, jossa kerrotaan pojan nimenvaihdoksesta takaisin *Petteriksi*.

Kesän mentyä Alibullenin neidit lukivat lehdestä:

”Poikamme Kasimir Matti Petteri Kattilakosken nimi on muutettu takaisin Petteri Matti Kattilakoskeksi 1. syyskuuta alkaen.
Hanna ja Matti Kattilakoski.”

Kun neidit kysyivät Hannalta syytä nimenvaihdokseen, Hanna selitti:

– Pojasta oli tulossa liian nopeasti liian älykäs. Petteri-nimi antaa hänelle mahdollisuuden olla pidempään tavallinen poika.
(HeViRu 2001: 119.)

Hanna selvästikin uskoo vahvasti nimien enteellisyyteen. Hänelle *Kasimir* nimi edustaa lapsineron nimeä, kun taas *Petteri*-nimi antaa lapselle luvan olla lapsi vailla paineita poikkeuksellisesta älykkyydestä. Pojan nimenvaihdoksen takana saattaa olla myös Hannan salainen huomio siitä, että poika ei todellisuudessa olekaan tavallisesta poikkeava yksilö vaan suhteellisen normaali ikäisekseen. Onkin tyyppillistä, että romaanihenkilön nimenmuutokset heijastavat usein näiden elämänvaiheissa, identiteetissä tai psykologisessa kehityksessä tapahtuvia muutoksia (Ainiala ym. 2008: 337, Bertills 2003: 168–169). Tikkala puolestaan on havainnut, että Anni Swanin teoksissa nimenvaihdokset ovat yhteydessä yhteiskuntaluokan muuttumiseen (Tikkala 2005: 90).

Monet Kattilakosken pojalle ehdotetut nimet ovat olleet suosittuja 1990-luvulla – ne kuvastavat siis hyvin aikaa, jolloin *Petteri* sai nimensä. *Petteri* on ollut suosionsa huipulla vuosina 1970–99, *Kasimir* 1990–1999, *Ukko* 1995–1999 ja *Valtteri* 1985–99. Muut pojalle ehdotetuista nimistä ovat kuitenkin melko epätyypillisiä 1990-luvun alussa syntyneen poikalapsen nimeksi, ja jotkut nimet ovat itse asiassa aika vanhahtavia: *Nestori* on ollut suosituimmillaan vuosina 1900–09 ja *Rudolf* vuosina 1900–19. *Matti* ja *Pekka* ovat melko neutraaleja nimivalintoja, sillä nimiä on annettu joka vuosikymmenellä melko tasaiseen tahtiin, tosin vuosina 1980–1999 ovat olleet kaukana suosionsa huipuista. (Nimipalvelu.)

7.1.2. Kissan nimeäminen

Heinähattu, Vilttitossu ja tanssiva konstaapeli -kirjassa (2003) poliisiaseman portaille on jätetty kissanpentu. Isonapa ja Rillirousku ryhtyvät miettimään kissalle nimeä, mikä osoittautuu yllättävän vaikeaksi tehtäväksi. Rillirousku ehdottaa ensin perinteistä *Mirri*-nimeä. *Mirri* on tyypillinen kissan nimi, sillä se alkaa *m*:llä, sisältää *i*- ja *r*-foneemeja ja on onomatopoeettinen viitatessaan kissan naukumiseen (Ainiala ym. 2008: 268).

- Mikä pannaan kissalle nimeksi? Isonapa kysyi.
 - Onko se poika vai tyttö?
 - Poikakissa tämä on.
 - Eikö se voi olla vaikka *Mirri*, sanoi Rillirousku.
- (HeViTa 2003: 74.)

Isonavan mielestä kissalla pitää olla kunnon nimi. Rillirouskun mielestä tällaisen nimen tuntomerkit täyttää nimi *Carl-Gustaf*, joka on juhlanan kuuloinen ja vierasperäinen nimi.

- Kyllä lahjakissalla pitää olla kunnon nimi. Mikä on hienoin tietämäsi nimi? Isonapa kysyi.
 - Se on *Carl-Gustaf*.
 - Hei, *Carl-Gustaf*, sanoi Isonapa kissalle.
- Kissanpoika raapaisi.
(HeViTa 2003: 74.)

Nimessä lienee viite Rillirouskun kurssitoveriin, poliisipäällikkö *Carl-Gustaf Mäkäräiseen*, josta *Rillirousku* on puhunut ihailevaan sävyyn (tarkemmin luvussa 3.3.1).

Nimi *Carl-Gustaf* voisi kuitenkin viitata myös Ruotsin kuninkaan, *Kaarle Kustaan*, (ruotsiksi *Carl-Gustaf*) nimeen. Myös muutamat muut kissan nimiehdotelmat voisivat sisältää intertekstuaalisia viitteitä eurooppalaisiin kuninkaallisiin: *Harald* on Norjan hallitseva kuningas ja *Edward* Englannin prinssi.

- Ei pidä nimestä, Isonapa sanoi. – Keksi sitten uusi nimi.
 - *Harald*, sanoi Rillirousku kissanpojalle.
- Kissanpoika sähisi. Rillirousku sähisi takaisin.
– Omituinen luonne, mikään ei kelpaa, Rillirousku tuhahti. – Entäs *Edward*?
Kissanpoika pörhisti turkkinsa ja irvisti.
(HeVi 2003: 74.)

Ajatus kuninkaallisten nimien intertekstuaalisista vaikutteista tuntuu lopulta melko todenmukaiselta selitykseltä, sillä Sinikka Nopola on kertonut olevansa kiinnostunut kuninkaallisista elämästä (Helasti 2010). Myös toisessa kirjasarjan osassa esiintyvät Marilyn Grönberg-Paukkusen koirat *Margareta*, *Birgitta*, *Desiree* ja *Christina* ovat uskoakseni saaneet nimensä Ruotsin kuningashuoneen prinsessojen, Kaarle Kustaan sisarusten mukaan (kts. luku 5.3.1.). Runsaat intertekstuaaliset viitteet kuninkaallisten nimiin eivät nähdäkseni voi olla täysin sattumaa. Ehdottamalla tunnettuja kuninkaallisten nimiä eläinten nimiksi kirjoihin tulee myös ironinen aspekti, jonka vain aikuiset ymmärtävät: kuninkaalliset ovat kuin kansan lemmikkejä ja heidän virkansa on yhtä tarpeeton kuin lemmikkieläinten olemassaolo. Tätä tulkintaa tukee se, että Sinikka Nopola on kertonut, että ei kannata monarkiaa (Helasti 2010).

Ehdoteltuaan kissalle vierasperäisiä nimiä konstaapelit pohtivat, sopisiko kissalle kuitenkin tavanomaisempi nimi. He ehdottavat *Paulia*, *Veikkoa* ja *Raunoa*, mutta ilmeisesti nämäkään, konventionaaliset miehennimet eivät ole sopivia. Ne eivät välttämättä kuulosta perinteisiltä kissan nimiltä, mutta todellisuudessa lähes puolet kissojen nimistä on tavallisia etunimiä tai sukunimiä (Ainiala ym. 2008: 268).

- Siitä se ei ainakaan tykännyt, Isonapa sanoi ja raapi päätään.
- Kokeillaanko tavallisempaa? Pauli.
- Kissanpoika käveli nurkkaan.
- Veikko, Rillirousku sanoi.
- Kissanpoika kiertyi kerälle ja haukotteli.
- Rauno, sanoi Isonapa. Kissanpoika nukahti.
- (HeViTa 2003: 74–75.)

Isonapa ja Rillirousku palaavat vierasperäisten nimien pariin. He ehdottavat kissalle nimeksi *Carl-Gustafin*, *Edwardin* ja *Haraldin* lisäksi eri kielialueilla tyypillisiä ja kansainvälisesti tunnettuja nimiä. Esimerkkinä saksalaisesta nimestä Rillirousku mainitsee *Helmutin*. Nimeen on saattanut ainakin alitajuisesti vaikuttaa Saksan entinen liittokansleri *Helmut Kohl*, joka lienee suomalaisittain tunnetuin kyseisen nimen kantaja. Egyptiläisistä nimistä Rillirousku ja Isonapa mainitsevat *Farukin*, *Ramseksen* ja *Siirakin*. Myös kaikilla näillä nimillä on tunnettu esikuva: *Faruk I.* on ollut Egyptin kuningas, monien muinaisen Egyptin faaraoiden nimi oli *Ramses* ja *Siirakki* puolestaan on raamatullinen nimi.

- Onpas konstikas tapaus, Isonapa harmitteli. – Mitä niitä nimiä nyt vielä on? Pitäisikö sen olla kuitenkin ulkomaista alkuperää? Kissan sukuhan voi olla vaikka Saksasta.
- Helmut, sanoi Rillirousku. Kissa jatkoi untaan.
- Isonapa tutki kissanpoikaa läheltä.

- Ehkä kissan ulkonäkö viittaa kuitenkin Egyptiin, hän sanoi. Siirakki, Rillirousku ehdotti. Kissa kuorsasi.
 - Faruk, sanoi Isonapa.
 - Minulle on aivan sama mikä nimi tuolla räpäleellä on, vaikka olisi Ramses, Rillirousku sanoi.
- (HeViTa 2003: 74-75.)

Konstaapelit päätyvät *Ramses*-nimeen. Nopoloiden mukaan konstaapelit haluavat nimeä valitessaan korostaa, että heidän kissallaan on hieno nimi eikä mikä tahansa nimi kelpaakaan; nimi kuvaa Nopoloiden kirjoissa aina myös nimenantajaa. (Nopolat 2010). Muinaisen Egyptin faaraoihin yhdistyvä *Ramses* onkin melko ylhäinen nimi tavalliselle kissalle.

7.1.3. Rubensin veljesten nimet

Isonapa ja Rillirousku joutuvat keksimään peitenimet pakoillessaan kesänviettopaikassaan Kattilakoskia. Isonavalle tulee kiire keksiä itselleen taiteilijalle sopiva nimi, kun Hanna Kattilakoski utelee sitä. Isonapa miettii kuuluisien taiteilijoiden nimiä, mutta ei ole keksiä sopivaa. Hanna luulee, että Isonapa tarkoittaa *Rubens*-nimeä, vaikka Isonapa ajattelee vain ruokaa:

- Matti, tässä on kesänaapurimme, taiteilija... öööö... mikä teidän nimenne olikaan? Isonapa näytti miettivän kuumeisesti. Kaikki odottivat. – – Isonapa mietti kuumeisesti tuntemiensa taiteilijoiden nimiä. Mitä niitä nyt olikaan? Rafaello? Donatello? Rossini? Puccini? Fellini? Cannelloni, Tortellini, Ravioli, Makaroni... Isonapa unohtui lipomaan huuliaan. Hänelle tuli yhtäkkiä kova nälkä. Minä tarvitsen ruokaa, hän ajatteli.
 - Ru...ru...hän aloitti.
 - Rubens! Hanna huudahti. – Onko se Rubens?
 - Rubens? Isonapa hämmästy.
 - Hauska tutustua, herra Rubens.
- (HeViRu 2001: 36.)

Sukunimi *Rubens* sisältänee intertekstuaalisen viittauksen tunnettuun saksalaiseen taiteilijaan *Pieter Pauwel Rubensiin* (1577–1640). Hanna ilmeisesti luulee, että Isonapa on sukua juuri tälle kuuluisalle *Rubensille*. Hanna ehdottaa, että he voisivat puhutella taiteilijaa etunimellä sukunimen sijaan. Sopivan etunimen sijaan Isonapa haaveilee taas vain ruoasta, kukkakaalimuhennoksesta. Samoin käy, kun Isonavan pitäisi kertoa toisen taiteilijan nimi: Isonapa ajattelee *Edam*-juustoa, ja *Edamista* tulee häneen mieleensä luontevasti *Adam*.

– Minä ymmärrän, että on vaikea sanoa ääneen tuollainen nimi, Hanna supsutti Isonavan korvaan. – Lupaam, että pidämme sen omana tietonamme. Ehkä voimme kutsua teitä etunimellä.

Isonavan alkoi tehdä mieli juustolla kuorrutettua kukkakaalimuhennosta.

– Ku..., hän mutisi.

– Ku? Onko se Kustaa? Hanna kysyi.

Isonapa nyökkäsi.

– Minä olen Hanna. Me voimme varmaankin sinutella. Entä ne toiset uimahousut? Niitä oli kahdet, erikokoiset. Teitä täytyy olla kaksi. Onko toinen teistä säveltäjä? Minä näin kitaran.

– Kyllä, sanoi Isonapa hätäisesti ja tuijotti juustonpalaa, jota Kasimir nakersi.

– Hän on Edam... tarkoitan Adam Rubens.

(HeViRu 2001: 36–37.)

Rillirousku ei kuitenkaan ole tyytyväinen *Adam*-nimeen; hän kertoo, että ei ole koskaan pitänyt nimestä (HeViRu 2001: 39). Isonapa ehdottaa ratkaisuksi, että he keksisivät *Adamille* lempinimen. Isonapa ehdottaa useita *a*-alkuisia nimivariaatioita: *Aatu*, *Atte*, *Aappo*, *Aksu*, *Aatami*. Rillirousku päätyy *Aatamiin*, joka on suomalaisversio *Adam*-nimestä (Vilkuna 1990: 23).

– Meidät pyydettiin mansikkakakulle, Adam, Isonapa sanoi.

– Minä en halua olla Adam! Usko jo!

– Keksitään sinulle lempinimi. Miten olisi Aatu?

– Ei!

– Entä Atte?

– Ei ei!

– Entä Aappo, Aksu, Aatami?

Oveen koputettiin.

– Nyt sieltä tullaan, päätä äkkiä, Isonapa sanoi.

Oveen koputettiin uudelleen.

– No? Isonapa patisti.

– Otetaan vaikka se Aatami, Rillirousku henkäisi.

(HeViRu 2001: 40.)

Myöhemmin Isonapa tuntee vielä tarvetta korostaa, että *Aatami* ei ole *Adamin* virallinen nimi, vaan kyseessä on vain lempinimi. Tämäkin maininta, sinänsä tarpeeton, kuvaa hyvin sitä, kuinka paljon kirjoissa lopulta on keskustelua nimistä.

– Säveltääkö Adam öisin?

– Aatami, sanoi Isonapa.

– Aatami? Onko se hänen oikea nimensä?

– Ei, se on hänen lempinimensä.

(HeViRu 2001: 41.)

7.2. Kirjailijat nimenantajina

Jokaisessa kirjallisessa teoksessa on oma nimisysteeminsä, joka juontuu kirjailijan tai kirjailijoiden omasta sosiaalisesta, kulttuurista ja kielellisestä taustasta, mutta myös kielellisestä kekseliäisyydestä. Nimen tehtävät ja se, kenelle teksti on suunnattu, vaikuttavat olennaisesti nimien valintaan. (Bertills 2003b: 394.) Sopivien nimien keksiminen ei liene niin helppoa kuin äkkiseltään vaikuttaisi, koska kaunokirjallisuudessa esiintyvän nimen tulee paitsi identifioida henkilö myös mielellään kertoa jotakin hänen persoonallisuudestaan, identiteetistään tai ulkoisesta olemuksestaan; henkilöstä ei välttämättä paljasteta kuin nimi.

Sinikka Nopolan mukaan nimien antamista voi verrata tekstin tekemiseen muutenkin: kun kirjoittaa tekstiä, on hyvä, että teemalla, juonella tai jollakin aiheella on tunneside omaan todellisuuteen. Nopolat ovat huomanneet, että nimi alkaa elää, kun sillä on jonkinlainen side heidän elämäänsä. (Nopolat 2010.) Nopolojen oma todellisuus näkyy nimissä esimerkiksi siten, että he ovat antaneet kirjojensa henkilöille ystäviensä, sukulaistensa ja läheistensä nimiä. Hyvänä esimerkkinä tästä on *Heinähattu ja Vilttitossu joulun jäljillä* -kirjan joulukorttiluettelossa mainittu sukunimien lista, jonka kirjailijat kertovat olevan ikään kuin tervehdys tuttaville: tuttavat voivat kirjaa lukiessaan ilahtua, kun löytävät oman sukunimensä tekstistä. Osaa sukunimistä kirjailijat ovat hieman muokanneetkin, jotta ne eivät olisi liian identifioivia. (Nopolat 2010.) Uskoakseni monet kirjojen perifeeriset hahmojen nimet selittyvät juuri näin: Nopolat ovat halunneet mainita kirjoissa läheistensä nimiä, mutta eivät ole kuitenkaan halunneet antaa niitä keskeisten hahmojen nimiksi.

Joskus nimen valinta on ollut Nopoilta hankalaa. He kertovat pohtineensa pitkään esimerkiksi *Risto Räppääjä* -kirjojen *Pakastaja-Elvin* nimeä: he halusivat antaa tälle hieman ikävälle hahmolle sellaisen nimen, joka ei tuo välittömästi mieleen ketään tunnettua nimenkantajaa esimerkiksi heidän lähipiiristään tai julkisuudenhenkilöistä. *Elvi* tuntui sopivalta nimeltä, sillä nimenkantajia on melko vähän. Nimen täytyy siis olla myös käyttämätön lastenkirjallisuudessa, joten kirjailijat tarkistavat, mitkä nimet ovat jo ”varattuja”. (Nopolat 2010.)

Myös lasten mielipiteet saattavat vaikuttaa nimien valintaan. Nopolat mainitsevat kouluvierailun, jonka yhteydessä he kysyivät lapsilta mielipidettä *Vessa-Antero*-nimestä. Suurin osa oppilaista alkoi nauraa nimen kuultuaan, mutta eräs poika peitti käsillään kasvonsa. Pojan nimi oli todennäköisesti *Antero*. Tuolloin kirjailijat päättivät, että hahmon nimeksi ei missään tapauksessa tule *Vessa-Antero*, sillä he eivät halua loukata nimillä ketään. (Nopolat 2010.)

Soinnillisuus ja nimien rytmi ovat Nopoloille tärkeitä nimeämisperusteita. He sanovat tutkivansa sanoja hieman kuin runoilijat: alkusointuisuus (*Pamela Paukkunen*) ja riimi eli loppusointuisuus (*Kassaholvi-Helvi*) vaikuttaa olevan tärkeää. Nimien tulee myös sopia yhteen lausuttaessa ja nimien lausumisjärjestys on tärkeä: konstaapeliin nimet tulee Nopoloiden mukaan mainita järjestyksessä *Isonapa* ja *Rillirousku* ja nimikkohenkilöt järjestyksessä *Heinähattu* ja *Vilttitossu*. (Nopolat 2010.) Toisinaan myös nimen pituus voi vaikuttaa nimivalintoihin. Pohtiessaan sopivaa nimeä Maija Vilttimäen *Elsa*-koiralle Nopoloiden kriteerinä oli ainoastaan, että nimen on oltava lyhyt, jotta se sopii kirjan nimeksi *Heinähattu ja Vilttitossu* -alun jatkoksi. (Nopolat 2010.)

Nopolat kertovat kehittyneensä nimeäjinä. Ensimmäistä HeVi-kirjaa luodessaan he sanovat olleensa vielä aloittelevia kirjailijoita, jotka loivat hahmot kovin innoissaan. Nykyään he miettivät nimiä paljon tarkemmin ja hartaammin ja ottavat esimerkiksi selvää, onko joku sukunimi suojattu. (Nopolat 2010.)

Nimen rytmin, soinnin, esikuvallisuuden, pituuden ja harvinaisuuden lisäksi Nopoloiden keskeinen nimeämisperuste on ollut heidän omien sanojensakin mukaan komiikka: he ovat halunneet luoda nimillään teoksiinsa humoristista ja huvittavaa sävyä (Nopolat 2010). Komiikkaa tuovat appellatiiveihin, esimerkiksi kuvaileviin sanoihin ja ruokasanastoon, perustuvat sukunimet, kuten *Kokkarinen* ja *Pörkölt*.

8. PÄÄTÄNTÖ

Olen saanut tehdä tutkielmassani mielenkiintoisen retken lastenkirjallisuuden maailmaan tarkastellessani henkilöiden ja niihin rinnastuvien hahmojen nimiä Sinikka ja Tiina Nopolan luomassa *Heinähattu ja Vilttitossu* -sarjassa. Tavoitteenani on ollut esitellä monipuolinen katsaus kirjasarjan nimistöä: analysoida nimien keskeisyyttä, rakennetta, käyttöä ja funktioita. Lisäksi olen käsitellyt kirjasarjassa esiintyviä keskusteluja nimistä ja haastatellut kirjailijoita saadakseni lisää tietoa esimerkiksi nimien synnystä. On ollut ilo tutkia näin hauskaa aihetta.

Nimiä analysoidessani havaitsin, että nimien keskeisyys, rakenne ja funktiot liittyvät monesti tiiviisti yhteen. Esimerkiksi satelliitti- tai kulissihahmot on nimetty yleensä vain pelkillä etu- tai sukunimillä. Usein satelliitti- tai kulissihahmojen nimillä on vain humoristinen funktio. Tällöin nimenkantajat jäävät usein niin vieraiksi, että nimet tuovat tekstiin lisäinformaation sijaan ainoastaan komiikkaa. Vastaavasti päähahmot ja avustavat hahmot on nimetty tavanomaisesti koko nimiformulalla (etu- ja sukunimi) tai epävirallisella lisänimellä ja niillä on monipuolisempia funktioita.

Vaikka pyrin analysoimaan nimiä tarkasti, on työssäni toki varmasti puutteita: kaikkia nimiä ei ole käsitelty niin perusteellisesti kuin ehkä olisi ollut suotavaa. Jos olisin tarkastellut myös paikannimiä ja nimissä esiintyvää kielellistä leikittelyä, tutkimus olisi antanut kokonaisemman kuvan kirjasarjan nimimaailmasta. Paikannimetkin ja kielellinen leikittely ovat nimittäin olleet Nopoloille tärkeitä: he luovat niiden avulla teoksiinsa koomista sävyä ja humoristisuutta (Nopolat 2010). Jos tutkimusta haluaisi vielä tämän jälkeen syventää, voisi näkökulmaa laajentaa Nopoloiden muuhun lastenkirjatuotantoon ja tarkastella *Risto Rämpääjä-* ja *Rauhallinen Erkki* -sarjojen nimistöä. Myös HeVi-sarjan nimikäännöksiä voisi tutkia käännöstieteen näkökulmasta ja tarkastella esimerkiksi, miten nimien funktiot ovat muuttuneet nimiä käännettäessä.

Yllätyin, kuinka vahvasti kirjasarjan nimet liittyvät Nopoloiden omaan elämään: he ovat lainanneet hahmoille runsaasti ystäviensä, tuttaviensa ja sukulaistensa nimiä viesteiksi läheisilleen. Joillakin nimillä kirjailijat ovat halunneet välittää ironiaa ja yhteiskuntakritiikkiä; tällaisia merkityksiä paljastuu esimerkiksi eläinten nimistä. Ennen kaikkea kirjailijat tuntuvat tavoitelleen nimillä humoristisuutta. Siinä he ovat todellakin onnistuneet – vai voiko joku väittää muuta kuultuaan vaikkapa nimet *Allison Grönberg-Kokkinen*, *Carl-Gustaf Mäkäpäinen*, *Gyllenbögelin poika* tai sukunimen *Prokkinen*?

LÄHTEET

Aineistolähteet

- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1989: *Heinähattu ja Vilttitossu*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1990: *Heinähattu, Vilttitossu ja vauva*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1991: *Heinähattu, Vilttitossu ja vaari*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1992: *Heinähattu ja Vilttitossu loman tarpeessa*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1993: *Heinähattu ja Vilttitossu joulun jäljillä*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1995: *Heinähattu ja Vilttitossu rosvojahdissa*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1997: *Heinähattu, Vilttitossu ja iso Elsa*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1999: *Heinähattu, Vilttitossu ja Littoisten riiviö*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 2001: *Heinähattu, Vilttitossu ja Rubensin veljekset*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 2003: *Heinähattu, Vilttitossu ja tanssiva konstaapeli*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 2005: *Heinähattu, Vilttitossu ja kielletty kampela*. Helsinki: Tammi.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 2006: *Heinähatun ja Vilttitossun kaksitoista kuuta*. Helsinki: Tammi.

Kirjallisuus

- Ainiala, Terhi – Saarelma, Minna – Sjöblom, Paula 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ainiala, Terhi – Saarelma-Maunumaa, Minna 2006: Nimistöntutkimus yhä monitieteisempää. – *Virittäjä* 110 s. 99–107.
- Behind the Name -sivusto. The etymology and history of first names. – <http://www.behindthename.com/> Viitattu 22.11.2010.
- Bergader Edelpilz -juuston kotisivut. – <http://www.bergader.de/en/edelpilz-self.html> Viitattu 16.12.2010.
- Bertills, Yvonne 2003a: *Beyond Identification. Proper Names in Children's Literature*. Åbo: Åbo Akademi 2003.
- 2003b: Kaunokirjallisuus ja henkilönnimet. – *Virittäjä* 107 s. 393–397.
- Blomqvist, Marianne 1993: *Personnamnsboken*. Helsinki: Finn Lectura.
- 2002: *Dagens namn*. Helsinki: Schildts.
- Eskelinen, Markku – Lehtola, Jyrki 1987: *Jälkisanat. Sianhoito-opas*. Helsinki: WSOY.
- Grünn, Karl 1999: Sinikka ja Tiina Nopola. – Ismo Loivamaa (toim.), *Suomalaisia lasten- ja nuortenkirjailijoita* 2 s. 174–178. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Havaste, Paula 2004: Sinikka ja Tiina Nopola – Havaste, Paula (toim.) *Miten minusta tuli lasten- ja nuortenkirjailija* s. 49–64. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 2004: Sinikka ja Tiina Nopola. – Päivi Heikkilä-Halttunen (toim.), *Matka mielikuvitukseen. Lasten- ja nuortenkirjailijat kertovat teostensa taustoista*. s. 341–363. Helsinki: Tammi.

- 2010: Nämä lastenkirjat pitäisi lukea. – *Helsingin Sanomat* 6.4.2010.
- Helasti, Pirjo 2010: Epäleidi ja piilomonarkisti. – *Hyvä Terveys* 9/2010 s. 82.
- Huhtala, Liisi – Juntunen, Päivi 2004: *Ilosaarten seutuvilta. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaa ja tutkimusta*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Ikola, Osmo 1990: *Nykysuomen käsikirja*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Itkonen, Erkki 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Porvoo: WSOY.
- Jarva, Vesa – Nurmi, Timo 2009: *Oikeeta suomee. Suomen puhekielen sanakirja*. Helsinki: Gummerus.
- Kielikello*. Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
- Kielitoimiston sanakirja* 2006. Osat 1–3. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Kiviniemi, Eero 1982: *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimervalinta*. Espoo: Weilin+Göös.
- 2006: *Suomalaisten etunimet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1103. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Klemmt, Rolf – Rekiaro, Ilkka 2006: *Suomi–saksa–suomi-sanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- Koskinen, Katariina 2008: *Pikkuväkeä ja kuivapalloja*. Kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos.
- Köykkä, Lea – Saanila, Marianne – Saari, Marianne – Tirkkonen, Kirsti – Viljanen, Kari 2004: *Suomi–ruotsi–suomi-sanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- Laajalahti, Anne 2003: *Rillirouskusta Isonapaan. Henkilöiden nimistä, nimeämisperusteista sekä nimien käytöstä Heinähattu ja Vilttitossu -kirjasarjassa*. Suomen kielen sivuainetutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos..
- Laakso, Juhani – Niemi, Pekka – Näätänen, Risto – Peltola, Ritva 2000: *Tietoa käsittelevä ihminen*. Lukion psykologian oppikirja. Helsinki: WSOY.
- Laaksonen, Pekka: Nätti, tulikuuma ja tuskanpunainen. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 52 s. 178–203.
- Laalo, Klaus 1997: Ärrän äännesymboliikkaa. – *Kielikello* 2/1997 s. 29–30.
- Lappalainen, Irja 1979: *Suomalainen lasten- ja nuortenkirjallisuus*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Leino, Pentti 1972: Etunimien valintaperusteista. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 52 s. 75–98. Helsinki: WSOY.
- Lempiäinen, Pentti 2004: *Suuri etunimikirja*. Helsinki: WSOY.
- Länsimäki, Maija 1988: Mallien osuudesta sanojen johtamisessa. – *Virittäjä* 92 s. 230–236.
- Metsämuuronen, Saira 1991: *Henkilönnimet Ollin pakinoissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- Mikone, Eve 2002: *Deskriptiiviset sanat. Määritelmät, muoto ja merkitys*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Mikkonen, Pirjo – Paikkala, Sirkka 2000: *Sukunimet*. Helsinki: Otava.
- MTV3 2009: Sinikka ja Tiina Nopolan rakastetut lastenkirjat. – <http://www.mtv3.fi/helmi/viikonvaihte/artikkeli.shtml/938477> Viitattu 16.12.2010.
- Neimälä, Kaisa 2001: Isä pani parastaan. Lastenromaanin arkea, tunteita ja tekoja. – Teoksessa Korolainen, Tuula (toim.): *Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas*. s. 106–117. Helsinki: Tammi.
- Nikolajeva, Maria 2002: *The Rhetoric of Character in Children's Literature*. USA: The Scarecrow Press.
- Nissilä, Viljo 1975: *Suomen Karjalan nimistö*. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin edistämisseuran julkaisuja.
- NK = Nimiarkiston nimistökirjasto. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki.
- Nopola, Sinikka – Nopola, Tiina 1998: *Risto Rappääjä ja kauhea makkara*. Helsinki: Tammi.

- Nurmi, Timo – Rekiaro, Ilkka – Rekiaro, Päivi – Sorjanen, Timo 2004: *Suuri sivistyssanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- Nyirkos, István 1996: *Suomi–unkari–suomi-sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Närhi, Eeva Maria 1996: *Suomalaista sukunimikäytäntöä*. Kielenkäytön oppaita 1. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja. Helsinki: Edita.
- Paunonen, Heikki 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Pernu, Anu 2010: *Fiktiiviset henkilönimet ja niiden käyttö aikakauslehtien novelleissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Raivo, Maria 2001: *Henkilönimet Kirsi Kunnaksen lastenkirjoissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Rimmon-Kenan, Shlomith 1991: *Kertomuksen poetiikka*. Suomentanut Auli Viikari. Tietolipas 123. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Sarkonen, Niina 2007: Seiso suorassa, sisko! – *Aamulehti* 19.10.2007 – http://www.aamulehti.fi/sunnuntai/teema/i ihmiset_paajutut/5949262.shtml Viitattu 20.10.2009.
- Tampereen Työväen Teatteri. Heinähattu, Vilttitossu ja Pamela-täti -näytelmä. – http://www.ttt-teatteri.fi/HEINAHATTU_VILTTITOSSU_JA_PAMELA-TATI/etu/ Viitattu 16.12.2010.
- Tikkala, Saara 2005: *Nimet ja mielikuvat: Anni Swan nuorisokirjojensa henkilöhahmojen nimeäjänä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Tikkala, Saara 2008: *Henkilönimet ja nimitykset yhteisön ja yhteiskunnan kuvaajina suomalaisissa tyttökirjoissa*. Suomen kielen lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto.
- Turner, Eleanor 2010: *Baby names 2010*. Richmond, Surrey: White Ladder.
- TV2:n Punainen lanka 27.12.2005. Siskokullat – Sinikka ja Tiina Nopola. – http://www.yle.fi/player/player.jsp?name=El%E4v%E4+arkisto%2F04777_1# Viitattu 19.05.2010.
- Vilkuna, Kustaa 1990: *Etunimet*. Uusittu painos. Avustajat Marketta Huitu ja Pirjo Mikkonen. Helsinki: Otava.
- Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti.
- Väestörekisterikeskuksen Nimipalvelu. – <http://verkkopalvelut.vrk.fi/Nimipalvelu/default.asp?L=1> Viitattu 12.11.2010.

Muut lähteet

Sinikka ja Tiina Nopolan haastattelu 4.11.2010.

LIITE 1. Ihmisten nimet

Etunimet	Epäviralliset lisänimet	Sukunimet	Etu- ja sukunimet
Aappo		Gyllenbögelin	
Aatami	Antikvaari	poika	Adam Kakkinen
Aatu	Elvis Stara	Herra Edelpiltz	Adam Rubens
Aksu	Fanfaari	Herra Limppu	Allison Grönberg-
Anselmi	Heinähattu	Hiidenheimot	Kokkinen
Arvi	Herra Tynnyri	Hikkaset	Aune Käkönen
Artturi	Herra Vesitorni	Horttanaiset	Buda Pörkölt
Atte	Isonapa	Hukat	Carl-Gustaf
Eenokki	Kassaholvi-Helvi	Hurskaiset	Mäkäräinen
Hilkkanoora	Rillirousku	Kaasalaiset	Ester Ylä-Piippola
Illusia	Samovaari	Keikkulan	Glory Huttunen
Janita	Sorkkarauta-	kaksoiset	Halise Alibullen
Janne	Salonen	Kieleväiset	Hanna
Jesse	Tiirikka-Taina	Koistinen	Kattilakoski
Kaisa	Vilttitossu	Kokkariset	Helga Alibullen
Kalevi		Kokkiset	Helmer Lehtimäki
Kasper		Komulaiset	Henri Alibullen
Kuovi		Kääpämäet	Jane Mykkänen
Luigi		Lötjöset	Kalle Järvinen
Lyyli-mummi		Muhosen vävy	Konsta Pellinen
Maukka		Muttilaiset	Kustaa Rubens
Nestori		Mähöset	Kyllikki
Pekka		Mäki-Pelkolat	Lehtimäki
Poika		Mälkösen perhe	Käkelän Aaku
Risto		Niukkaset	Lyyli
Rudolf		Paukkuset	Koikkalainen
Samuli		Piiparit	Maija Vilttimäki
Signe-täti		Pippurit	Marilyn Grönberg-
Tuovi		Poutiaiset	Paukkunen
Ukko		Prokkiset	Matti Kattilakoski
Valma-täti		Pulliaiset	Neiti Darling
Valtteri		Puttosen veljekset	Edelpiltz
Vappu		Pärssiset	Nestor Alibullen
Ville		Pölläset	Olavi Rusanen
		Pöntiset	Onni Kuula
		Rajalat	Pamela Paukkunen
		Romppaset	Pauliina
		Ryhäset	Peltokukka-
		Rusasen pojat	Alibullen
		Suikkarit	Petteri/Kasimir
			Kattilakoski
			Siviä Mäkipelto
			Taisto Puttonen
			Terho Paukkunen
			Torsti Tattari

LIITE 2. Muiden hahmojen nimet

Eläinten nimet

Elsa
Edward
Birgitta
Carl-Gustaf
Christina
Desiree
Faruk
Harald
Helmut
Herra Höpö
Könö
Margareta
Miisu
Mirri
Misu
Miuku
Nöpö
Paavo
Pauli
Pirkitta
Ramses
Rauno
Reetta
Ristiina
Siirakki
Sireeni
Veikko
Viljasen lehmä

Kuvitteelliset hahmot

Attila
Karoline Puistolaakso
Littoisten riiviö
Pamela-koira

Lelut

Valtteri
Orvokki-nalle
Aino-pupu